

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Vývoj evropské identity v Německu

Analýza vývoje evropské identity v Německu od Kohla až po
současnost v rovině politické a občanské

Diplomová práce

Autor:

Bc. David Votruba

Školitel:

prof. PhDr. Vladimíra Dvořáková, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a vyznačil všechny citace z pramenů.

V Praze dne

.....

podpis studenta

Poděkování

Chtěl bych tímto co nejsrdečněji poděkovat vedoucí mé diplomové práce, paní profesorce Vladimíře Dvořákové. Její odborné podněty byly pro mě neocenitelnou pomocí, díky níž dnes mohu prezentovat svou diplomovou práci. Předala mi mnoho ze svých odborných znalostí i praktických zkušeností, které mi budou k užitku nejen v profesním, ale i v osobním životě, za což bych jí chtěl ještě jednou vyjádřit svůj vřelý dík.

Obsah

Úvod	1
Teorie Identity	4
Identita skupin	6
Evropská identita	7
Obsah evropské identity	8
Vymezení německé společnosti	10
Vnitřní politika	10
Ekonomika	13
Nacistická minulost	15
Vzájemné vztahy SRN a NDR	18
Diskurzivní analýza v rovině politické	21
Metodologie	21
Regierungserklärung von Bundeskanzler Kohl in der 121. Sitzung des Deutschen Bundestages (1982)	23
Koalitionsvereinbarung - Zentrale Forderungen der CDU wurden durchgesetzt (1991)	26
Koalitionsvereinbarung für die 13. Wahlperiode des Deutschen Bundestages (1994)	31
Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert (1998)	34
Koalitionsvertrag 2002 – 2006: Erneuerung – Gerechtigkeit – Nachhaltigkeit (2002)	37
Gemeinsam für Deutschland - mit Mut und Menschlichkeit (2005)	40
Wachstum. Bildung. Zusammenhalt - Der Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP (2009)	44
Deutschlands Zukunft gestalten. Der Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD (2013)	48
Graf vývoje občanské a kulturní identity v rovině politické	51
Diskurzivní analýza v rovině občanské	52
Kulturní identita	52
Občanská Identita	61
Obecné aspekty německé evropské identity	68
Závěr	77
Do jaké míry ovlivňuje intenzita evropské identity v rovině politické intenzitu evropské identity v rovině občanské?	77
Jaký je obsah pojmu evropská identita v Německu v rovině politické, v rovině občanské a jak intenzivně se tyto obsahy mění v čase?	77
Evropská kulturní identita v rovině politické	77
Evropská občanská identita v rovině politické	78
Občanská rovina	79
Zdroje	81

Primární zdroje	81
Sekundární zdroje.....	85

Seznam grafů

Graf 1 Vývoj kulturní a občanské identity v rovině politické.....	51
Graf 2 Vztah k Evropě	53
Graf 3 Jak často se cítíte být Evropanem?.....	54
Graf 4 Jste pro přijetí Bosny a Hercegoviny do EU?	55
Graf 5 Jste pro přijetí Chorvatska do EU?	56
Graf 6 Jste pro přijetí "následujících států" do EU?	57
Graf 7 Vnímáte se jako Evropana nebo jako Němce?	59
Graf 8 Jaká je vaše náklonost k Evropské unii	61
Graf 9 Cítíte se jako občan EU?	63
Graf 10 Jsou zájmy naší země v EU brány v potaz?	65
Graf 11 Má EU dostatečnou moc a nástroje k prosazení svých ekonomických zájmů ve světě?	66
Graf 12 Prosazování zájmů společnosti.....	69
Graf 13 Prosazení zájmů ve světě.....	70
Graf 14 Kulturní identita.....	72
Graf 15 Mír	73
Graf 16 Poškození zájmů společnosti	75
Graf 17 Vývoj kulturní a občanské identity v rovině politické.....	78

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Závěry smlouvy z roku 1991	30
Tabulka 2 - Závěry smlouvy z roku 1994	33
Tabulka 3 - Závěry smlouvy z roku 1998	36
Tabulka 4 - Závěry smlouvy z roku 2002	39
Tabulka 5 - Závěry smlouvy z roku 2005	43
Tabulka 6 - Závěry smlouvy z roku 2009	47
Tabulka 7 - Závěry smlouvy z roku 2013	50
Tabulka 8 - Vztah k Evropě	53
Tabulka 9 - Jak často se cítíte být Evropanem?	54
Tabulka 10 - Jste pro přijetí Bosny a Hercegoviny do EU?	55
Tabulka 11 - Jste pro přijetí Chorvatska do EU?	56
Tabulka 12 - Jste pro přijetí "následujících států" do EU?	57
Tabulka 13 - Vnímáte se jako Evropana nebo jako Němce?	58
Tabulka 14 - Jaká je vaše náklonost k Evropské unii	61
Tabulka 15 - Cítíte se jako občan EU?	63
Tabulka 16 - Jsou zájmy naší země v EU brány v potaz?	65
Tabulka 17 – Má EU dostatečnou moc a nástroje k prosazení svých ekonomických zájmů ve světě? .	66
Tabulka 18 - Prosazování zájmů společnosti	68
Tabulka 19 - Prosazení zájmů ve světě	70
Tabulka 20 - Kulturní identita	71
Tabulka 21 - Mír	73
Tabulka 22 - Poškození zájmů společnosti	74

Úvod

Téma evropské identity je pro současnou Evropu velice aktuálním tématem. Od jejího komplexního pochopení se odvíjí závěry, zda vůbec má smysl provádět evropskou integraci, popřípadě do jaké míry. Diskurz „o Evropě“ u politických elit konkrétní země se uvádí jako jeden z faktorů, které utváří evropskou identitu v rovině občanské.

Cílem této práce je zjistit, jak moc je tento „Diskurz o Evropě u politických elit“ vlivným faktorem při utváření evropské identity v rovině občanské a také detailně zachytit stav a vývoj těchto dvou veličin.

Naplnění tohoto cíle poskytuje celou řadu užitečných poznatků, jako například, zda lze evropskou identitu v rovině občanské aktivní politikou harmonizovat stejně tak, jako lze harmonizovat dílčí politiky zemí EU.

Aby bylo možné termín „Diskurz o Evropě u politických elit“ konfrontovat s evropskou identitou v rovině občanské, zvolil jsem jako veličinu pro jeho vyjádření „intenzitu evropské identity v rovině politické“.

Pojmout evropskou identitu jako celek není v možnostech kapacity této práce. Obsah evropské identity napříč Evropou není totožný ani konstantní. V každé zemi vykazuje odlišné charakteristiky, které se navíc vyvíjejí v čase. Tato práce se proto zaměřuje pouze na obsah a na vývoj evropské identity v Německu.

Výzkumné otázky, které si práce klade za cíl zodpovědět jsou:

- 1) Do jaké míry ovlivňuje intenzita evropské identity v rovině politické intenzitu evropské identity v rovině občanské?

V této výzkumné otázce bude pojem „intenzita evropské identity“ rozdělen na „intenzitu evropské kulturní identity“ a na „intenzitu evropské občanské identity“. Tyto pojmy budou následně zkoumány zvlášť mezi sebou v rovině politické a v rovině občanské.

- 2) Jaký je obsah pojmu evropská identita v Německu v rovině politické a v rovině občanské a jak intenzivně se tyto obsahy mění v čase?

I zde bude rozlišováno mezi identitou kulturní a identitou občanskou. Obě veličiny budou zkoumány jak v rovině politické, tak v rovině občanské. Bude zkoumán jejich dlouhodobý vývoj.

Abych mohl tyto otázky zodpovědět, zvolil jsem následující strukturu. V první kapitole jsem se rozhodl shrnout současné paradigma pojmu „identita“ a také „evropská identita“. Jedná se o samostatné

pojmy, přičemž pojem „identita“ je pojem nadřazený pojmu „evropská identita“ a pro detailní porozumění problematice jsem pojal za nutné je oba přesně vymezit.

Pro komplexní pochopení souvislostí v politickém diskurzu je nezbytné také porozumět procesům, které formovaly německou společnost. Jedná se zároveň o doporučený prvek, který je nutno provést ještě před zahájením samotné diskurzivní analýzy (Drulák; 2008; s. 99). Druhá kapitola se těmito procesy zabývá. Jelikož je dnes Spolková republika Německo jeden stát, je třeba se zaměřit na faktory, které měly vliv jak na západní Německo (Spolkovou republiku Německo), tak na východní Německo (Německou demokratickou republiku).

Další kapitola již bude diskurzivní analýza obsahu a vývoje kulturní a občanské identity v rovině politické a jako poslední kapitola bude analýza obsahu a vývoje kulturní a občanské identity v rovině občanské. Pro tyto kapitoly jsem použil následující metodologii.

V rovině politické jsem jako zdroj informací zvolil koaliční smlouvy spolkových vlád od doby první vlády Helmuta Kohla v roce 1982. Zvolené období zdůvodním na začátku kapitoly „Diskurzivní analýza v rovině politické“. Koaliční smlouvy jako předmět zkoumání jsem zvolil proto, že představují dokument, jehož struktura se po celou dobu neměnila. V koaličních smlouvách budu vyhledávat výrazy, které v sobě obsahují evropský prvek. U nich budu zkoumat v širokém ohledu to, proč byly použity právě tyto výrazy a proč právě v tomto kontextu. Relevantní budou věci jako historické souvislosti (Foucaultovská historická diskurzivní analýza) nebo uspořádání větné skladby (Sociálně psychologická diskurzivní analýza) a další (Drulák; 2008; s. 96-99). Podrobnějšímu vymezení diskurzivní analýzy a rozboru svého metodického postupu se věnuji v podkapitole „metodologie“ na začátku kapitoly „Diskurzivní analýza v rovině politické“. Zvolená metoda výzkumu vychází z publikace Petra Druláka, Jak zkoumat politiku (Drulák; 2008).

V souladu s metodologií diskurzivní analýzy budu aplikovat odmítání principu absolutní kauzality. To znamená, že při analýze budu uvádět tzv. potencionality, které mohou mít vliv na utváření evropské identity, ale také nemusí. Jsou pouze nositelé potenciálu pro ovlivnění. V mé práci se to bude projevat tak, že v rovině politické pro stanovení intenzity konkrétní identity a pro stanovení změny intenzity konkrétní identity budu při interpretaci použití konkrétních slovních výrazů pouze odhadovat dopad na intenzitu té konkrétní identity. Jednotlivé výrazy tedy mají potenciál změnit intenzitu evropské identity, ale ten nemusí být nutně využit.

Při výzkumu roviny občanské využiji data Eurobarometru. Vyberu dílčí otázky, které souvisí s evropskou kulturní a občanskou identitou. Jejich hodnoty přenesu do grafů a jejich výsledky budu konfrontovat s výsledky v politické rovině.

Pro studium pojmu „identita“ jsem se rozhodl využít publikaci Wiliama Blooma ve své knize shrnuje současné paradigma pojmu. Je mnoho vědních disciplín, které se jím zabývají, jako například sociologie, psychologie nebo teorie státovědy. Bloom shrnuje myšlenky od všech, kteří se teorii identit věnovali. Patří mezi ně kapacity jako Sigmund Freud nebo Erik Erikson. Kromě těchto využiji také publikace od Daria Castiglioneho nebo Richarda Herrmanna pro větší objektivitu.

Pro výzkum pojmu „evropská identita“ se opírám o publikaci Josefa Abraháma, jelikož zasazuje konkrétní druhy (dle států) evropských identit do kontextu těch ostatních. Dále odborné články od Michaela Brutera, jelikož právě on vytvořil dnes široce přijímaný koncept dělení pojmu „evropská identita“ na kulturní identitu a občanskou identitu.

Pro kapitolu utváření německé společnosti byly základem odborné publikace od Mary Fulbrook, Antonína Kostlána, Vratislava Vaníčka nebo Dagmar Moravcové, jelikož se věnují dějinám moderního Německa v kontextu vývoje společnosti. A v poslední řadě byly přínosem odborné články a publikace Petera J. Katzensteina a Jeffrey T. Checkela, protože se tématu věnují v kontextu vztahu národní a evropské identity.

Teorie Identity

Jako stavební prvek této kapitoly jsem se rozhodl využít publikaci Williama Blooma: *Personal identity, national identity, and international relations*, kterou uvádím v seznamu zdrojů.

Zabývá se dosavadním vymezením pojmu identita ve všech jeho formách v celé řadě vědních disciplín a bere v potaz názory celé řady vědců. Na konci jedné z kapitol své práce uvádí stručný přehled klíčových závěrů a jejich vysvětlení. Pro pohodlí čtenáře z tohoto výčtu uvádím předběžnou definici výrazu identifikace. Dovoluji si upozornit, že tato definice zdaleka nestačí pro pochopení obsáhlého konceptu teorie identity, který je obsažen v navazujícím textu. Definice slouží pro čtenáře jako jakési vodítko pro lepší orientaci v textu.

- *Identifikace* je mechanismus vnitřního přijetí za své určitých přístupů, názorů a typů chování nějakých „významných jiných lidí“, je zároveň psychobiologický imperativ založený na nejzákladnější potřebě člověka v raném dětství, přežít (Bloom; 1990; str. 50). Výrazem „významní jiní lidé“ jsou míněni ti lidé, u kterých je člověk přesvědčen, že přijetí jejich hodnot mu pomůže tuto potřebu naplnit.
- *Národní identita* je termín, který popisuje stav, kdy masa lidí učiní stejnou identifikaci s národními symboly, aby mohli jednat jako jedna psychologická skupina, pokud existuje hrozba vůči těmto symbolům nebo možnost posílení pouta k těmto národním symbolům.

Freud ve své práci definuje identitu a pracuje s ní v perspektivě svého psychologického výzkumu. Ve své práci došel k závěru, že identita je vždy podmíněna jistou vidinou zisku. Jako příklad uvádí případ identity novorozeného syna nebo dcery, kteří přijmou hodnoty svých rodičů, aby přežili (Bloom; 1990; str. 29).

Freud se také vyjadřuje ke skupinové identitě. Vnímá ji především jako společné pouto lidí, které je silně založeno na spojení s její vůdčí osobností. Proces formování identity vnímá jako postupný, kdy je identita člověka formována nejprve rodiči a posléze, kdy je dítě vystaveno komplexnějším sociálním situacím, i dalšími lidmi a faktory, s kterými lidé během svého života přichází do styku (Bloom; 1990; str. 30).

Další, kdo se zabýval teorií identity je Georg Mead. S Freudem se shodují na tom, že formování identity je podmíněno biologickými potřebami. Podle něj probíhá jakákoliv identifikace na základě touhy přežít. V raném věku se jedná o snahu zalíbit se rodičům, později stát se členem určité sociální skupiny. Autor knihy dále podotýká, že z historického hlediska zpravidla sociální vyloučení znamenalo ostrakizaci ze strany ostatních členů a mnohdy smrt (Bloom; 1990; str. 34).

Erik Erikson ve své práci dokládá, že pocit spokojenosti je spojen s vysokou mírou identity se sociální skupinou. Stejně tak, že nedostatek identity vede k duševní nepohodě a osobnostnímu kolapsu. Výrazem „osobnostní kolaps“ ovšem Erikson nemyslí pouze dočasné stavy úzkosti nebo neštěstí. Používá výrazy jako psychopatie nebo paranoia. Samotný pocit spokojenosti Erikson definuje jako „rostoucí pocit identity“ (Erikson, Erik H.; 1962; s. 15). S tímto závěrem se ztotožňuje i Freud (Bloom; 1990; str. 37).

Přirozená reakce lidského organismu je adaptovat se na vnější vlivy. Pokud je tedy identita člověka něčím nebo někým ohrožena, má tento jedinec tendenci svou identitu buď chránit, nebo modifikovat (BURKE, Peter J. a STETS, Jan E.; 2009; s. 129). Jedná se tedy o dynamický vztah. Samotný proces formování identity popsal Erikson jako *„vyvíjející se konfiguraci jedince, která postupně zahrnuje vrozené libidní touhy, preferované dovednosti, dominantní identifikace, efektivní způsoby chování v případě nutnosti obrany a určité typizované role (Stryker; 1968; s. 30), které je jedinec zvyklý ve společnosti hrát“*.

Burke a Reitzes říkají, že každá role, která je součástí identity, má tzv. *významnost* (salience). Ta představuje, kolik úsilí aktivně věnujeme představování té konkrétní role, která je součástí konkrétní identity. Role jsou v každé naší identitě seřazeny podle významnosti (Burke, P. J. & Reitzes; 1981; s. 87).

Hogg, Terry a White se věnují detailnímu odlišení pojmů „teorie identity“ a „teorie sociální identity“. Teorii identity chápou jako vyjádření sebe sama skrze individuální role, které jedinec přiřkne sám sobě (kamarád, bratr, otec, zachránce). Teorii sociální identity chápou jako vyjádření sebe sama skrze sounáležitosti k nějaké skupině lidí (národnost, etnicita) (Hogg, M., Terry, D. a White, K.; 1995; s. 257)

Identita skupin

Erikson se také věnoval teorii identity skupin. V tomto kontextu se také hodně zabýval pojmem *Ideologie*. Tu chápe jako sociální instituci, která chrání a doplňuje identitu jedince. Slouží jako určitá „obecná identita“ všech jedinců, kteří se ztotožňují s konkrétním balíkem hodnot. Chápe ji jako nezbytný prvek pro tvoření (přetváření) identity v dospělosti. V rámci tvoření identity skupin chápe velmi úzký vztah mezi identitou, ideologií a kulturou v tom smyslu, že z psychologického hlediska je útok na ideologii nebo kulturu jedince zároveň útokem na jeho identitu. To vyvolá prvotně již zmíněný pocit úzkosti, což následně podnítl reakci v podobě buď obrany nebo proměny identity napadeného subjektu. Tato reakce proběhne u každého jednotlivého člena skupiny, což znamená, že i u skupiny jako celku (Bloom; 1990; str. 39).

Bloom po shrnutí názorů jiných světových vědců přistupuje k vyslovení vlastních závěrů, které opírá o poznatky svých kolegů. Tyto závěry posléze prezentuje jako obecně aplikovatelné poznatky o termínu identita, které platí absolutně a na kterých se shoduje většina badatelů (Bloom; 1990; str. 40).

- Každý jedinec se sám snaží aktivně navýšit svou míru identity s nějakými hodnotami, čímž podvědomě sleduje pragmatický cíl uspokojení svých základních potřeb jako jídlo nebo sex.
- V rámci historického výkladu termínu ideologie a kauzálního spojení mezi ideologií a identitou Bloom říká, že touha po identitě může být i tak silná, že může podněcovat agresivní reakce.
- V případě ohrožení identity je jedinec ochoten ji buď bránit nebo pozměnit nebo obojí.
- Proces je podvědomý a člověk se neustále snaží o maximalizaci své identity. Nedostatek identity je jedincem vnímán jako ohrožení jeho schopnosti přežít a způsobuje pocit úzkosti.
- Proces je dynamický a identita je proměnná, což je reakce člověka na změny v životě, které ohrožují stávající identity. Bez této proměnlivosti by člověk žil v trvalém pocitu úzkosti, což by vedlo k psychopatologickým stavům.

Jak vyplývá z definice na začátku kapitoly a také to autor explicitně zdůrazňuje, identita nemůže vzniknout pouze na základě stálého kontaktu s daným souborem norem atd. Je nutné, aby subjekt byl přesvědčen, že identifikace s daným souborem mu nějak prospěje (Bloom; 1990; str. 51).

Evropská identita

Co se týče střetu evropské identity s národní, zmiňuje se o problematice Katzenstein. Ten rozlišuje pojem „forma politické identifikace“. Chápe ho jako individuální vyjádření určité politické identity. Jako příklad uvádí, že člověk může sám sebe stejně dobře chápat jako člena politické strany, aktivního voliče nebo pouze jako člena konkrétní politické komunity. Katzenstein zdůrazňuje, že tato individuální vyjádření politické identity nejsou v rozporu jedna s druhou. Naopak tvrdí, že se můžou mnohdy i navzájem posilovat (CHECKEL, Jeffrey T. a Peter J. KATZENSTEIN; 2009; s. 109).

V tomto kontextu uvádí, že tyto individuální „formy politické identifikace“ jsou v jistém slova smyslu podmnožinou pojmu identita. Dále uvádí, že tyto formy se nevylučují v případě, že jsou odlišné buď na základě funkce v rámci dané politické identity (volič strany nebo politik strany), nebo na základě teritoria (občan města; kraje; regionu; národa). Problém podle něj ovšem nastává, pokud se pojem identita vykládá z hlediska loajality k politické entitě, která disponuje legitimním právem na užití moci. Podle něj se toho hledisko používá především u identity se státem (státní mocí). Pokud existují dvě politické entity, které si nárokují naši loajalitu pro monopolní použití moci, pak podle Katzensteina nastává problém kolize identit (Katzenstein; 1997; str. 81).

Bloom říká, že se jedinci budou slučovat do skupinové identity v případě, že jim z toho plyne vidina nějakého zisku. Tento zisk lze interpretovat i jako možnost určit autoritu, která bude řešit dílčí neshody v rámci této skupiny, bude stanovovat zákony platné pro všechny atd. Je mu jasné, že budou v rámci skupiny pořád existovat jisté neshody a konflikty, ale za klíčové uvádí, že tyto konflikty nepřerostou do takové míry, že by jedinci chtěli měnit podstatu této identity (odtržení skupiny obyvatel).

Jsou také autoři, kteří otevřeně říkají, že evropská identita netvoří, v terminologii Katzensteina, žádnou rivalitu loajalit, že se jedná o specifický případ skupinové identity, která je schopná koexistovat vedle ostatních národních identit, aniž by způsobila rozpor v myslích občanů EU (Transnational Identities; 2004; str. 248-249).

Obsah evropské identity

V zásadě se uznávají dva myšlenkové proudy toho, co je obsahem pojmu Evropská politická identita. Prvním z nich je princip, který vychází ze silné pozice národních států. Castiglione říká, že dle této teorie je evropská politická identita silně ovlivňována tím, jak se hovoří o státech v mezinárodním právu a v mezinárodních smlouvách. Hovoří se o silných národních státech. Zdůrazňují se pojmy jako národní suverenita nebo územní výsost. V této teorii je důležité zdůraznit, že autor rozlišuje termíny evropská politická identita a evropská kulturní identita (Castiglione; 2009; s. 32).

Castiglione říká, že dle této teorie se v současné době Evropská unie nachází ve stavu, kdy se snaží navyšovat dimenzi politické identity, ale nedaří se jí ji sloučit s kulturní identitou právě z důvodu toho, jak jsou státy interpretovány v mezinárodních smlouvách a mezinárodním právu (Grimm; 1995). Tento fakt má velký vliv nejen na rovině politických elit, ale také v rovině běžných občanů. Díky tomuto prostředí se vyvinula debata, která upřednostňovala pouze dva póly, euroskepticismus a eurofederalismus (Castiglione; 2009; str. 34).

Dalším aspektem tohoto směru je federalismus v takové podobě, kde mají identity národních států stále značně silnou pozici. Každý stát vyzdvihuje svou vlastní kulturu a historii. Tyto národní identity představují značnou překážku pro formování loajality k nadnárodní úrovni. Tyto aspekty silných národních států platí jako pro euroskeptiky, tak pro eurofederalisty (Castiglione; 2009; str. 34).

V tomto prostředí vzniká mezi národní a nadnárodní identitou velká mezera, což má za následek, že v očích občanů vzniká obraz nadnárodní úrovně pouze jako „...centralizujícího se byrokratického impéria...“. Jsou ale také autoři, kteří se domnívají, že právě tato cesta vede k nejživotascopnější Evropské unii. Glyn Morgan preferuje tzv. evropský superstát založený na federálním principu. Říká, že právě tento typ Evropské unie by byl schopen zajistit „plně suverénní EU s nezávislou zahraniční politikou, která by byla schopná zajistit bezpečí a blahobyt“ (přesná citace přeložená autorem) (Morgan; 2005). Právě tato teorie je spojována s pojmem „pevnost Evropa“. Právě proto, že na nadnárodní úrovni duplikuje a upřednostňuje některé vlastnosti národních států, jako suverenita, vázanost na teritorium a kulturu. Tyto prvky má podle této teorie silně převzít evropská politická identita (Castiglione; 2009; str. 35).

Castiglione říká, že tato teorie dominovala v době sepisování Smlouvy o ústavě pro Evropu; nebo při jednání o přístupu Turecka do EU. Druhý případ Castiglione uvádí jako důkaz o jednoznačné orientaci na společné evropské kulturní dědictví, což mělo tvořit hlavní část evropské identity (Castiglione; 2009; str. 35).

Castiglione uvádí jako slabinu této teorie, že nerozlišuje mezi loajalitou a identitou ke komunitě. V tomto modelu je evropská politická identita založena především na základě vzájemného uznávání a

na vidině silného superstátu (Morgan; 2005). Jelikož společné prvky evropské kultury jsou v této teorii obsaženy v evropské politické identitě, je velmi těžké, takřka nemožné, odlišit evropskou identitu „v obecném slova smyslu“ (Castiglione; 2009; str. 35).

Pojem „*evropská občanská identita*“ chápe Bruter jako míru, do jaké se lidé cítí být „občany“ evropského politického systému, jehož pravidla, zákony a práva mají vliv na jejich denní činnost. Jedná se tedy o jakousi identifikaci člověka s politickým systémem, jakožto s institucí (Bruter; 2003; s. 8-9).

Termín „*evropská kulturní identita*“ Bruter definuje jako stav, kdy jsou jedinci ostatní Evropané blíže než neevropští lidé. To znamená, že se zde jedná o identifikaci s komunitou lidí žijící v Evropě. Může obsahovat vědomí společně prožité historie; morální, náboženské nebo etnické tradice; filosofické, morální nebo politické hodnoty (Bruter; 2003; s. 8-9).

Vymezení německé společnosti

Vnitřní politika

Konec války vítala většina obyvatel s úlevou a vděkem. Existovaly sice určité extrémní frakce, které chtěly pokračovat v bojích až do posledního muže, ale tento názor byl pouze menšinový. Většina obyvatel se zaměřila na pragmatické hodnoty jako je ochrana vlastního života a majetku, byť by to bylo pod vedením spojeneckých sil. Dokonce už v závěrečných měsících války podniklo několik skupin pokus o svrnutí dosavadní fašistické vlády, aby usnadnily a urychlily konec třetí říše. Postup spojeneckých vojsk lidé nevnímali ve výsledku jako porážku, ale jako osvobození (Fullbrook; 2010; s. 113).

NDR

Ve východní části proběhly v roce 1945 volby. Už v tu dobu byla komunistická KPD silně materiálně podporována Sovětským svazem. Přes svou finanční převahu, a tudíž mnohem nákladnější kampaň, ovšem nedokázala ani zdaleka porazit sociální demokraty (SPD). Levicoví voliči východního Německa v té době neměli žádnou chuť volit radikální KPD, když měli na výběr umírněnější a pro ně přijatelnější SPD. V zimě 1945-1946 byl vyvinut nátlak na vedení SPD, aby svolilo se sloučením s KPD, což se také stalo. Tato strana si následně změnila jméno na SED, neboli Sjednocená socialistická strana Německa (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*). Zpočátku byla mezi komunisty a sociálními demokraty udržována rovnováha, ale postupně docházelo k útlaku a vytlačování nekomunistů. Strana se tak postupem času transformovala na ryze komunistickou a stala se tak nástrojem kontroly Sovětského svazu (Fullbrook; 2010; s. 114).

Ve východním Německu bylo politických stran hodně, ale kvůli vlivu SSSR byly volby zmanipulované. Existovaly předem dohodnuté seznamy kandidátů a každá strana měla předem určeno, kolik zástupců v komorách bude mít. Navíc i ostatní strany byly pod přímým vlivem komunistů, takže o demokracii se nedalo mluvit (Fullbrook; 2010; s. 136).

SED brzy provádí velké změny, jako je kolektivizace, zrušení statutu spolkových zemí a nahrazení správními obvody (*Bezirk*) (Fullbrook; 2010; s. 136) nebo reforma školství, která byla zaměřena na indoktrinaci žáků komunistickou ideologií (Kostlán, Vaníček, Moravcová; 2001; s. 57). V roce 1958 byla rozpuštěna Zemská komora a již se v NDR nevyužívala. V roce 1960 byl podobně zrušen post spolkového prezidenta (dnes ekvivalent pro *Bundespräsident*).

V roce 1968 byla schválena nová ústava NDR. Obsahovala mimo jiné i článek o vedoucí úloze SED. Liberální prvky ústavy, jako právo shromažďovací, právo stávkovat nebo svobody projevu, byly utlumeny oslabujícími dodatky nebo úplně odstraněny. Jakékoliv odchylky od politiky Sovětského svazu, které do té doby zavedla SED, byly odstraněny (Fullbrook; 2010; s. 162).

Revoluce, která nakonec vyústila v pád Berlínské zdi, je pro německou společnost významným mezníkem. Masové protesty v roce 1989 doprovázela i masová migrační vlna z východu na západ, kdy přes západoněmecké ambasády ve Varšavě a v Praze a přes Maďarsko-rakouské hranice se desetitisíce východních Němců nakonec úspěšně dostávaly do západního Německa. V SRN pak okamžitě občané NDR dostávali občanství SRN. To nesporně posilovalo pocit společné německé identity a požadavky na sjednocení země (Fullbrook; 2010; s. 238).

SRN

V západních okupačních zónách byla podporována činnost pro zakládání nových stran. Bylo ale striktně dbáno na to, aby měly ryze demokratický charakter. Extrémistické strany ale zakázány nebyly. Komunisté i extrémní pravice měli v západních zónách své strany i nadále (Fullbrook; 2010; s. 115).

SRN k zakotvení základních práv nevytvořila ústavu, nýbrž dokument, který pojmenovala „Základní zákon“ (*Grundgesetz*). Toto pojmenování zvolila proto, že byl dokument zamýšlen pouze jako dočasný, protože pojem „ústava“ by dodal legitimitu vzniku NDR. SRN tedy zamýšlela co nejdříve uskutečnit znovusjednocení a poté sepsat „ústavu“ (Strahalová; 2008; s. 191). Německý parlament, jak ho známe dnes, pochází právě ze Základního zákona západního Německa. Dělí se na dvě komory, *Bundesrat* (horní komora) a *Bundestag* (dolní komora).

Strach z šíření komunismu byl další faktor, který podporu evropské integrace v SRN tolik ztraktivnil. Dále, tehdejší CDU/CSU používala strach z komunismu jako nástroj k očernění západoněmecké SPD, ačkoliv ta se ho výslovně zřekla. Tato taktika přinesla CDU/CSU politické vítězství. Zároveň se přičinila na tom, že sociální demokraté CDU/CSU ve volbách nikdy neporazili až do 70. let. Dalším faktorem, který se o to zasadil bylo to, že SPD byla v té době velice nejednotná a uvnitř strany probíhaly spory ohledně ideologického zakotvení. Do začátku padesátých let skutečně používala spíše marxistickou rétoriku. Až v roce 1959 ve svém programu opouští marxismus a zaměřuje se budování sociálního státu (welfare state). Jejím hlavním argumentem tehdy bylo snížení sociálních rozdílů zvýšením bohatství občanů. Od té doby se programy socioekonomické politiky SPD a CDU/CSU příliš nelišily (Fullbrook; 2010; s. 145).

V roce 1969 se v SRN poprvé od konce války stal kancléřem někdo jiný než člen CDU/CSU. Byl to člen SPD Willy Brandt, který se proslavil svou *Novou východní politikou* (*Ostpolitik*). Před volbami v roce 1972 existovala v parlamentu silná konzervativní opozice proti navázání vztahů s NDR. Brandt ovšem počítal s tím, že obyvatelstvo již v té době nesdílelo konzervativní názor a nechal rozpustit parlament, aby mohl vyhlásit nové volby. Svůj volební program postavil především na Nové východní politice, s čímž slavil úspěch. Poprvé se stalo, že by SPD ve volbách skončila jako nejsilnější strana, což vyslalo

jasný signál, že obyvatelstvo je pro navázání vztahů a že znovusjednocení pro něj již není nezbytnou prioritou (Fullbrook; 2010; s. 164).

V 70. letech bylo ve společnosti velmi aktuální téma zavádění jaderné energie, kterou společnost vnímala negativně ve spojitosti s použitím jaderných zbraní. Série protestů proti jejímu využívání a ekonomické problémy té době nakonec vyústily v pád vlády, nové volby a ustanovení konzervativní vlády složené z koalice CDU/CSU a FDP. SPD byla tedy od roku 1983 opět v opozici (Fullbrook; 2010; s. 166). Tento problém byl aktuální i v 80. letech (Fullbrook; 2010; s. 168).

Ekonomika

NDR

Nové uspořádání společnosti a ekonomiky (kolektivizace, správní změny, viz výše) bylo pro obyvatelstvo ze začátku velmi nezvyklé a většina lidí ho odmítala. To je jeden z důvodů, proč došlo v roce 1953 v NDR k povstání. Dále mezi lety 1952 a 1953 proběhla první vlna kolektivizace zemědělství. Ta byla spojena s výrazným poklesem efektivity, a tudíž s ekonomickými problémy. (Fullbrook; 2010; s. 152). Zároveň je jasné, že se jednalo o další prvek, který společnosti východního Německa byl cizí a který jí byl vnucen.

NDR bylo v rámci specializace výroby Sovětského svazu nařízeno, aby se specializovala na produkci výrobků těžkého průmyslu. Spotřební zboží pro každodenní život bylo druhořadé. Jídlo bylo dotováno, aby nikdo nestrádal hladem, ale byl velice malý výběr. Bylo mnoho jednoduchých mléčných výrobků nebo masa, ale velmi málo ovoce nebo zeleniny (Ostermann, Christian F; 1996; s. 11).

Povstání v roce 1953 sice neuspělo, ale určitý dopad mělo. Na půdě vedení SSSR došlo k rozhodnutí zavést tzv. *Nový směr*. To znamenalo větší orientaci ekonomiky na spotřební zboží. O rok později byl tento směr opuštěn, ale v NDR se ustanovil kompromisní duální systém, orientovaný jak na těžký průmysl, tak na spotřební zboží (Fullbrook; 2010; s. 151).

V letech 1959 a 1960 proběhla druhá vlna kolektivizace. Na jejím konci bylo ve veřejném vlastnictví již 85 % zemědělské půdy. Tento a všechny výše zmíněné důvody vedly k tomu, že v roce 1960 enormně stoupl počet útěků do SRN. I v předchozích letech k útekům docházelo, ale čísla za rok 1960 a 1961 byla mnohem vyšší než dříve. Celkem do roku 1961 uprchlo přibližně 3,5 milionu lidí. Jednalo se převážně o mladé, talentované a vzdělané lidi, což znamenalo pro ekonomiku NDR obrovskou ztrátu. Vláda reagovala výstavbou Berlínské zdi (Fullbrook; 2010; s. 152).

V 60. letech již bylo veřejně známé, že NDR dlouhodobě ekonomicky zaostává za svým západním protějškem. Vedení SED v důsledku toho představilo tzv. *Nový ekonomický systém* (*Neues Ökonomisches System*). Hlavním kritériem pro posouzení výkonu firmy byl zisk. To znamenalo, že se firmy musely nyní orientovat na zboží s vysokou kvalitou za co nejnížší náklady. Dalším pilířem byla podpora vědy a výzkumu, nebo bonusy a různé výše platů jako motivace pro zaměstnance. Je tedy na první pohled vidět, že tento systém se mnohem výrazněji orientuje na tržní hodnoty (Fullbrook; 2010; s. 160).

Spousta aspektů ale zůstala původních, například systém fixních cen. Nebo významná provázanost komerčního světa s politickým. Dále, manažeři NDR nebyli na tržní systém zvyklí a nepočínali si v něm úspěšně. Tržní prostředí působilo problémy v systému fixních cen. Platové pobídky nefungovaly tak, jak měly, protože za nově nabyté peníze stále ještě nebyl na trhu dostatek zboží s uspokojivou kvalitou,

za které by se daly peníze utratit. Tento systém býval mohl být úspěšný, pokud by se mu bývalo dalo dostatek času na rozvinutí. Na konci šedesátých let ale dochází k reformám v Československu (Pražské jaro) a v Polsku (Fullbrook; 2010; s. 160). Sovětský svaz se rozhodl tento nový ekonomický systém pro jistotu ukončit, protože byl příliš blízký západním hodnotám a připisoval mu částečnou vinu za nestabilitu ve východní Evropě (Fullbrook; 2010; s. 160).

Od roku 1971 byl vyhlášen program „žádná tabu“. Obyvatelstvo bylo dlouhodobě nespokojeno s nedostatečnými životními standardy, omezováním osobní svobody a pronásledováním. Smyslem tohoto programu bylo situaci zklidnit (Fullbrook; 2010; s. 168).

V rámci politiky „žádná tabu“ byl kladen větší důraz na výrobu spotřebního zboží. Rostla odvětví jako automobilový průmysl, výroba počítačů, mikro-elektrotechnika nebo chemický průmysl. Se státy západní Evropy se samozřejmě NDR v té době nemohla měřit s množstvím ani kvalitou vyrobeného zboží. V rámci východního bloku to ale stále byl nejlepší standard, jaký kdo měl. Jak v SRN, tak v NDR byl problém s nadměrným spalováním lignitu (hnědé uhlí), a tudíž se znečištěným ovzduším. V NDR tento problém existoval také, ale byl zlehčován a neřešen (Fullbrook; 2010; s. 169).

SRN

Konrád Adenauer, který byl zvolen kancléřem, vedl západoněmeckou ekonomiku v duchu svého předvolebního hesla „žádné experimenty“ (*Keine Experimente*). Tento přístup znamenal zaměření jeho politiky na uspokojení základních materiálních potřeb obyvatelstva. Také znamenal distancování se od jakýchkoliv politických nebo socioekonomických ideologií. Zároveň bylo obyvatelstvo v té době již unavené z válek a ideologických sporů. Pokus o vytvoření systému navázaného na jednu konkrétní ideologii by se v té době rovnal politické sebevraždě (Fullbrook; 2010; s. 142).

Ekonomický systém, který se ustanovil v SRN nebyl klasickým typem kapitalismu, který je ve Spojených státech. V USA je obyvatelstvo více založeno na principu silných jedinců, kteří spolupracují z popudu naplní svých vlastních zájmů. Stát je tam vnímán jako predátor, který potřebuje ústavu, která by mu vymezila hranice. Navíc stát v anglo-americké kultuře vstupuje do komerční sféry co nejméně. Tato individualistická tradice v Německu chyběla. V Německu je stát v roli partnera, který občanům pomáhá dosáhnout jejich cílů. Občané si toho jsou vědomi a společně s veřejnou sférou tvoří provázaný celek, který funguje v určité harmonii. To také znamená, že stát v této kultuře vstupuje do komerční sféry relativně více (Pejovich; 2001; s. 27-39).

Tyto kulturní odlišnosti v Německu způsobily například nebývalý růst regulace a míry redistribuce, dále se neustále zvětšoval podíl veřejného sektoru v ekonomice. Také se zde ustanovila nová forma soukromých společností, kdy se zaměstnanci podílejí na vlastnictví akcií společnosti, u které pracují (Pejovich; 2001; s. 27-39).

Nacistická minulost

NDR

Na východě se mnohem méně řešila otázka nacistické minulosti. Bylo to do značné míry způsobeno reformou školství v NDR. Některé kapitoly se zdůrazňovaly, jiné se zcela vynechaly. Například odkaz Martina Luthera byl vyzdvihován jako první náznak komunistické revoluce. Paradoxně tento fakt velmi aktivně přižívoval vliv církve na utváření německé identity. Obecně byla historie pojmána jako dlouhý proces, který nutně směřoval ke změně Německa v komunistické NDR. V důsledku dlouhodobého vlivu nového školství se začala u mladých východních Němců vytvářet identita spíše občana NDR než Němce a nacistická minulost byla spjata především s identitou Němce než občana NDR. Identita Němce převládala ve starší generaci a také v SRN (Fullbrook; 2010; s. 230).

SRN

Nacistická minulost bylo něco, co bylo velice živě uloženo v podvědomí každého západního Němce. Každý o této skutečnosti věděl, ale nikdo na ni nechtěl myslet. Bývalí nacisté, jak aktivní, tak pasivní, se integrovali do nové společnosti. Adenauer se nijak zvlášť nebránil začlenění bývalých nacistů do svého kabinetu. Došlo tak k některým velmi kontroverzním jmenováním, o kterých se ve společnosti velmi živě hovořilo (Fullbrook; 2010; s. 146).

Celé období Třetí říše bylo vnímáno jako doba, kdy jeden člověk nešťastnou náhodou získal vysoký post ve vládě a navedl nic netušící občany k tomu, aby v jeho jménu naslepo páchali zřůdnosti. Existovaly i názory, že Hitler, kdyby nebyl prohrál, by býval byl jedním z nejvýznamnějších státníků všech dob. Ve valné většině se obyvatelé od této doby velice distancovali. Považovali ji za ohraničený kus historie, který je již pryč. Byla tedy velká vůle toto období překlenout a již se k němu nevracet. Tou největší prioritou bylo ale tehdy hledět především do budoucnosti a nezaobírat se minulostí. Prioritou byl ekonomický vývoj a vše ostatní bylo druhořadé. Autor atmosféru popisuje způsobem, který výrazně připomíná princip americké kultury „čas jsou peníze“ (Fullbrook; 2010; s. 146).

V roce 1969 došlo k náhlému obratu v politickém vedení, kdy se poprvé stal kancléřem člen SPD, Willy Brandt. Důvodem pro tak náhlý obrat byla aféra *Spiegel*. Spiegel byl časopis publikovaný v SRN. V jednom konkrétním čísle zveřejnil kritický článek vůči osobě ministra obrany Franze Josefa Strausse, kde ho obviňoval z nečestných praktik, zneužití moci a korupce. Na základě tohoto článku došlo k zátahu na redakci časopisu (Fullbrook; 2010; s. 155), která byla provedena podle metodiky vytvořené ještě za doby Třetí říše. Navíc byl Strauss zatížen minulostí spojenou se službou v německé armádě za druhé světové války (Encyclopaedia Britannica; 2002). Společnost tyto věci velmi intenzivně vnímala. Následně se ve společnosti strhla velice vážná debata. Během ní vyšly najevo ještě další kontroverze spojené s Adenauerem a Straussem a ačkoliv se tyto nové poznatky netýkaly nacistické minulosti,

vyústili nakonec v nucenou rezignaci obou, což zároveň také velmi negativně poznamenalo volební šance CDU/CSU (Fullbrook; 2010; s. 159).

V sedmdesátých letech, v dobách energetické krize, byla SRN také nucena hledat náhradu za ropu. Nahrazena byla jadernou energií. Tento krok byl ovšem pro společnost velmi kontroverzní a přiživil starý nevyřešený problém o vyzbrojování SRN, který byl otevřený už od konce války. Hlavní příčinou protestů byla možná přítomnost jaderných zbraní v SRN, o kterých se jednalo a ke kterým už byl od jaderné energetiky pouze malý krok (Fullbrook; 2010; s. 166).

V 80. letech se toto téma dostává do popředí veřejné debaty jako nikdy předtím. V té době převládá vůle se již konečně jednou pro vždy vyrovnat s nacistickou minulostí a to tím, že se na toto téma musí vytvořit jednotný názor. Toho chtěla společnost docílit tím, že o tématu bude hodně mluvit v celé řadě médií. V té době rapidně stoupá zájem o německou historii. Vzniká celá řada nových studií na toto téma a mnohdy i z řad amatérů. Vytváří se zde krátkodobě dva souběžné diskurzy o nacistické minulosti, jeden od profesionálních historiků, druhý z řad laiků. Toto přání konečně uzavřít nacistickou otázku pocházelo především z touhy konzervativních historiků cítit znovu národní hrdost a aby toho dosáhli, považovali za nezbytné vypořádat se s touto kapitolou. Tato doba nepřinesla žádná nová fakta z doby druhé světové války, ale přinesla celou řadu nových pohledů, jak problematiku interpretovat. Dále se ukázalo, že mladá generace lidí ze SRN má žalostně malé znalosti o událostech druhé světové války. Příčinou toho byla právě neochota o tématu mluvit, která panovala až do 80. let (Fullbrook; 2010; s. 234).

Sjednocené Německo

Nacistická minulost provázela Německo i po sjednocení, a to nejen ze strany Německa samotného. V roce 1990 po sjednocení byla dodatečně podepsána dohoda o neměnnosti polských západních hranic (Strahalová; 2010; s. 191).

Ve 21. století se zdálo, že téma nacistického holocaustu je již překonané a již společnost nijak zvlášť netrápí. Potvrzením tohoto zdání mohla být například Česko-německá deklarace z roku 1997. Jejím obsahem bylo výslovné prohlášení, že obě strany již téma Třetí říše definitivně uzavřely a již se jím nebudou v budoucnu zabývat (Česko-německá deklarace; 1997). Opak byl ale pravdou. Hamburský institut pro sociální výzkum zorganizoval kontroverzní výstavu autentických fotek z druhé světové války. Kontroverzní byla proto, že tvořila důležitý mezník ve vývoji toho, jak tento problém společnost vnímala. Do zveřejnění fotek se vytvořilo povědomí o „vznešeném Wehrmacht“, který se snažil ochránit německou vlast, jehož vojáci nevěděli nic o věcech, které se během války děly (Fullbrook; 2010; s. 277). Fotografie ukazovaly vojáky v situacích, kdy nejenže o těchto věcech vědět museli, ale navíc, kdy je sami prováděli. Výstavy se účastnili právě i bývalí vojáci nebo jejich rodinní příslušníci.

Výstava spustila novou vlnu veřejných debat, zároveň prolomila dlouho nedotknutelné tabu, kdy bývalí vojáci na základě povědomí o „vznešeném Wehrmachtu“ mohli ve společnosti normálně fungovat. Výstava jejich pozici ve společnosti výrazně znesnadnila (Fullbrook; 2010; s. 280). I přes to, že se během desetiletí německá společnost naučila s tímto obdobím žít, je vidět, že problém nikdy nebyl zcela vyřešen a že se jedná o faktor, který má pro německou společnost stále obrovský význam.

Německo mělo i v novém tisíciletí velký odpor k posilování vojenských struktur. Pokud se mělo účastnit nějaké akce v rámci NATO, činilo tak pouze vždy velmi neochotně a pokud to šlo, tak pouze finanční podporou. Své vlastní jednotky používalo jen velmi málo a pouze na okrajových částech klíčových oblastí (Fullbrook; 2010; s. 275).

Vzájemné vztahy SRN a NDR

Výstavba Berlínské zdi je ve vývoji společností NDR a SRN vnímána jako velký mezník. Do té doby se oba národy cítily být spojeny společnou historií, společnými hodnotami a rozdělení Německa vnímaly jako pouze dočasnou záležitost. S tím také souvisela tzv. *Hallsteinova doktrína*. Svůj název nese po státním tajemníkovi spolkového ministerstva zahraničních věcí, Walteru Hallsteinovi. Vyhlášena byla roku 1955 kancléřem Adenauerem. Spočívala v tom, že SRN bude považovat za nevládní akt (nikoliv nepřátelský), když nějaká země naváže diplomatické styky s NDR. Tím se snažila prosadit, že NDR není legitimní stát a že jeho území náleží SRN (Vojenský historický ústav Praha; 2017).

Od postavení zdi se ale obě společnosti začaly vzdalovat mílovými kroky. V NDR začal převládat pocit deziluze a lidé začali nabývat dojmu, že již není východiska a je třeba se smířit s tím, že budou žít v komunistickém NDR, že dvě Německa již zůstanou oddělena a že je třeba si v něm najít přijatelný a dlouhodobý způsob života. Tímto krokem se začaly rychle měnit i ty nejzákladnější hodnoty (Fullbrook; 2010; s. 157).

Sedmdesátá léta je doba tzv. *Nové východní politiky*. Je to doba, kdy se částečně láme dlouho zastávaný názor, že oblast NDR je nedílnou součástí SRN, a proto je třeba odmítat jakoukoliv existenci NDR, aby nedošlo k naplnění formální podmínky existence státu, mezinárodního uznání. Tento názor zastávala jak vláda (*Hallsteinova doktrína*), tak obyvatelstvo. Tato doba je ovšem zlomová v tom smyslu, že nyní už většinu populace nezajímá tolik znovusjednocení, spíše jako aby měli občané SRN a NDR nějaký vzájemný kontakt (Fullbrook; 2010; s. 164).

V roce 1972 byla mezi oběma Německy uzavřena tzv. Základní smlouva (*Grundlagenvertrag*). Od tohoto okamžiku se Němci cítili být „dva státy v jednom Německém národu“. Stále bylo ovšem pro SRN obtížné přijmout NDR jako úplně cizí stát. Na zastupitelství byli například vysíláni „zástupci“ spíše než velvyslanci, nebo východní Němci prchající na západ mohli automaticky získat občanství SRN. Dále, Základní zákon SRN nebyl nijak zásadně změněn a tehdejší podoba jednoznačně počítala v budoucnu se sjednocením. Na změnu nebyla politická vůle. I Základní smlouva (*Grundlagenvertrag*) byla v SRN ratifikována proti vůli silné opozice. V podstatě obrat v 70. letech neznamenal až tak razantní názorovou proměnu. Jednalo se spíše o ústupek, formální uznání existence za možnost komunikace, ale faktické uznání, tedy široké přesvědčení o tom, že by východní Německo bylo zcela jiný stát, to nebylo (Fullbrook; 2010; s. 166).

Po uzavření Základní smlouvy se velice dařilo obchodu mezi Německy. Neexistovala mezi nimi žádná cla ani kvóty. NDR se několikrát podařilo nahradit chybějící zásoby ze SSSR zbožím dovezeným ze SRN. Západní Německo dokonce několikrát poskytlo NDR úvěr. Východní Němci si v té době užívali nejlepší životní standard v celé východní Evropě. Praxe byla i taková, že NDR mnohdy splácela své závazky

politickými ústupky, jako třeba zlepšením lidských práv. V 80. letech také postihly většinu států východního bloku ekonomické problémy. NDR je díky zboží ze SRN dokázala přestát mnohem lépe než ostatní (Fullbrook; 2010; s. 169).

Je pozoruhodné, že po celou dobu měli východní Němci perfektní znalosti o tom, jak se žije v SRN. Měli možnost si třeba pustit televizní kanály západního Německa a dostat se tak i k americkým pořadům. Bylo běžné sledovat seriály jako Dallas, kde bylo obyvatelstvo běžně konfrontováno se západními hodnotami. Z dlouhodobého hlediska tento fakt zanechal určitý odkaz na východoněmecké společnosti. Tento vliv pronikal i do jiných médií, jako třeba hudby. Mladí lidé v NDR začali masově poslouchat žánry jako Beat nebo Rock. Na tyto změny musel režim patřičně reagovat. Počáteční stav byl, že tato hudba byla silně cenzurována. Postupem času začala být tolerována, až byla nakonec začleněna mezi oficiální umělecké směry NDR (Fullbrook; 2010; s. 228).

Na konci 80. let byly již společnosti východu a západu tak odlišné, že již nikdo nezpochybňoval existenci NDR jako legitimního státu. V 70. letech v rámci *Nové východní politiky* bylo NDR ze strany západních Němců uznáno pouze formálně. Vnitřně stále ale cítili, že NDR je legitimní součástí SRN a východní Němci jsou „Němci“. Na konci 80. let ovšem toto povědomí již nepřetrvávalo (Fullbrook; 2010; s. 238).

Západní Němci měli ale naopak informací o životě v NDR velmi málo. Tento fakt například způsobil enormní zájem o literaturu východního Německa, zvláště o autentické hlasové nahrávky ze života běžných lidí (Fullbrook; 2010; s. 228).

Vztah východních a západních Němců

Po pádu Berlínské zdi byly zahájeny přípravy na sjednocení. Připravované byly plány na rozsáhlé investice do východoněmecké infrastruktury. Byla zavedena měnová unie. Bohužel potřebné investice do východního Německa byly natolik vysoké, že je západní Německo nemohlo shromáždit. Nejen díky tomu docházelo k masové migraci východních Němců na západ. Stěhovala se převážně mladá a talentovaná pracovní síla. To, spolu s nesrovnatelně nižší efektivitou produkce, mělo devastující účinek na ekonomiku NDR (Acta Oeconomica Pragensia; 2007; s. 17). Na procesu sjednocení nyní pracovali pouze západní Němci, protože NDR mělo jiné akutnější problémy. Sloučením dvou rozličných společností se začaly vytvářet určité sociální tlaky. Východní Němci byli vnímáni jako druhořadí občané. V SRN docházelo k nárůstu nacionalismu. Xenofobie vůči přistěhovalcům byla běžnou věcí. Dokonce i dlouho po sjednocení přetrvávaly takřka totožné problémy, jako na začátku 90. let. V roce 2005, kdy vyhrála volby a stala se kancléřkou Angela Merkelová, byly již dlouho v praxi tzv. liberalizující reformy Hartz IV (EU-Media; 2005). Jednalo se o opatření na snížení výhod sociálního pojištění a snížení nezaměstnanosti na východě. Merkelová tyto reformy plně podporovala. Obyvatelstvo východní části Německa v průběhu voleb doufalo, že v rámci koalice CDU/CSU a SPD budou vlivem SPD reformy trochu umírněny, protože stále ještě nebylo plně zvyklé na realitu tržního hospodářství. K jejich zklamání se tak ale nestalo (Fullbrook; 2010; s. 270). Na východě se také začala utvářet určitá pseudoidentita hodnot bývalé NDR. Spousta lidí postrádala atmosféru minulého režimu (Repak; 2016). Poukazovali na sociální jistotu, soudržnost, solidaritu, které v kapitalistickém prostředí postrádali. V tomto duchu lidé například z trhu masově vykupovali zbytkové zboží z minulého režimu, jako například proslulé Šprévaldské okurky (*Spreewaldgurken*) (Fullbrook; 2010; s. 275). Tento fenomén je označován jako tzv. *ostalgie* a je kvalitně zachycen ve filmu *Goodbye Lenin* (Becker; 2003).

Diskurzivní analýza v rovině politické

Diskurzivní analýza je jednou z kvalitativních metod výzkumu. Tradičně je používána pro analýzu běžně používaného jazyka v sociálním kontextu (psaného i mluveného). Analýza jazyka je jejím klíčovým prvkem, ale nemusí se jednat pouze o jazyk výlučně. Lze v ní pracovat i s vizuálními médii, jako jsou filmy, obrazy, plakáty a tak dále. Běžně se také pracuje s neverbální komunikací (Drulák; 2008; s. 92-93).

V diskurzivní analýze je text (a obecně jazyk) považován za pouhého zprostředkovatele, skrze něhož je zkoumána společenská realita. Neexistují zde objekty, na kterých by bylo možné zkoumat objektivní stav věcí, protože každý text je sám součástí diskurzu, který, tím, že vznikl, sám přetváří. V důsledku toho ani neexistuje jedna objektivně správná společenská realita. Klíčovou otázkou v diskurzivní analýze tedy není, zda je text pravdivý, ale jak lidé skrze tento text konstruují smysl a význam objektů a aktivit společenského světa (Drulák; 2008; s. 92-93).

Metodologie

V analýze politické roviny bude zkoumán jazyk koaličních smluv spolkových vlád od doby první vlády Helmuta Kohla z roku 1982. Tento rok byl zvolen jako začátek sledovaného období proto, že krátce předtím (rok 1973) byla založena databáze eurobarometru. Analýza dřívějších smluv by tedy neměla smysl, protože by data z nich nemohla být konfrontována s daty eurobarometru. Smlouvy spolkových vlád byly zvoleny proto, že představují text, který napsali představitelé politické roviny a jehož povaha zůstala po celou dobu konstantní. To znamená, že se nezměnil ani účel sepsání, ani subjekty, které ji psaly (spolková vláda).

V jejím textu budou vyhledávány výrazy a témata nějak související s evropskou integrací. Na základě jejich četnosti, zařazení v kontextu (společenském, historickém), volby konkrétních slov atd. bude odhadován jejich celkový vliv na intenzitu evropské identity. Samozřejmě bude celou dobu rozlišováno, zda se dané slovo vztahuje ke kulturní nebo občanské identitě.

Po analýze první smlouvy bude odhadnut výchozí bod intenzit jak kulturní, tak občanské identity. Tyto intenzity budou číselně vyjádřeny tak, aby co nejpřesněji odrážely poměr intenzit těchto dvou identit. Číselná hodnota výše intenzity identity bude přímo úměrná intenzitě identity samotné. Na základě analýzy ostatních smluv (dle časové posloupnosti) se budou tyto číselné hodnoty měnit. Výstupem analýzy roviny politické tedy bude graf s dvěma funkcemi. První bude zachycovat vývoj „německé evropské kulturní identity v rovině politické“ a druhá bude znázorňovat vývoj „německé evropské občanské identity v rovině politické“.

Následovat bude analýza občanské roviny pomocí dat eurobarometru. V něm bude vybráno několik reprezentativních otázek, jak pro německou evropskou kulturní identitu, tak pro německou evropskou

občanskou identitu. Budou vybrány ty otázky, které se svou formulací a povahou dotazují na pojmy nejúžeji spojené s kulturní (respektive občanskou) identitou. Data eurobarometru budou následně porovnána s výsledky v rovině politické. Zkoumáno bude především to, zda odpovídají výše intenzit a vývoje funkcí ve stejném čase (směrnice funkce).

Regierungserklärung von Bundeskanzler Kohl in der 121. Sitzung des Deutschen Bundestages (1982)

Zdroj: http://helmut-kohl.kas.de/index.php?menu_sel=17&menu_sel2=&menu_sel3=&menu_sel4=&msg=1934.

Koaliční dohoda vzniká po rozpadu vlády SPD a FDP v průběhu volebního období po konstruktivním hlasování o nedůvěře, které volí Kohla a vzniká koalice CDU/CSU a FDP.

Část zahraniční politiky v prohlášení vlády Helmuta Kohla z 13. října roku 1982 je zahájena specifickým prohlášením. Vláda v něm vymezuje svou pozici vůči světu jako součást celku. Používá obraty jako „soužití tolika rozdílných kultur a náboženství“ a důraz klade na hodnoty jako tolerance, trpělivost nebo lidskost (Konrad Adenauer Stiftung; 1982).

Cíle samotné zahraniční politiky vymezuje vláda formou heslovitých odrážek, které jsou následně hlouběji vysvětleny. Na druhém místě je mír v Evropě a v celém světě. Jedná se opět o odkaz na pozici vůči světu, ve které Německo chce být, tedy součástí celku. Dále je důležité zdůraznit, že se v programu nikde výslovně nepíše „mír v Německu“. Bod tedy zároveň odkazuje na pocit viny z druhé světové války. V předchozí kapitole je zmíněno, že v 80. letech byl tento problém ve společnosti velmi silně probírán. V dalších bodech programu je napsáno: „My Němci nechceme nukleární ani konvenční válku“ (Konrad Adenauer Stiftung; 1982).

Německá vláda tento pocit viny s politikou evropské integrace velmi úzce spojuje. Hned za touto větou je v textu závazek „posilovat politiku sjednocení Evropy, protože evropská myšlenka vedla k usmíření národů a položila základy mírového uspořádání v Evropě“ (Konrad Adenauer Stiftung; 1982).

Čtvrtý bod explicitně říká, že vláda bude podporovat politiku evropské jednoty. Toto vyjádření neodkazuje pouze na prosazování státních zájmů prostřednictvím „institute“ Evropské unie, což by odkazovalo především na *občanskou identitu* podle rozdělení Michaela Brutera. Jednoznačně obsahuje i prvek *kulturní identity*. Explicitní vyjádření potřeby *občanské identity* je pouze o pár odstavců dále, kde se píše, že je pro SRN důležité, aby běžný občan měl pocit, že Evropské společenství slouží jeho zájmům. Cílem SRN je v roce 1982 politická unie (Konrad Adenauer Stiftung; 1982).

Rozdělení Německa a rozdělení Evropy vkládá vláda do jedné věty jako několikanásobný předmět. Je tedy zřejmé, že tyto pojmy vnímá jako podobně důležité. Obojí považuje za tragédii, která zanechala na obyvatelích obrovskou zátěž (*Last*). Pokládá za svůj úkol pomoci lidem se s touto zátěží vyrovnat. Důležité je, že současně s předchozím je v jednom souvětí také závazek posilovat vztahy s partnery ze střední a východní Evropy. To znamená, že jednoznačně vytváří spojitost mezi rozdělením lidí z Německa a rozdělením lidí z Evropy. Obojí považuje za trauma, které na lidech zanechalo onu „zátěž“. Je tedy jasné, že nutně odkazuje na nějakou identitu, která do té doby existovala mezi lidmi Evropy.

Německá vláda jednoznačně poukazovala na to, čemu Bruter říká *kulturní identity* (Konrad Adenauer Stiftung; 1982).

Ostatní státy Evropy vnímá jako přirozené součásti společné Evropy. Doslovně říká, že závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z roku 1975 je šance pro společný život. S tím spojuje svůj vlastní státní zájem (Konrad Adenauer Stiftung; 1982).

V závěrečné části smlouvy, kde se mluví o tehdy uzavřených smlouvách v rámci nové německé východní politiky (Ostpolitik), se vyskytuje jeden odstavec, který cituje slova Hanse Dietricha Genschera: „Německá politika je evropská mírová politika“ (Konrad Adenauer Stiftung; 1982).

Vláda se také vyjadřuje k založení Evropské rady. Vnímá ji jako klíčovou instituci, kde se bude rozhodovat „o osudu nás, Evropanů“. Osobní zájmeno opět odkazuje na silné ztotožnění se s myšlenkou evropanství. Význam Evropské rady chápe jako „silný popud“ (*kräftig*) pro prosazování evropské politiky. Používá výrazy jako *Gemeinschaft* (společenství). Ačkoliv tento výraz sám o sobě vyjadřuje silné citové pouto k ostatním členům společenství, nelze zde jednoznačně říci, zda je tomu tak i v tomto případě. Zde se jedná pouze o název instituce (Evropské společenství) (Union in Deutschland; 1983; str. 5-6).

Vláda i zde vyjadřuje silnou *občanskou identitu* s Evropou, když říká, že by velice uvítala, kdyby Evropská rada schválila nějaký dodatečný popud pro vyřešení problému poškozených lesů v SRN. Vláda dále výslovně upřednostňuje společný zájem Evropy jako celku před individuálními zájmy jejích členů (Union in Deutschland; 1983; str. 5-6).

Shrnutí

Kulturní identita

Analýzou této smlouvy byl stanoven tzv. výchozí bod. Intenzita kulturní a občanské identity v dalších letech jsou v politické rovině vždy poměřovány vůči intenzitě v tomto roce. Koaliční smlouva z roku 1982 je jednoznačně silnější v kulturní identitě. V textu se velmi často objevují odkazy na Evropu. Dokonce i ve věcech týkajících se čistě Německa existuje aktivní spojování s Evropou, jako v případě míru v Německu (respektive v Evropě). Vláda v dokumentu upřednostňuje zájmy Evropy jako celku spíše než své vlastní. Proto byla počáteční hodnota kulturní identity stanovena na 30.

Občanská identita

Vláda se omezuje pouze na obecné prohlášení o tom, že „Evropské společenství musí sloužit občanům“. Dále krátce zmiňuje účely Společenství (Gemeinschaft), které ještě zdaleka nejsou tak detailní a rozsáhlé jako v nadcházejících letech. Proto byla k občanské identitě zvolena hodnota 15. Ta by měla přesně vystihnout intenzitu evropské občanské identity v rovině politické poměrně k intenzitě kulturní identity.

Koalitionsvereinbarung - Zentrale Forderungen der CDU wurden durchgesetzt (1991)
Zdroj: http://www.kas.de/wf/doc/kas_27201-544-1-30.pdf?110826092653.

Po volbách v roce 1990 vznikla černo-žlutá vláda CDU/CSU a FDP. CDU/CSU skončila v těchto volbách jako nejsilnější strana a těšila se po úspěšném sjednocení značné podpoře.

Po sjednocení se Německo na první pohled profiluje mnohem sebevědoměji než dříve. V té době se velmi diskutuje o napadení Kuvajtu Irákem. V tomto kontextu je v prohlášení reakce na tuto událost. Vláda se zmiňuje o podpoře mírové komise OSN. Toto sdělení je ale formulováno tak, že komise je podporována spolkovou vládou a jejími partnery z evropského společenství. Vláda tedy několikrát mluví i o činnosti společenství jako celku, ale činnost „Německa a jeho partnerů“ značně převažuje (Union in Deutschland; 1991; str. 1-4).

V kontextu první Války v zálivu uvádí vláda ve svém programovém prohlášení tučným písmem psaný titulky (tehdy byla programová prohlášení zveřejňována pouze formou časopisu) „*Anspruch an Solidarität*“ (nárok na solidaritu). Titulkem vláda myslí, že evropští spojenci mají nárok na německou solidaritu, jako třeba větší zapojení na poválečné rekonstrukci, aby protivažila za neúčast na vojenské akci v Iráku (Union in Deutschland; 1991; str. 3).

Vláda otevřeně uznává, že se ve Válce v Zálivu angažovali především ostatní členové společenství a Spojené státy. Kvůli zkušenostem z války bylo pro Německo bylo morálně těžké se přímo zapojit do vojenských akcí (viz předchozí kapitola). Žádné hmotné překážky účasti v té době ale neexistovaly. Dohoda čtyři plus dva z roku 1990 Německo zavazovala pouze k omezení počtu jednotek a rozpuštění armády NDR. Armáda SRN ovšem mohla být nasazena bez omezení (mimo jaderných zbraní) (Treaty on the Final Settlement with Respect to Germany; 2017; s. 3-4).

Německo vidělo tedy ve spojené Evropě také příležitost, jak se vyhnout zbrojení a přímému nasazení vlastních jednotek. Pro Německo bylo ale klíčové, aby ostatní členové společenství viděli, že se chce aktivně účastnit na společných akcích. Nabídlo proto větší zapojení jinde, především finančního rázu. V textu dále uvádí řadu důvodů, jak k řešení krize přispělo jinak než vojenskými prostředky. Uvádí společné diplomatické akce, konzultace s vládami z arabských zemí atd. Dokonce kancléř Kohl jmenuje seznam státníků, které on sám v posledních dnech (z pohledu data sepsání prohlášení) navštívil. Je jasné, že pro Německou vládu je velmi těžké nepodílet se na společné akci Společenství. Své důvody pro vojenskou neúčast dále otevřeně uvádí. Uznání neúčasti na společné akci se objevuje i v dalších odstavcích v podobném kontextu, ale ve stejném vyznění (Union in Deutschland; 1991; str. 3).

Evropská zahraniční politika Německa v této době vysoce převyšovala pouze rozsah Evropského společenství. V prohlášení Helmut Kohl píše, že se v nedávné době sešel s Prezidentem Sovětského svazu, Michailem Gorbačovem, s kterým řešil věc násilí v Litvě a obecně v Pobaltí. Německo se velmi

aktivně zajímalo o proces transformace východního bloku Evropy. Tento zájem dokonce výslovně sděluje ve svém prohlášení. Zdůrazňuje především důležitost politiky „nového myšlení“, která v Sovětském svazu byla aplikována a slibuje si od ní navázání nových vztahů a spolupráce. Slovo spolupráce bylo v tomto konkrétním případě vyjádřeno slovem „*Zusammenarbeit*“. Toto slovo znamená spolupráci, kdy jsou si oba subjekty spolupráce rovni. Stejný termín německá vláda již dlouhodobě používá v kontextu spolupráce s ostatními členy Společenství. Stejně se vyjadřuje i o Litvě (Union in Deutschland; 1991; str. 8). To znamená, že Německo v této době pod pojmem „evropská identita“ vnímala Evropu jako celek. Nejednalo se pouze o státy Evropského společenství.

Otázkou ale zůstává, zda se do této identity počítá také dnešní Rusko. Vláda v rámci svého programového prohlášení zveřejnila také oznámení předsedy frakce CDU/CSU z dolní komory parlamentu, Alfreda Dreggera. Jelikož je zveřejněno jako nedílná součást prohlášení, bylo použito pro účely této analýzy. Jedná se opět o komentář k tehdejší situaci v Litvě. Předseda v něm ostře kritizuje postup minulého vedení Sovětského svazu a zároveň velice vítá přístup nového myšlení pod vedením Gorbačova. Pro bližší představu, Dregger konkrétně vítal společné prohlášení Gorbačova, ministra zahraničí Ševardnadzeho spolu s Helmutem Kohlem o právu na sebeurčení národů a podpoření Pařížské charty (Union in Deutschland; 1991; str. 9).

Nové myšlení se obecně vyznačuje následujícími body (Holloway; 1989; str. 1-2):

- Zájem jednotlivce je důležitější než zájem nějaké konkrétní společenské třídy
- Svět se stává více provázaným než dříve, tudíž je třeba navazovat nové vztahy
- Nukleární válka nemůže mít žádného vítěze
- Množství a kvalita zbraní není jediným ukazatelem síly státu
- Větší důraz na ekonomickou a politickou sílu

Kompletní vymezení Gorbačovova „Nového myšlení“ je mnohem složitější a Holloway ho ve své práci má, ale pro účely této práce postačí tento základní rámec. Na první pohled je vidět, že tyto hodnoty se mnohem více podobají těm západním než za vlády Brežněva. Jelikož Dregger činnost SSSR během aplikace Brežněvovských hodnot odsoudil a při aplikaci Gorbačovských velice uvítal, je zřejmé, že se Dreggerova (a Kohlova) politika ztotožňuje nejen s určitým geografickým vymezením, ale také s konkrétními hodnotami. Německý obraz evropské identity je tedy vymezen jak geograficky, tak hodnotově. V dalších odstavcích řeší vláda problematiku bývalé NDR a popisuje tamní lid jako „společnost poznamenaná diktaturou SED“. Komunismus tedy Německo v té době jednoznačně odmítalo (Union in Deutschland; 1991; str. 10).

Je třeba mít na paměti, že na začátku 90. let, hned po sjednocení, dominovaly na Německé politické scéně strany z bývalého západního Německa. Nově utvořené strany na východě měly málo zkušeností a nedokázaly obstát v soutěži se zkušenými stranami ze západu (Fullbrook; 2010; s. 261). Je tedy

možné, že někteří lidé z východu by tehdy třeba měli jinou představu o evropské identitě, ale v této době se jejich názor příliš nepromítl do oficiálních vládních dokumentů.

V Německé politické rovině lze spatřovat velmi silnou *občanskou identitu*. Pokud je nějaká politika řešena nějakým aktem Evropského společenství, tak ho Německo respektuje a prosazuje. Jako příklad lze uvést Společnou zemědělskou politiku. V odstavci věnovaném zemědělství vláda volá po právní úpravě na půdě Evropského společenství (Union in Deutschland; 1991; str. 14).

Německá vláda chce na půdě GATT prosadit trvalou ochranu pro produkci Společné zemědělské politiky (Union in Deutschland; 1991; str. 14). Tržní systém, který dominoval v Německu, se nazývá Sociálně tržní hospodářství (Abraham; 2011). Tento princip byl už tehdy součástí německé evropské identity a byl přenesen i do dnešní EU (Lisabonská smlouva; 2008; str. 17).

Shrnutí

Kulturní identita

Hlavní faktory, které zapříčinily změnu kulturní identity, jsou například to, že v porovnání s předchozí smlouvou vláda mnohem méně používá pojem „Evropa“. Ten byl nahrazen označením „Partneři z Evropského společenství“. Jedná se o pojem, který připouští existenci mnoha dílčích prvků v rámci Evropského společenství namísto pojmu „Evropa“, který vyjadřoval jeden nedílný prvek. Tato změna byla ohodnocena změnou intenzity ve výši „-10“, protože rozdíl v podobách rétorik je propastný.

Německo chápe státy východní Evropy jako součást „Evropy“ a používá k tomu slovo, které je staví do pozice rovnocenných partnerů. Dále, silně se angažuje za zájmy Pobaltí a rovněž ho považuje za součást Evropy (tehdy také nečlen ES). Tyto změny jako celek byly ohodnoceny hodnotovou změnou ve výši „3“.

V poslední řadě, v této kapitole bylo prokázáno, že evropská kulturní identita je spojena také s určitými hodnotami. Během aplikace tzv. Gorbačovovy doktríny se hodnoty SSSR (potom Ruska) od hodnot ES příliš nelišily. Z tohoto důvodu je rozšíření vymezení německé evropské identity o hodnotový rámec vnímáno jako posílení kulturní identity, protože by teoreticky mohlo zahrnovat i Rusko. Prakticky je tato varianta sice nereálná. Proto je změně přiřazena pouze velmi malá hodnota, i když se jedná o Rusko „1“. V kulturní identitě byla tedy zaznamenána změna „-6“.

Občanská identita

V rovině občanské identity je dominantním tématem intervence v Iráku. Německo se sice neúčastní vojensky, ale zde tento fakt není vnímán jako nedostatek občanské identity kvůli německé dlouhodobé averzi ke zbrojení z dob druhé světové války. Navíc vláda několikrát zdůrazňuje, že k řešení krize aktivně přispívá jinými prostředky (dlouze popisuje diplomatické mise, které byly podniknuty) než vojenskými a že se cítí být platnou součástí ES. Autor textu se při zdůvodňování, proč se Německo neúčastní vojensky, angažuje skoro až na emocionální úrovni. Tato změna byla ohodnocena jako „2“.

Vláda rozšiřuje rámec politik, kterým se chce věnovat a zpravidla chce tyto politiky řešit na celoevropské úrovni.

Tabulka 1 - Závěry smlouvy z roku 1991

	Změna rétoriky	Východní státy; Pobaltí	Gorbačovy hodnoty	Změna stavu	Výsledný stav
Kulturní identita	-10	3	1	-6	24
	Kuvajt	Evropské politiky	-	Změna stavu	Výsledný stav
Občanská identita	2	2	-	4	19

Koalitionsvereinbarung für die 13. Wahlperiode des Deutschen Bundestages (1994)

Zdroj: <http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag1994.pdf>.

I v roce 1994 byla po volbách pouze těsnou většinou ustanovena koalice CDU/CSU a FDP. Tento druh vládní koalice je označován jako koalice středu (*Koalition der Mitte*). V této době je prohlášení vládní politiky poprvé již v samostatném dokumentu, namísto pouze vymezeného místa v časopise *Union in Deutschland*. Dále, začátkem roku 1993 vstoupila v platnost Maastrichtská smlouva. Tyto dva faktory měly na podobu programových prohlášení značný vliv.

Evropské politice je nyní věnováno celých 6 stran formátu A4. Na nich je mnohem detailněji než kdy dříve rozebráno, jakou politiku chce Německo prosazovat. První velkou změnou je, že Německo nyní „Evropu“ nazývá jejím novým oficiálním názvem, Evropská unie. Již nedochází k rozlišování na Německo a jeho evropské partnery. Nyní vláda používá jen jeden název pro všechny.

V prohlášení se poprvé objevuje výslovný úmysl zařadit do Evropské unie i státy z východní Evropy. Do té doby byla tato informace v prohlášeních zřejmá spíše mezi řádky, ale nikdy nebyla řečena přímo.

Slovo partneři nebo partnerství bylo v minulých prohlášeních používáno hlavně převážně ve vztahu k evropským zemím. Nyní jsou evropské země zahrnuty pod termínem EU a slovo „partner“ je nyní vztaheno na státy východní Evropy. V odstavci je výslovný záměr tyto státy přijmout do EU.

V případě Společenství nezávislých států, což je volný svazek devíti bývalých států Sovětského svazu a dvou přidružených států, plánuje německá vláda budovat partnerství „na základě dobrých sousedských vztahů zakotvených smluvně“ (*auf vertraglicher Basis*) (Konrad-Adenauer Stiftung a; 1994). Tato formulace působí vedle vřelého příslibu přijetí států východní Evropy do EU poněkud chladně, zvláště, když jsou oznámeny v jednom odstavci. V té době mělo Rusko značné problémy se splácením svých zahraničních dluhů (Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2004; 2005; str. 219). To se týkalo i dluhu vůči Německu (The New York Times; 1995). Je pravděpodobné, že panovala všeobecná nedůvěra vůči jakýmkoliv státům, které tvořily bývalý SSSR. Dokument ale jednoznačně rozlišuje mezi pojmem „státy východní Evropy“ a „Společenství nezávislých států“.

Požadavek na smluvní zakotvení vzájemných vztahů je pravděpodobně reakce právě na tyto problémy. Označení vzájemných vztahů jako partnerství na základě dobrých smluvních vztahů nejen zcela jasně vymezuje německou evropskou identitu vyřčením, kdo jsme „my“ a kdo jsou „oni“, ale také naznačuje, že mezi „my“ a „oni“ existuje nulová *kulturní identita*, protože připouští vzájemný vztah pouze skrz přesné vymezení ve smlouvě.

V prohlášení se poprvé objevují cíle jako zajištění EU coby úspěšné a konkurenceschopné ekonomiky ve světové ekonomické soutěži. Tento závazek poprvé vnáší do německé evropské identity prvek

světovosti. V prohlášeních z minulosti chtělo Německo spíše jen poklidně žít spolu s ostatními lidmi na zemi. Nyní Německo vidí EU jako silného hráče a chce se s ním prosadit na světové scéně (Konrad-Adenauer Stiftung a; 1994).

Maastrichtská smlouva definuje celou řadu oblastí, ve kterých musí nyní členské státy hledat řešení jako celek. Jedná se například o společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, spolupráci v justičních a policejních věcech. Prohlášení všechna tato témata jednotlivě rozebírá (Konrad-Adenauer Stiftung a; 1994).

Důležitý rozdíl oproti předchozím prohlášením je relativně větší orientace na vlastní zdroje v případě bezpečnostní a obranné politiky. Dříve bylo pro zajištění bezpečnosti Evropského společenství klíčové NATO. V tomto dokumentu se jedná o spolupráci NATO a Západoevropské unie (Konrad-Adenauer Stiftung a; 1994).

Dále, Německo považuje za svou prioritu „posilování EU skrze využívání nástrojů primárního práva“ a posilování principu většinového rozhodování v Radě (Konrad-Adenauer Stiftung a; 1994). Tento závazek nám sám o sobě neřekne moc o vývoji *občanské* nebo *kulturní identity*. V tomto případě se může jednat o obojí, právě jedno z nich, nebo ani jedno. Vysílá ale jasný signál, jak si Německo představuje fungování EU.

Co se týče ekonomického pohledu, stále platí, že převládá princip solidarity před principem volného trhu (Konrad-Adenauer Stiftung a; 1994). Je nepravděpodobné, že by se tento trend do současnosti změnil, jelikož je součástí dnešního primárního práva, proto na něj bude v dalších kapitolách brán zřetel pouze tehdy, pokud by se v průběhu nějak změnil.

Celý text je psán mnohem sebevědoměji než kdy dříve. V minulosti se Německo potýkalo s problémy se znovusjednocením a evropské tematice se věnovalo relativně méně. Je pravda, že ekonomické rozdíly mezi východem a západem pořád trvaly, ale atmosféra byla již relativně klidnější. V předchozím prohlášení se například nacházela celá kapitola, která se věnovala pouze politice vyrovnávání rozdílů mezi bývalým NDR a západem Německa. Nově tomu už tak nebylo. Dnes se v prohlášení objevují formulace jako „EU musí“, „chceme, aby se evropská politika vyvíjela tímto směrem“, „nejdůležitější cíl evropské politiky je...“. Dnes se Německo profiluje jako přední stát, který udává jak tempo, tak směr evropské politiky.

Shrnutí

Kulturní identita

Tam, kde dosud německá vláda používala evropský prvek, tam již nyní používá oficiálně ustanovený název „Evropská unie“. V kulturní identitě se jednalo například o pojmy *Evropa*, *evropský*, *Evropan* atd. V rovině občanské identity šlo například o termíny *Evropské společenství* nebo *občan Evropského společenství* atd. To se projevilo negativně v kulturní identitě (-2). Tato změna sice odstraňuje prvek dělitelnosti „Evropy“ na jednotlivé státy, ale na druhé straně převádí rétoriku od kulturní identity směrem k občanské identitě. Střetávají se zde dva poměrně silné protichůdné faktory. Výsledná hodnota byla zvolena jako „1“. Na postoji vůči státům východní Evropy se nic nezměnilo (0), ovšem vláda volí chladnější přístup vůči státům SNS a jako součást kultury Evropy je spíše nevnímá (-1).

Občanská Identita

Zavedení názvu „Evropská unie“ tam, kde dříve byla používána „Evropa“ se projevilo pozitivně v občanské identitě (2). Německo poprvé vyslovuje záměr proslavit EU na světové scéně jako autonomní prvek mezinárodních vztahů (1); jsou přidávána další a další témata politik, která chce vláda řešit na evropské úrovni (1). V rámci obranné politiky sílí orientace EU na své vlastní kapacity. Tehdejší stav byl, že NATO a ZEU budou spolupracovat jako rovnocenní partneři (2).

Tabulka 2 - Závěry smlouvy z roku 1994

	Název EU	Evropští partneři	SNS	-	Změna stavu	Výsledný stav
Kulturní identita	-2	1	-1	-	-2	22
	Název EU	EU ve světě	Evropská politika	SBOB	Změna stavu	Výsledný stav
Občanská identita	2	1	1	2	6	25

Zdroj: https://www.gruene.de/fileadmin/user_upload/Bilder/Redaktion/30_Jahre_-_Serie/Teil_21_Joschka_Fischer/Rot-Gruener_Koalitionsvertrag1998.pdf

Volby v roce 1998 jsou pro Německo zlomové tím, že se poprvé od roku 1982 do vlády dostává dlouhodobě druhá nejsilnější strana SPD. Ta vytvořila koalici se Zelenými a spolkovým kancléřem se stal Gerhard Schröder. V úvodu dokumentu se nachází bodový seznam pilířů koaliční politiky. V krátkém úryvku věnovaném EU se opět hovoří jak o Unii jako celku, tak o evropských partnerech. Solidarita, jako ústřední princip EU, je nyní již vysloveně zmíněn i ve zkráceném úryvku na začátku dokumentu (Gruene.de; 1998; s. 2).

V dokumentu jsou nyní obsaženy opět nové politiky, při jejichž řešení chce vláda prosadit právní úpravu na evropské úrovni. Jedná se nově o finanční, měnovou a hospodářskou politiku. Evropská tematika prostupuje takřka celým dokumentem. Vláda poměřuje stav svých vlastních politik vůči stavu harmonizace v EU. Vláda prezentuje kroky v souladu s evropskou politikou jako pozitivní (Gruene.de; 1998; s. 4).

V jednom případě prezentuje nedokončení zdanění spotřeby primárních energií jako selhání na evropské úrovni, kvůli kterému ještě nemělo Německo možnost přizpůsobit svou vlastní politiku v této oblasti té evropské. Vláda také mnohokrát legitimitu svých kroků odvozuje od právních aktů Evropské komise (Gruene.de; 1998; s. 11)

Je pravděpodobné, že tento náhlý přísun evropské rétoriky byl způsoben tím, že se tato vláda připravovala na převzetí předsednictví Evropské rady. V lednu 1999. (Gruene.de; 1998; s. 14)

Vláda v obecné míře nově usiluje na evropské úrovni o celou řadu norem, které se orientují na ochranu životního prostředí. Také říká, že chce dohody na ochranu životního prostředí (*gegen Umweltdumping*) světového rázu. I nadále tedy přetrvává prvek světovosti EU (Gruene.de; 1998; s. 14).

Prvně se v dokumentech objevuje i odkaz na dopravní politiku, konkrétně závazek užití právních instrumentů EU a práva na ochranu hospodářské soutěže pro snížení mýtného na německých dálnicích. Zatím se ovšem jedná pouze o zvýšení konkurenceschopnosti německých dálnic, nikoliv Evropy jako celku. Dále v textu se sice objevuje krátký odkaz na konkurenceschopnost evropských dopravních sítí jako celku, ale vláda ho uvádí pouze jako způsob k dosažení větší konkurenceschopnosti německé dopravní sítě. (Gruene.de; 1998; s. 16).

V sekci věnované přímo Evropské unii je jako první cíl zmíněno rozšiřování EU. Následují další podcíle jako celoevropská spolupráce s OBSE nebo „zvláštní odpovědnost“ za prohlubování stability a demokracie ve střední, jižní a východní Evropě spolu s podporou tamního rozvoje. Tyto cíle

jednoznačně souvisí s prvním a dominantním cílem, rozšiřování členské základny Evropské unie. Na konci 90. let probíhala řada konfliktů na Balkánském poloostrově a cíl prohlubování demokracie a stability zcela jistě souvisí také s tímto problémem. Všechny tyto cíle byly v dokumentu umístěny v jednom odstavci. Cíl „rozšiřovat EU“ zde má prominentní umístění hned na začátku jak odstavce, tak celé sekce o evropské politice. Na druhé straně o konfliktu na Balkáně zde není ani zmínka. Cíl „rozšiřování EU“ je tedy jednoznačně hlavní motiv pro prohlubování demokracie a stability v regionech v rámci německé evropské politiky. Tato kapitola chápe tuto činnost jako politiku zajišťování bezpečnosti, tudíž lze tyto aktivity přiřknout občanské identitě (Gruene.de; 1998; s. 34).

V tomto dokumentu je poprvé zmíněn závazek směřování k politické unii. Tento závazek je obsažen v následující větě: „Jen skrze postupný vývoj k politické, sociální unii s velkým důrazem na zachování životního prostředí se podaří přivést Evropu blíže lidem a Evropskou unii blíže občanům“. Tato věta velice přesně rozlišuje mezi *občanskou* a *kulturní identitou* a vyjadřuje se k oběma. Část věty „přivést Evropu blíže lidem (den Menschen)“ vyjadřuje značnou afinitu vlády k myšlence vytvoření jednotné evropské *kulturní identity*. Na druhé straně část „přivést Evropskou unii blíže občanům (*bürgerlich*)“ jednoznačně znamená záměr posilovat u občanů *občanskou identitu* vůči Evropské unii jako instituci (Gruene.de; 1998; s. 35).

V dokumentu již nyní převažuje sebeidentifikace Německa jako „součásti celku“. Vložení se do pozice „Německo a jeho partneři“ již vymizelo. Pokud vláda hovoří o zahraničních partnerech, mluví takřka výlučně o státech mimo Evropu. Státy Evropy jsou v dokumentu zastoupeny právě prostřednictvím EU (Gruene.de; 1998; s. 30-39). V dokumentu je obsažena i samostatná kapitola, která se věnuje „sousedství“, a tudíž partnerům z Evropy. Tato kapitola má ale pouze tři krátké odstavce a když je v nich nějaký evropský stát zmíněn, tak skoro vždy pouze ve vztahu napravení vzájemného vztahu po hrůzách 2. světové války (Gruene.de; 1998; s. 39).

Co se týče obranné politiky, vyslovila vláda závazek posilovat roli západoevropské unie jako zprostředkovatele evropské obrany. Vláda má v dokumentu separátní kapitolu, ve které se věnuje pouze spolkové armádě (Bundeswehr), ale i ta je laděna mnohem více pro-evropsky než kdy dříve. Kapitola začíná výrokem, že Bundeswehr slouží k zajištění míru v Evropě, nikoliv v Německu. Obrannou funkci Německo primárně přenechává Západoevropské unii. Dále se v této kapitole hovoří o tzv. evropském zbrojním průmyslu, jehož export bude podléhat jednotnému kodexu (Gruene.de; 1998; s. 39). V kapitole věnované pouze transatlantické vazbě se píše, že NATO je nepostradatelné pro zajištění bezpečnosti v Evropě. Zároveň je ale v následující větě označena činnost Ameriky jako „spolupůsobení“ (Mitwirkung). Jedná se o stejnou lingvistickou situaci jako v případě slovesa „spolupracovat“ (*mitarbeiten* a *zusammenarbeiten*). Předložka „mit“ označuje spolupráci dvou nestejně důležitých

subjektů (pro výstup spolupráce). Je tedy jasné, že Německo vidí jako klíčového zprostředkovatele evropské obrany Západoevropskou unii a NATO (respektive Ameriku) vnímá pouze jako „partnera“.

Shrnutí

Kulturní identita

Od této smlouvy má rozšiřování EU sloužit pouze k zajišťování bezpečnosti EU. O vytvoření jednotné společnosti se společnými hodnotami zde není ani slovo (-4). Zdánlivě jako reakci na tento argument vláda dodává neurčitý závazek „přivést Evropu blíže lidem“. V dalších částech dokumentu je tomuto výroku věnována ještě určitá relevance, proto byl oceněn hodnotou jedna (1). Používání pojmu „evropský partner“ se pro evropské státy již nepoužívá. Pouze se občas objeví v kontextu s mimoevropskými státy (1).

Občanská Identita

Opět se rozšiřuje oblast evropských politik, které chce vláda řešit na evropské úrovni (1). Pomalou tvorbu evropského práva označuje vláda za selhání a vyvozuje z toho určité závěry (1). Rozšiřování EU od nynějška slouží pouze k zachování míru v Evropě (3). Poprvé se v dokumentu objevuje závazek směřování k politické unii (3). V této době chce EU vytvořit své vlastní nezávislé obranné struktury a NATO vnímá pouze jako spojence (3).

Tabulka 3 - Závěry smlouvy z roku 1998

	Účel rozšiřování	Evropa blíže lidem	„Partner“ mimo Evropu	-	Změna stavu	Výsledný stav
Kulturní identita	-4	1	1	-	-2	20
	Účel rozšiřování	Politiky EU	Politická unie	SBOB	Změna stavu	Výsledný stav
Občanská identita	3	2	3	3	11	36

V roce 2002 došlo k historicky nejvyrovnanějším volebním výsledkům SPD a CDU/CSU. Procento jejich získaných hlasů se lišilo o pouhou setinu procenta ve prospěch SPD. Ta složila koalici opět se Zelenými.

Vztah k USA a k NATO se ani v této smlouvě nezměnil. Vláda uvádí USA jako jednoho z nejdůležitějších partnerů, ale je stavěn, vedle vztahu k Evropské unii, trvale na druhé místo. Vláda uvádí, že vztah k USA je postaven na společných hodnotách a společných cílech. Zde je cítit relativně silná občanská identita, ale už podstatně slabší kulturní identita. Vláda dále uvádí vzájemné vztahy Německa a USA a vztahy EU s USA v jedné větě v podobě několikanásobného předmětu. Je jasné, že Německo vnímá důležitost USA jako partnera hlavně skrze důležitost vztahů EU s USA (Koalitionsvertrag 2002–2006; 2002; str.71).

Vztah k NATO vláda popisuje následující větou: „Koaliční partneři považují Atlantickou alianci za nepostradatelnou pro stabilitu a bezpečnost Evropy, stejně jako pro vybudování dlouhodobého evropského mírového soužití“. Prvek obrany je ovšem od stability a jistoty oddělen spojkou. Pravděpodobně proto, aby prvek obrany nebyl vystaven velmi silnému významu slova „nepostradatelný“ a také pro vyjádření preference německé vlády z dlouhodobého hlediska přenechat obranu EU v rukou evropských států. V dalších větách se znovu objevuje sloveso spolupůsobit ve formě „mitwirken“, což potvrzuje výše řečené (Koalitionsvertrag 2002–2006; 2002; str.72).

I nadále zůstává prioritou vlády rozšiřovat EU o země východní Evropy. Ve vztahu k nim je opět použito slovo „Zusammenarbeit“ vyjadřující spolupráci rovnocenných subjektů (Koalitionsvertrag 2002–2006; 2002; str.72). V kapitole týkající se tehdy plánovaného východního rozšíření v roce 2004 je ale rétorika velice odlišná od zbytku dokumentu. Vláda v této kapitole používá přesně onen sebevědomý vůdcovský přístup, který je používán ve smlouvě z roku 1991. Volí výrazy jako „musíme, nesmíme“, zatímco zbytek dokumentu působí umírněněji. Několikrát za sebou vláda rozlišuje „Evropskou unii“ na jednotlivé „členské státy“, což je záležitost pouze této kapitoly. V ostatních kapitolách jsou používány výrazy zdůrazňující jednotu. Klíčová je následující věta: „*Nezbytné je přesné vymezení kompetencí mezi Evropskou unií a jejími členskými státy a jasnější vymezení kompetencí na evropské rovině.*“.

Zde dochází k velmi jasnému rozlišování mezi Evropskou unií a jejími členskými státy. Navíc vláda použila výraz, který se používá jako „oddělení kompetencí“ těchto subjektů (*Kompetenzabgrenzung*). Hned za tímto souvětím je v textu explicitně řečeno, že „v rámci postupujícího vývoje EU nesmí být zpochybňován současný stav integrace evropských politik. Obecně vláda formuluje svůj postoj k východnímu rozšíření jako „velkou šanci pro Německo, kterou hodlá využít“. Vyskytuje se zde ve velice silné míře přetvoření identity výrazu „my“ z „Evropanů“ nebo „Evropské unie“ do „německá vláda“ nebo „němečtí občané“. Text obsahuje mnoho návrhů toho, jak je „německá vláda“

přesvědčena, že by měla evropská procesní politika vypadat (Koalitionsvertrag 2002–2006; 2002; str.78).

Toto jsou všechno indicie toho, že je německá vláda přesvědčena, že s východním rozšířením se do Evropské unie dostává nový cizí prvek, na který je třeba se řádně připravit a mnohdy i opevnit. Ani jednou se zde nevyskytuje výraz, který by odkazoval na *kulturní identitu* (například Evropané). Pokud už se mluví o evropském prvku, tak se vláda omezuje na čistě *občanskou identitu* (Evropská unie jako instituce). Na základě analýzy minulých smluv lze říci, že německá vláda do jisté míry rozlišuje mezi jakousi *krátkodobou* a *dlouhodobou kulturní identitou*. V dlouhodobé je přesvědčena, že existuje společná evropská kultura, ke které je třeba směřovat, ale v krátkodobé si je vědoma kulturních rozdílů mezi národy tehdejší EU a národy východní Evropy. Je tedy jasné, že německá evropská identita v rovině politické je ovlivňována nejen časem, ale i tématem, kterému se konkrétní politika věnuje (Koalitionsvertrag 2002–2006; 2002; str.78).

Dokument také věnoval jednu kapitolu jako reakci na teroristické útoky v New Yorku z roku 2001. Zde je nápadná náhlá změna rétoriky zpět do formy „Německo a jeho partneři“, přičemž slovem „partneři“ jsou myšleny státy EU (Koalitionsvertrag 2002–2006; 2002; str.74).

V případě Bundeswehru a obranné politiky obecně se evropský prvek vyskytuje spíše sporadicky. Je to zaprvé tím, že přístup Německa je spíše dlouhodobě restriktivní v důsledku traumatu z druhé světové války. Zadruhé je to tím, že tehdy neexistoval jednotný názor na to, jak by měla vypadat finální podoba evropské obranné politiky a fungovala do velké míry na principu dobrovolnosti. Co je ale velmi nápadné, je to, že v minulé smlouvě sloužil Bundeswehr k zachování míru v celé Evropě. Nyní se evropský prvek nevyskytuje (Koalitionsvertrag 2002–2006; 2002; str.74).

Shrnutí

Kulturní identita

Rozšiřování Evropy je nyní vnímáno jako „šance pro Německo“. Formulace zcela postrádá jakýkoliv evropský prvek (-4). Osobní zájmeno „my“ je nyní zcela nově používáno jako zástupce pro podstatné jméno „Němci“ (-3). Takto radikální změna rétoriky nemá v historii německé evropské identity obdoby. Východní rozšíření je nově vnímáno jako „cizí prvek“ do EU (-2).

Občanská Identita

Vnímání východního rozšíření jako cizího prvku se jednoznačně negativně projevuje i na občanské identitě. Přístup v SBOB zůstává stejný. Stejně tak všechny ostatní oblasti (0).

Tabulka 4 - Závěry smlouvy z roku 2002

	Účel rozšiřování	My „Němci“	Východní rozšíření	-	Změna stavu	Výsledný stav
Kulturní identita	-4	-3	-2	-	-9	11
	Účel rozšiřování	Politiky EU	Politická unie	SBOB	Změna stavu	Výsledný stav
Občanská identita	-2	0	0	0	-2	34

Gemeinsam für Deutschland - mit Mut und Menschlichkeit (2005)

Zdroj: <http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag2005.pdf>.

V roce 2005 proběhly volby na základě předčasného rozpuštění Spolkového sněmu. Jejich výsledkem byla tzv. velká koalice Angely Merkelové mezi CDU/CSU a SPD. Na začátku kapitoly o zahraniční politice je jasně rozlišováno mezi německou evropskou politikou a německou zahraniční politikou. Následuje vyjádření, ve kterém vláda chápe „evropskou integraci“ jako nástroj pro dosažení určitých cílů. Občanská identita je tedy i nadále velmi silná.

Se změnou spolkového kancléře dochází určitým změnám vládní rétoriky. Už v úvodním odstavci dokumentu je velmi zřetelně znát velký posun od „Evropy“ směrem k transatlantické vazbě. Autor textu velmi dbal na to, aby, když je v textu odkaz na „Evropu“, aby na tom samém místě byl zároveň odkaz na transatlantické vztahy. Tyto vazby jsou nyní rovnocenné. V minulosti byl tento poměr mnohem více ve prospěch „Evropy“.

Slovo „Evropa“ je v této kapitole schválně uváděno v závorkách. Je to proto, že vláda nyní nově jakoukoliv problematiku spojenou s Evropou popisuje velmi neurčitě. V minulosti bylo běžné, že evropská problematika byla používána v první osobě množného čísla (my). Nyní je tato problematika používána spíše ve formě předmětu. Konkrétní vyjádření jsou například „evropská politika, evropské sjednocení, evropská bezpečnost, evropský projekt“. Na první pohled se zdá, že došlo k výraznému odklonu od evropské kulturní identity. Je pravděpodobnější, že nová vláda zatím ve formulaci své evropské identity poměrně tápe. Není si jista, zda chce do této identity zahrnovat i společný kulturní prvek, a proto se snaží vyhnout se výrazům, které by podobu této identity naznačovaly. V textu se neobjevuje evropský prvek v první osobě množného čísla, zároveň se hovoří o prvořadě důležitosti „evropského projektu“ a je popisována celá řada iniciativ, kterých chce vláda v „Evropě“ dosáhnout.

Slovo „partner“ je nyní nově používáno velmi obecně. Není nikde výslovně řečeno, jaké konkrétní státy jsou tímto pojmem myšleny. V jednom odstavci vláda říká, že *„k vypořádání se s velkými mezinárodními výzvami bude spolupracovat (vláda) se svými partnery a spojenci na půdách mezinárodních organizací jako OSN, různých mezinárodních finančních institucí, OBSE, evropského aparátu a dalších.“* Je důležité, že do tohoto výčtu vláda zařadila i „evropský aparát“. Předchozí vlády zpravidla členy Evropské unie jako „partnery“ neoznačovaly, protože je vždy zahrnuly právě do významu termínu „my, Evropané“. V tomto případě ale do významu slova „partner“ spadá v podstatě celý svět (Konrad Adenauer Stiftung; 2005; s. 124). Dále v dokumentu je toto slovo explicitně použito pro země Evropské unie (Konrad Adenauer Stiftung; 2005; s. 125).

K velkému posunu dochází v pohledu na bezpečnostní a obrannou politiku. Vláda sice říká, že Evropská a atlantická bezpečnost se nedá rozčleňovat na dva separátní pojmy, ale vzápětí dodává, že klíčovým

instrumentem pro bezpečností a obrannou politiku je NATO (Konrad Adenauer Stiftung; 2005; s. 125). V sekci věnované NATO a evropské bezpečnostní politice je tento fakt znovu potvrzen. Dále je řečeno, že evropské obranné struktury mají tvořit pouze podpůrné jednotky NATO. Dále dokument odmítá zdvojování vojenských struktur EU a NATO. Dokument ale počítá s dalším vývojem evropských jednotek. Pro kontext dosavadního vývoje jazyka koaličních smluv je důležité dodat, že takto radikální stranění NATO se v koaliční smlouvě zatím nikdy předtím neobjevilo.

Osobní zájmeno „my“ se dále vyskytuje také v případě rozvojové politiky. Vláda doslova říká, že *„s naší rozvojovou politikou poskytneme centrální příspěvek tomu, aby byla potlačena světová chudoba, zachován světový mír, chráněno životní prostředí a zachovány přírodní podklady k životu (Lebensunterlagen) a tvorstvo.“*. Vláda ale nikde neříká, co znamená ono „my“ (resp. naše). Předchozí vlády v zahraniční politice vždy rozlišovaly regionální politiku a světovou politiku, přičemž světovou politiku chtěly vždy realizovat prostřednictvím Evropské unie. U těchto cílů je očividný prvek světovosti, ale evropský prvek obsažen není, navíc kontext textu odkazuje spíše na „my, Němci“ (Konrad Adenauer Stiftung; 2005; s. 125).

Další podkapitola se nazývá „Evropa“. Zde je několikrát použito slovo „my“, ale, stejně jako v předchozích částech smlouvy, ani zde není nikde výslovně řečeno, co tímto slovem vláda myslí. Zájmeno se vyskytuje i ve větách, kde nepřesnost významu slova způsobuje stylistické nedostatky. Jedná se například o větu *„...pokud se my společně v Evropě soustředíme na...“*. V jednom případě se v textu vyskytuje podstatné jméno, kterým by šlo ono mlhavé „my“ nahradit. Název další podkapitoly zní *„Europa der Bürgerinnen und Bürger“* (Evropa občanů a „občanek“). Tato podstatná jména se výjimečně objevují i dále. Slovo „občan“ ale odkazuje opět pouze na občanskou identitu (Konrad Adenauer Stiftung; 2005; s. 126). Dále v textu vláda popisuje evropskou společnost jako rozmanitou a mnohotvárnou (*vielfältig*). Důležité je, že tento model evropské společnosti považuje za platný i do budoucna (Adenauer Stiftung; 2005; s. 127).

Rapidní pokles kulturní identity pak dokládá věta, kterou vláda popisuje svůj pohled na budoucí podobu Evropy. Popisuje zde *„společné žití (Miteinanders) větších a menších států a národů na našem kontinentu“*. Nejenže vláda do budoucna vnímá Evropu jako mnoho dílčích států, ale i jako mnoho rozdílných národů. V úvodních částech dokumentu vyzdvihuje heslo, kterým popisuje Evropu, ke které chce Německo směřovat. Heslo zní: *Spojení jednoty a rozmanitosti* (Konrad Adenauer Stiftung; 2005; s. 127). Je formulováno pouze obecně a nelze pouze na jeho základě činit závěry, velká změna je ale už jenom to, že vláda otevřeně přiznává prvek rozmanitosti. Předchozí vlády vnímaly „lidy Evropy“ jako „jeden Evropský lid“.

V rovině občanské identity se i nadále používá slovo vymezení (*Abgrenzung*) pravomocí mezi Unií a členskými státy. Toto slovo bylo v minulé smlouvě hojně využíváno v souvislosti s východním rozšířením EU.

Zlomovým se stává tvrzení, že je třeba evropskou legislativu udržovat na nezbytné výši a zbytečnou administrativu odbourat. Zlomové je proto, že se v koaličních smlouvách dosud nikdy dříve podobné tvrzení neobjevilo. Spolkové vlády vždy přikládali EU vysokou míru občanské identity a chtěly na evropskou úroveň převést, pokud možno, co nejvíce politik s konečným cílem politické unie. Nyní nově vláda otevřeně přikládá Evropské unii do budoucna pouze omezenou míru občanské identity (i když stále vysokou. Je například stále pro zavedení evropské ústavy atd.) (Konrad Adenauer Stiftung; 2005; s. 127).

V této smlouvě dochází k otevření diskuse o poměru principu konkurenceschopnosti a principu solidarity. Ve smlouvě se doslova píše, že „je potřeba najít uspokojivý kompromis mezi těmito pilíři, protože dosažení jednoho je závislé na dosažení druhého.“. Dochází tak k porušení dlouho nezpochybňovaného tabu, že princip solidarity má být v EU dominantnější (Konrad Adenauer Stiftung; 2005; s. 127).

Nově po rozšíření se v německé politice objevuje závazek na evropské scéně prosadit opatření proti tzv. sociálnímu dumpingu. Dále je projednávána politika na dočasnou ochranu německého trhu práce. Od této smlouvy se také v sekci o Evropské politice nově objevují odkazy na bilaterální vztahy se státy východního rozšíření, jako třeba Polsko.

Shrnutí

Kulturní identita

Nyní už je vládou celá Evropská unie vnímána pouze jako nástroj k dosažení cílů Německa, ne pouze východní rozšíření (-3). Význam zájmena „my“ je nyní velmi zmatečný a nejednoznačný. Text působí tak, jako by vláda sama neznala jeho interpretaci nebo jako kdyby si nechávala manévrovací prostor pro budoucí změnu (1). Vláda popisuje evropskou společnost jako mnohotvárnou a rozmanitou. Jedná se o další sestupný krok směrem od společných evropských hodnot a jednotné společnosti, v tomto okamžiku dokonce o poměrně radikální (-4). Vláda už otevřeně formuluje závazek navazovat bilaterální vztahy se státy východního rozšíření. Tím de facto ještě silněji uznala, že je považuje za cizí prvek (-1).

Občanská identita

V obranné politice došlo k obratu o 180 stupňů. Ze stavu, kdy měla být ZEU samostatným prvek evropské obrany a NATO pouze její spojenec se přešlo do stavu, kdy má NATO tvořit hlavní obrannou strukturu a evropské jednotky ji pouze podporovat (-8). Dokument opět zdůraznil fragmentaci Evropy tím, že připomněl, že se Evropa skládá ze společenství jednotlivých států. Vzhledem ke tehdejšímu stavu se ale nejednalo o výraznou změnu (-1). V kontextu politické unie německá vláda otevřeně uznala, že politika Unie bude v duchu „jednoty v rozmanitosti“. To znamená, že politickou unii minimálně v nejbližší době nepředpokládá (-2). Došlo ke zdůraznění principu subsidiarity (-1). Zároveň byl ale vyjádřen závazek prosadit na unijním stupni opatření proti sociálnímu dumpingu (1).

Tabulka 5 - Závěry smlouvy z roku 2005

	Účel EU	My	Evropská společnost	Východní rozšíření	Změna stavu	Výsledný stav
Kulturní identita	-3	1	-4	-1	-7	4
	SBOB	Jednotnost EU	Politická unie	Legislativa EU	Změna stavu	Výsledný stav
Občanská identita	-8	-1	-2	-1; 1	-11	23

Wachstum. Bildung. Zusammenhalt - Der Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP (2009)
Zdroj: <http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag2009.pdf>

Volby do Spolkového sněmu v roce 2009 byly zlomové v tom smyslu, že dvě nejsilnější strany, SPD a CDU/CSU, skončily s historicky nejhoršími volebními výsledky. Naproti tomu menší strany, jako FDP, *Zelení* nebo *Die Linke* si nebývale polepšily. Volební účast, která činila 70,78 %, byla nejnižší od vzniku SRN. Koalici vytvořily CDU/CSU a FDP.

Zde je kladena stejná důležitost na NATO i EU (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 113). Zároveň je ale po dlouhé době zmíněn záměr německé vlády směřovat politiku EU k vytvoření evropské armády, která bude pod kontrolou evropského parlamentu (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 118). V jiné kapitole se ale říká, že cílem vlády je euro-atlantická bezpečnostní struktura, která se bude skládat z NATO, EU, OBSE a Ruska (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 119). Záměr vlády ohledně bezpečnostní politiky z tohoto období je jen těžko čitelný.

I nadále je zcela otevřeně rozlišováno mezi jednotlivými členskými státy a mezi národy Evropské unie. Termín „partner“ je i nadále používán pro členské země EU. V textu je pro označení „obyvatel“ používán pouze termín „občané“, nikoliv lidé. I nadále se v sekci o Evropské unii vyskytují odkazy na snahu budovat bilaterální vztahy se státy východního rozšíření. I nadále přetrvává určité nejasnost přesného významu termínů. Jedná se například o „evropské sjednocení“. Dále také přetrvává mluvení o „Evropě“ ve formě předmětu. První osoba množného čísla s evropským prvkem se nevyskytuje. Opět je tématem odbourání byrokracie EU (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 114-115).

Od této smlouvy je zde nově zdůrazňován princip subsidiarity. Ten říká, že v těch oblastech, kde je efektivnější použít národního práva pro dosažení cílů Unie, má být oblast vymezena národním právem. Tento nový princip se v kontextu koaličních smluv objevuje v kontextu přijetí Lisabonské smlouvy a jako reakce na východní rozšíření. Stejně tak se poprvé objevuje princip proporcionality. Vláda se zavazuje v EU tyto principy důsledně prosazovat. Na jednu stranu jsou tyto principy mírně protichůdné vůči vytvoření politické unie, ale vláda tyto principy tak nutně vnímat nemusela. Ve smlouvách z let 2002 a 2005 je závazek směřování k politické unii jednoznačně zmíněn. Ve smlouvě z roku 2009 tomu tak není. Omezuje se pouze na jednorázové užití pojmu „sjednocená Evropa“, což může znamenat cokoliv. Na politickou unii nikde odkaz není (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 115). Je pravděpodobné, že zavedení nových principů a absence jasného vymezení konečného stavu EU je známka momentální nejasnosti tohoto aspektu německé evropské politiky. Pro účely této analýzy bude tento fakt vnímán jako mírný pokles občanské identity.

Vůbec poprvé je přijat nový směr principu solidarity v německé evropské politice. Ještě v předchozí smlouvě byl závazek ustanovit jednotný sociální systém. V této smlouvě je princip jednotného

sociálního systému výslovně odmítnut a nahrazen úmyslem ponechat pravomoci pro stanovení sociálních standardů členským státům. Jak zde, tak v předchozí smlouvě se objevovaly výtky vůči ostatním členským státům, které vláda obviňuje z tzv. sociálního dumpingu (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 116).

V kapitole o evropských financích německá vláda výslovně říká, že je třeba, aby příspěvky členských států do rozpočtu EU odpovídaly jejich ekonomickému výkonu. K tomuto výroku přidává ještě změkčující výrok, že musí být dosaženo důsledného rozdělení nákladů EU mezi členské státy (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 116).

Dokument se nezmiňuje příliš detailně o nové podobě německého pohledu na poměr principu solidarity a principu konkurenceschopnosti. Je mu věnována pouze krátká podkapitola a text v ní vyvolává u čtenáře dojem, že autor tyto principy nepovažuje za protichůdné. I v této smlouvě vláda říká, že je třeba posílit princip konkurenceschopnosti, ale neříká už, jaký by měl být do budoucna vztah těchto dvou principů. Omezuje se pouze na „*vnitřní trh vytváří předpoklady pro sociální stát*“ (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 115).

V problematice přijímání nových států vláda zdůrazňuje nutnost důsledného dodržování kodaňských kritérií a obecně struktury přijímacího procesu. Dále, schvaluje přijetí Turecka do EU. Přesně říká, že „Německo má zvláštní zájem na přijetí Turecka“. Pak také dodává, že kdyby EU nebo Turecko z jakéhokoliv důvodu nebyly schopny dostát všem povinnostem spojeným se vstupem, bude třeba Turecko na EU co nejlíže navázat jiným způsobem (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 117).

V celém textu není ani jedna zmínka o společných evropských hodnotách, kultuře nebo čemkoliv, co by odkazovalo na jednotnou kulturní identitu. Vláda dokonce udává jako důvod pro přijetí Turecka svůj vlastní zájem (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 117). Nejedná se tedy o zájem „Unie“ nebo „Evropy“. Jedná se tedy čistě o dílčí politiku jednoho z členů EU. Navíc, cílem této dílčí politiky není vytvořit jednotnou evropskou společnost, jak tomu bývalo v 90. letech. Tento trend není výsadou pouze této podkapitoly. V celém dokumentu jsou lidé nazýváni pouze slovem „občan“. Rozdělení „Evropy“ na dílčí členské státy je již běžně přijatým trendem ve formulaci textu. V další podkapitole je například otevřeně řešen problém rozdílnosti jednotlivých zahraničních politik členských států (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 117). Jako cíle evropských politik jsou upřednostňovány především zájmy členských států. Jedním z hlavních cílů německé zahraniční politiky je například využít transatlantické vazby jako „zesilovač (Kraftverstärker) německých zájmů, který zvětší váhu Německa v EU“. V 90. letech byla v dokumentech kulturní identita velmi silná, ale v této smlouvě již prakticky neexistuje. Je třeba zdůraznit, že tato analýza se nyní nezabývá kompatibilitou kultur Turecka a Evropy, ale pouze motivy, které německou vládu vedly k formulaci tohoto cíle.

V případě vztahu s Ruskem se dlouhodobě nic nemění. Německo jej vnímá jako partnera při splňování mezinárodních cílů jako například boj proti terorismu, řešení konfliktů a problémů s životním prostředím (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 119).

V případě obranné politiky a nasazování vojenských jednotek obecně platí dlouhodobě zdrženlivý přístup Německa (Konrad Adenauer Stiftung; 2009; s. 123). Tento trend ovšem nevychází z nedostatku občanské identity vůči EU v této konkrétní oblasti, nýbrž z dlouhodobě zažitého kulturního rysu z druhé světové války (viz kapitola vymezení německé společnosti).

Obecně platí, že s každou smlouvou se zvyšuje rozsah politik, které chce Německá vláda řešit na evropské půdě. Zde lze tedy jednoznačně říci, že existuje určitý trend dlouhodobě se zvyšující občanské identity. Výsledná hodnota kolísá v závislostech na faktickém obsahu smlouvy.

Shrnutí

Kulturní identita

Slovo partner je používáno pro členské země EU. V předchozích smlouvách se tento význam vyskytoval spíše výjimečně. Nyní je využíván často (-1). Pokud se mluví o „obyvatelích Evropy“, tak jsou nazýváni pouze termínem „občan“. Slovo „člověk“ (lidé) se v dokumentu nevyskytuje ani jednou (-1). I nadále se vyskytují odkazy na bilaterální vztahy se státy východní Evropy (0).

Občanská identita

Poměr mezi NATO a SBOB je nyní pouze těžko čitelný. V předchozích letech byl zcela jasný. Jedná se o stejnou situaci jako v případě nejasné definice obsahu zájmena „my“ z roku 2005 (1). Nazývání „obyvatel Evropy“ pouze „občany EU“ je jednoznačně změna ve prospěch občanské identity. Vzhledem ke stavu rétoriky se ale nejedná o radikální změnu (1). Princip jednotného sociálního systému byl jednoznačně odmítnut jako řešení sociálního dumpingu (-1). Motivem pro veškerou evropskou politiku zůstávají pouze dílčí zájmy jednotlivých členských států. Do této doby se jednalo o něco, co se zmiňovalo pouze okrajově. Nyní se o tom ale již mluví jako o běžně přijatém aspektu politiky EU (-1). Nově se zvětšil rozsah politik, které se mají řešit na půdě EU (2). Vláda netuší, jaký by měl být další vývoj ve směřování k politické unii. Zároveň se zde vyskytuje poměrně hodně politik, které trpí stejným problémem, jako zájmeno „my“ z roku 2005, tedy nejasností. Jejich poměr se nezměnil, a proto nebudou v tabulce uváděny.

Tabulka 6 - Závěry smlouvy z roku 2009

	Partner	Obyvatelé	Východní rozšíření		Změna stavu	Výsledný stav
Kulturní identita	-1	-1	0		-2	2
	SBOB	Obyvatelé	Politická unie	Legislativa EU	Změna stavu	Výsledný stav
Občanská identita	1	1	-1	-1;-1;2	1	24

Deutschlands Zukunft gestalten. Der Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD (2013)
Zdroj: <http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag2013.pdf>

V roce 2013 se rozdíl dvou nejsilnějších stran opět výrazně prohloubil s tím, že CDU/CSU měla o 15,8 procentních bodů více než SPD. Stejně tak menší strany si mírně pohoršily. Z voleb vznikla velká koalice CDU/CSU a SPD.

Koaliční smlouva psaná v atmosféře dluhové krize hned v úvodu kapitoly o evropské politice vykazuje po dlouhé době opět přítomnost kulturní identity. Když vláda mluví o subjektu, který se bude muset vypořádat s krizí, tak používá slovo „Evropa“. Za nejdůležitější úkol německé zahraniční politiky považuje sjednocení Evropy. A tento proces označuje termínem „dílo“ (*Einigungswerk*). Krize najednou není v „Evropské unii“, nýbrž v „Evropě“. Dokonce i tam, kde by byl vhodnější výraz odkazující na občanskou identitu se nyní nachází odkaz na kulturní identitu, jako například „evropsko-politická rozhodnutí“ (*Europapolitische Entscheidungen*). Několikrát je přítomen i termín „EU“, ale spíše ojediněle. Obyvatelé Evropy jsou i nadále označováni jako „občané“. Není výslovně řečeno „občané čeho“, ale množina je označena přivlastňovacím zájmenem „naši“ a tento výrok se nachází v kapitole, která je nazvána „Demokratická Evropa“. V textu dominují sice témata, která odkazují na občanskou identitu (reforma institucí EU, rozpočet EU, doporučení pro postup harmonizace politik), ale podmět věty, který se tématem zabývá je ve valné většině zástupce kulturní identity. Styl psaní se velice podobá tomu z roku 1991. Opět německá vláda zaujímá velitelský postoj (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 109). Stále platí dodržování principu subsidiarity (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 109).

Pokud je třeba zmínit technické detaily, tak vláda používá termín „členské státy“ (*V mnoha členských státech je vysoká nezaměstnanost*). V tomto případě ale nelze vyvodit závěr, protože k použití tohoto obratu vládu nutí spíše faktická nutnost než vůle vyjádřit sebeidentifikaci s občanskou identitou. Pokud to význam věty jen trochu dovolí, používá vláda pojem „Evropa“ (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 109).

Pro označení ekonomiky byl použit výraz „Volkswirtschaft“. Jedná se o výraz, který vyjadřuje veškerou ekonomickou činnost všech ekonomických subjektů jednoho národa (Duden; 2017). Pro označení činnosti všech ekonomických subjektů jednoho národa se ale používá i obecnější termín „Wirtschaft“ (Binnenmarkt Europa; 1993; s. 53), který již prvek národa neobsahuje. Jedná se sice o nespolehlivý důkaz, ale volba termínu „Volkswirtschaft“ může také znamenat náhlý příklon ke kulturní identitě.

Pozoruhodné je, že přes náhlé posílení kulturní identity vláda nepřestala používat slovo „partner“ pro evropské státy. Dále, poprvé po velmi dlouhé době se opět objevuje slovo „Evropané“ v první osobě množného čísla (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 110-113).

Pokud vláda mluví o konkrétní podobě nějakého odvětví evropské politiky, kde již nelze mluvit obecně o „Evropě“, použije terminologii členící na členské státy (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 111). Dále, termín „EU“ se hodně objevuje v odkazech na názvy institucí, kde by volba přídavného jména „evropský“ mohla způsobit nejednoznačnost a zmatek (strukturální fond EU (*EU-Strukturfond*); evropský rozpočet (*EU-Haushalt*)). Obecně platí, že v diskusi spojené s krizí se slova spjatá s kulturní identitou objevují mnohem více. Naopak ve velmi věcné diskusi o konkrétní podobě evropské politiky v konkrétních oblastech se spíše vyskytují termíny občanské identity. Také lze najít oblasti, které se svou tematikou více či méně dotýkají evropské hospodářské krize. Podle toho se v nich také zvyšuje nebo snižuje četnost výskytu výrazů odkazujících na kulturní identitu (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 110-120). Podle toho se také rozlišuje mezi „lidmi (nebo národy)“ a „občany“. Tento trend platí v celém dokumentu nejen na úrovni kapitol, ale i pouhých odstavců. Pokud se nemluví o krizi, je běžně rozlišováno mezi evropskou a státní úrovní (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 112). V této smlouvě se poprvé objevuje vůle upravovat digitální trh na evropské úrovni (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 113).

V nové smlouvě je i nadále poměrně nejasný vztah mezi principy solidarity a konkurenceschopnosti. Vláda říká, že bude podporovat oba dva, přičemž o obou hovoří pouze velmi obecně. I nadále přetrvává od minulé smlouvy princip neupravování sociálních systémů na evropské úrovni (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 114). K podpoře konkurenceschopnosti se vláda výslovně zavazuje jak na státní úrovni, tak na evropské úrovni. Poprvé je v německé evropské politice mluveno o společném evropském trhu práce a vzdělání (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 113). Opět se vyskytují závazky na zlepšování vztahů se státy východního rozšíření (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 115).

Evropská politika rozšiřování je vnímána jako aktivní mírová politika. Jako důvod pro rozšiřování je uváděno plnění národních zájmů. Jako kritéria pro přijetí nebo nepřijetí jsou zdůrazňována kodaňská kritéria a německá vláda dodává, že státy Balkánu mají perspektivu budoucího přijetí (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 115). Stejně jako v minulé smlouvě, i zde dominují důvody občanské identity pro přijetí států do EU. Není zde ani zmínka o sjednocování jednoho evropského národa, jako tomu bylo v 90. letech. Objevují se zde termíny jako „způsobilost být přijat“ (*Beitrittsfähigkeit*) nebo „schopnost přijímat“ (*Aufnahmefähigkeit*).

Stav německé evropské politiky vůči Turecku je takřka totožný se zmínkou v minulých smlouvách. Obě země jsou spojeny skrz „rozmanité vztahy mezi lidmi obou zemí“. Politika je založena na společném zájmu v oblasti bezpečnosti a opět výslovně zdůrazňuje, že pokud by Turecko nebylo schopno dostát přijímajícím kritériím, je třeba nalézt jinou cestu, jak Turecko navázat k EU a k Německu (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 115). NATO pokládá německá vláda jako nepostradatelnou součást

evropských obranných struktur. Dává důraz na nezdvojování struktur. Rusko označila německá vláda za souseda EU. Do budoucna plánuje s Ruskem spolupracovat ve formě bilaterálních smluv, kdy společným evropským subjektem bude EU (Konrad Adenauer Stiftung; 2013; s. 115).

Shrnutí

Kulturní identita

Ve smlouvě z roku 2013 zůstávají všechny oblasti skoro beze změny kromě náhlého vysokého navýšení četnosti používání slov s evropským prvkem, která odkazují na kulturní identitu (Evropan, evropský, Evropa). Jedná se o reakci na sérii krizí, s kterými se musela EU v té době vypořádávat (13).

Občanská identita

Rozsah politik řešených na půdě EU je navýšen o digitální trh (1). Dále se zde vyskytuje celá řada politik, u kterých nedošlo k žádné změně.

Tabulka 7 - Závěry smlouvy z roku 2013

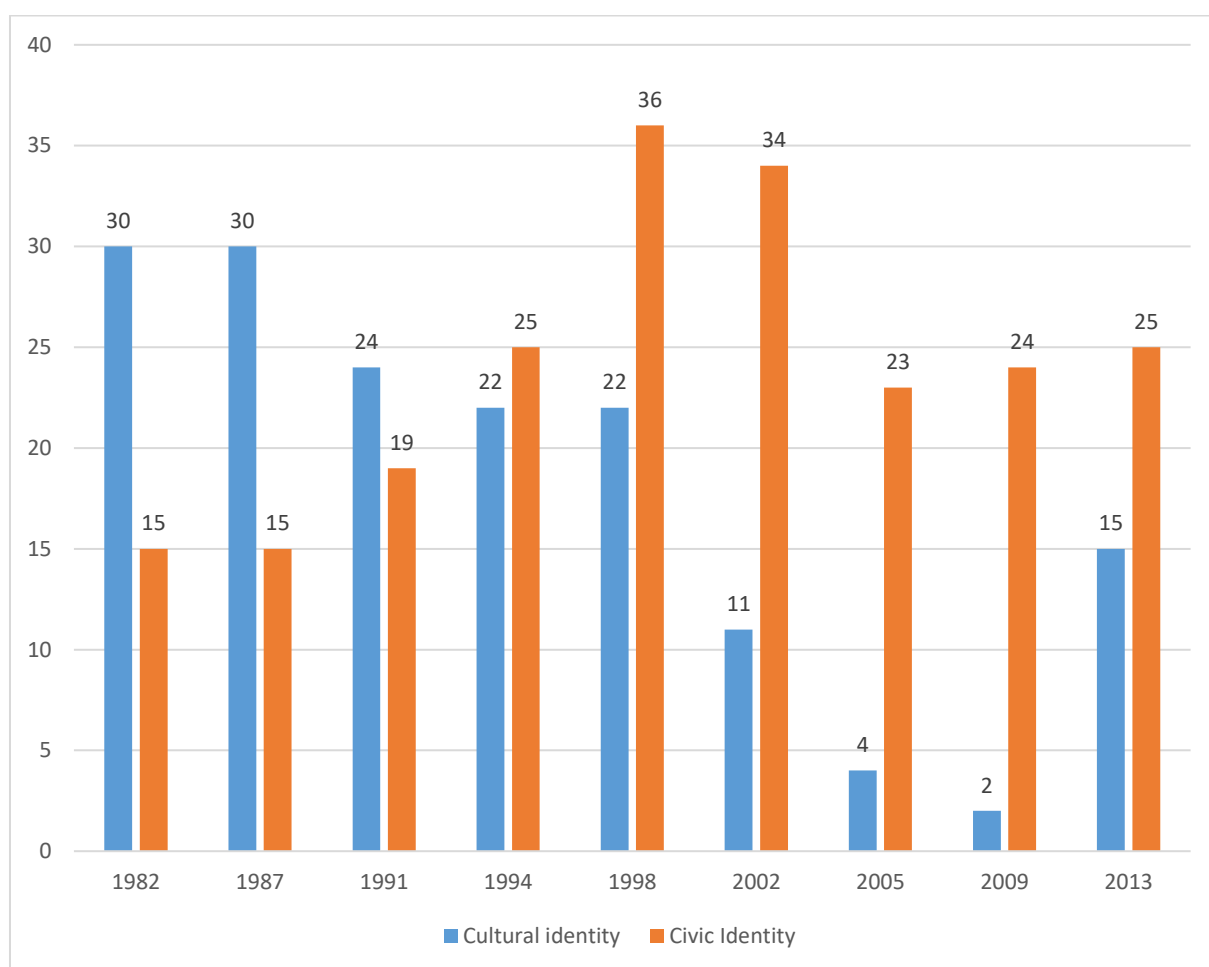
	Evropanství	Partner		Změna stavu	Výsledný stav
Kulturní identita	13	0	-	13	15
	Legislativa EU	Sociální politika	Východní rozšíření	Změna stavu	Výsledný stav
Občanská identita	1	0	0	1	25

Graf vývoje občanské a kulturní identity v rovině politické

Následující graf shrnuje vývoj a změny občanské a kulturní identity v rovině politické tak, jak je popisuje předchozí kapitola. Jedná se o data, která jsou v textu předchozí kapitoly již obsažena, ale pro přehlednost a jednoznačnou interpretaci byla prezentována také ve formě grafu.

U obou identit platí, že číslo 30 značí velmi vysokou intenzitu té které identity, ale zároveň to neznamena, že v průběhu času číslo nemůže být vyšší než 30. Vždy platí, že hodnota intenzity identity z konkrétního roku tvoří poměrnou část intenzity z roku 1982. Například tedy platí, že intenzita kulturní identity v roce 2013 je přibližně poloviční v porovnání s intenzitou kulturní identity z roku 1982.

Graf 1 Vývoj kulturní a občanské identity v rovině politické

Diskurzivní analýza v rovině občanské

V kapitolách „Kulturní identita“ a „Občanská identita“ byly k analýze použity otázky, kde je každý tázaný vyzván k tomu, aby označil vždy jen jednu odpověď. To znamená, že součet hodnot v jednom řádku bude vždy jedna. Data v každé buňce znamenají procentuální počet lidí, kteří zastávají právě tento názor. V případě analýzy dat eurobarometru je hlavní nevýhodou nekonzistentnost a nedostatek dat. Často se stává, že pro otázku jsou k dispozici data pouze od určitého roku dále. A i pak se stává, že v průběhu intervalu, ve kterém jsou data k dispozici existuje určitý časový úsek, kdy daná otázka nebyla relevantní, a proto v tom čase nebyla součástí otázek eurobarometru. I přes tyto nedostatky se jedná o zdroj, z kterého se dají vyvodit určité závěry.

Kvůli výše nastíněnému problému nedostatku dat eurobarometru v některých případech byla zařazena ještě dodatečná kapitola „Obecné aspekty německé evropské identity“. Tato otázka vykazuje pro kvalitní analýzu určité nedostatky, které jsou zmíněny v kapitole „Obecné aspekty německé evropské identity“, ale lze ji použít jako doplňující prvek analýzy.

Kulturní identita

První dvě otázky („Vztah k Evropě“ a „Jak často se cítíte být Evropanem“) byly analyzovány jako celek a závěry z nich plynoucí byly pro větší objektivnost formulovány stejně tak. Důvodem je především jejich tematická podobnost a očekávání podobných výsledků. Při formulaci dílčích závěrů plynoucích z každé otázky zvláště je větší pravděpodobnost zkreslení výsledků kvůli externím faktorům, jako špatná interpretace otázky čtenářem.

Další část, „Geografický rozsah evropské identity“, byla zařazena z toho důvodu, že jak odborná literatura, tak analýza politické roviny ukázaly, že evropská identita je vymezena nejen hodnotově, ale také geograficky, tedy, že německá vláda vykazuje rozdílnou intenzitu evropské identity v závislosti na tom, o které území, stát nebo národ se jedná.

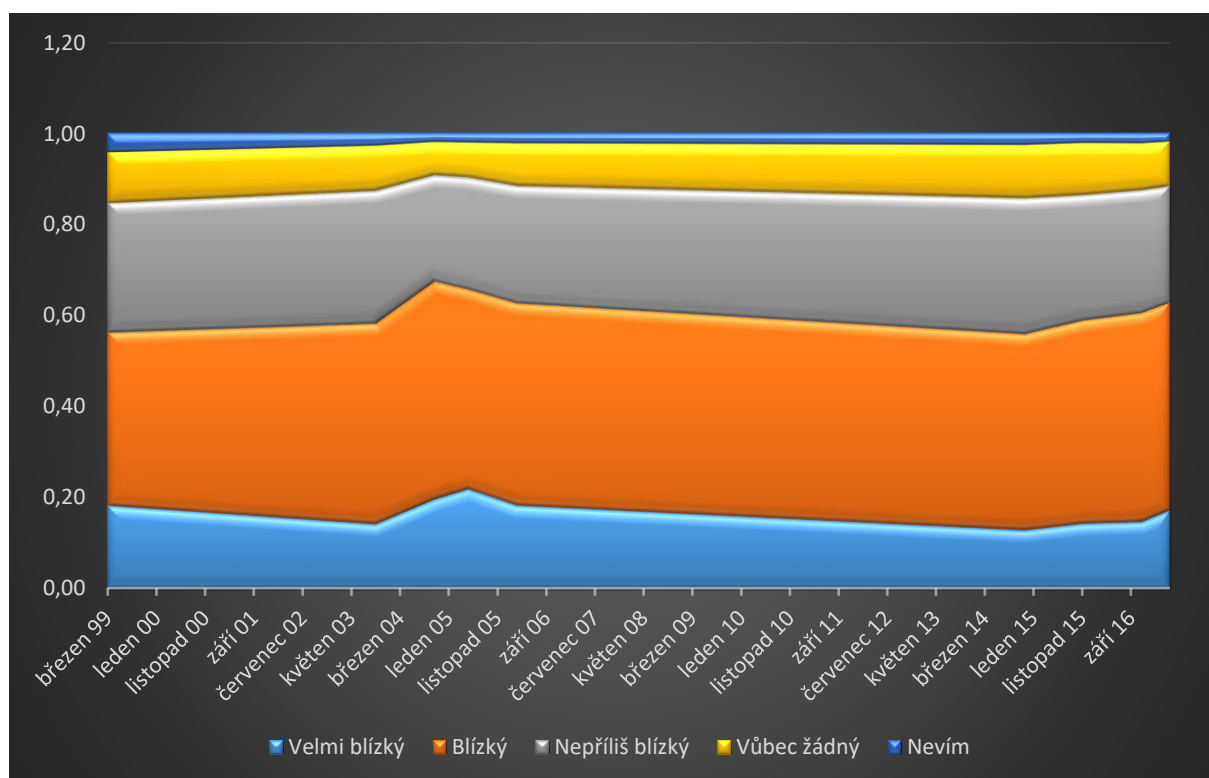
Vztah k Evropě

Tabulka 8 - Vztah k Evropě

Datum	Velmi blízký	Blízký	Nepříliš blízký	Vůbec žádný	Nevím
12.3.1999	0,18	0,38	0,29	0,11	0,04
1.10.2003	0,14	0,44	0,29	0,10	0,03
2.10.2004	0,20	0,48	0,23	0,07	0,02
9.5.2005	0,22	0,44	0,25	0,08	0,02
27.3.2006	0,18	0,44	0,26	0,09	0,02
8.11.2014	0,13	0,43	0,30	0,12	0,02
7.11.2015	0,14	0,45	0,28	0,11	0,02
3.11.2016	0,15	0,46	0,27	0,10	0,02
20.5.2017	0,17	0,46	0,26	0,10	0,02

(EUROPEAN COMMISSION Public Opinion; 2017)

Graf 2 Vztah k Evropě

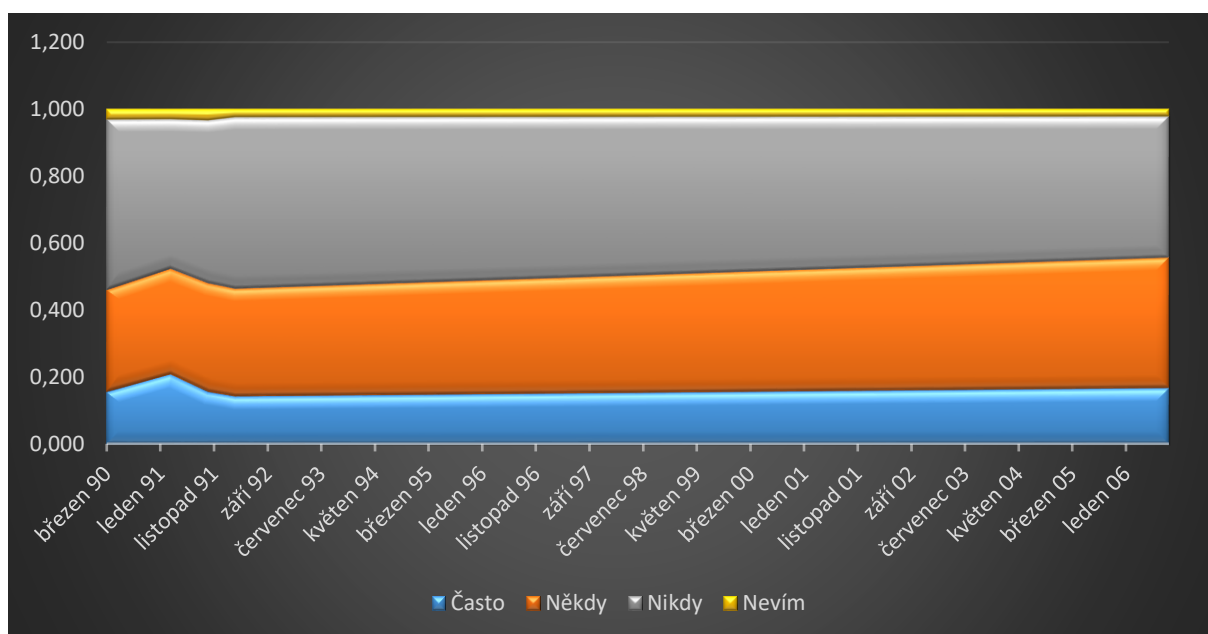
Jak často se cítíte být Evropanem?

Tabulka 9 - Jak často se cítíte být Evropanem?

Datum	Často	Někdy	Nikdy	Nevím
19.3.1990	0,154	0,305	0,512	0,029
4.3.1991	0,207	0,316	0,449	0,028
15.10.1991	0,154	0,325	0,489	0,032
18.3.1992	0,141	0,322	0,514	0,023
6.9.2006	0,166	0,391	0,423	0,021

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion a; 2017)

Graf 3 Jak často se cítíte být Evropanem?

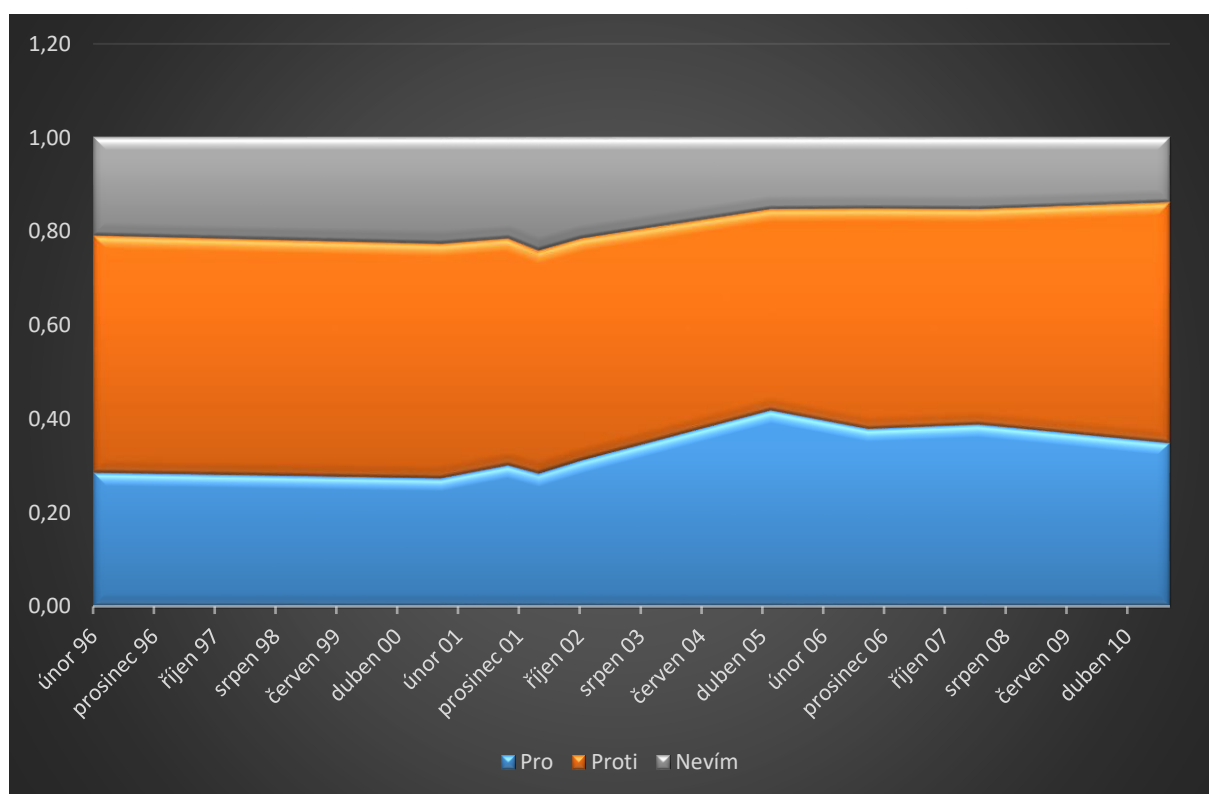
Data z této otázky neposkytují podklad pro činění detailních závěrů, ale pro data, která k dispozici jsou, lze říci, že vykazují malou míru oscilace a že jejich hodnoty se v dlouhém období mění pouze nepatrně. Existuje určité rozvrstvení názorů, a to je dlouhodobě stabilní. Dále, existuje pouze velmi malé procento lidí v německé společnosti, kteří na problematiku nemají názor, nebo ho odmítají sdělit.

Tabulka 10 - Jste pro přijetí Bosny a Hercegoviny do EU?

Datum	Pro	Proti	Nevím
28.2.1996	0,29	0,50	0,21
14.11.2000	0,27	0,50	0,23
13.10.2001	0,30	0,48	0,22
29.3.2002	0,28	0,47	0,24
1.10.2002	0,31	0,47	0,21
9.5.2005	0,42	0,43	0,15
6.9.2006	0,38	0,47	0,15
25.3.2008	0,39	0,46	0,15
11.11.2010	0,35	0,51	0,14

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion b; 2017)

Graf 4 Jste pro přijetí Bosny a Hercegoviny do EU?

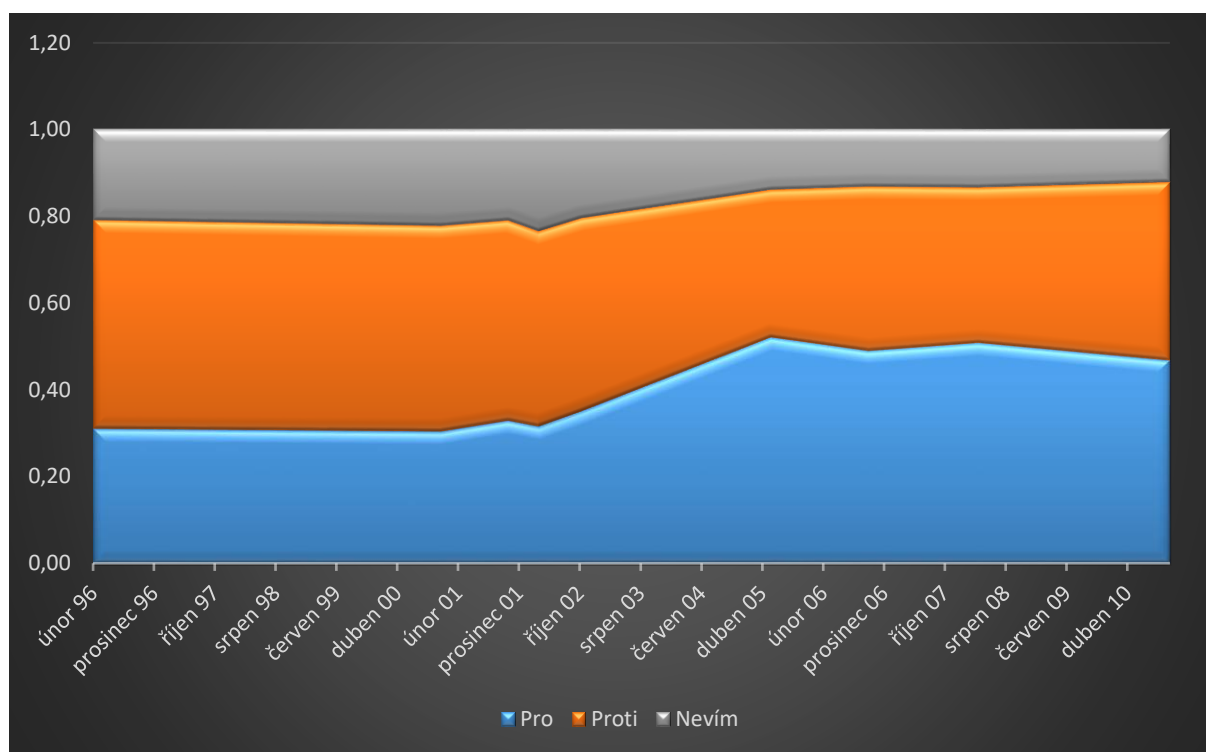
Chorvatsko

Tabulka 11 - Jste pro přijetí Chorvatska do EU?

Datum	Pro	Proti	Nevím
28.2.1996	0,31	0,48	0,21
14.11.2000	0,30	0,47	0,22
13.10.2001	0,33	0,46	0,21
29.3.2002	0,32	0,45	0,23
1.10.2002	0,35	0,44	0,20
9.5.2005	0,52	0,34	0,14
6.9.2006	0,49	0,38	0,13
25.3.2008	0,51	0,36	0,13
11.11.2010	0,47	0,41	0,12

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion c; 2017)

Graf 5 Jste pro přijetí Chorvatska do EU?

Z dat v tabulkách je patrné, že vývoje názorů na přijetí obou zemí do EU jsou si velmi podobné. Ve stejných dobách vykazují téměř shodné stavy i změny. O obou grafech se dá říci, že se veličiny příliš neměnily do té doby, kdy se na německé politické scéně a obecně v EU začala probírat problematika východního rozšíření z roku 2004.

Do roku 2001 poměr hlasů „pro přijetí“ velmi pomalým tempem klesá. Tento vývoj je shodný s dlouhodobým trendem úpadku kulturní identity v rovině politické. Je ale důležité zdůraznit, že jak pro Bosnu a Hercegovinu, tak pro Chorvatsko nejsou k dispozici data z let 1998 až 2000. Jedná se o důležitá léta, kdy byla sepsána první koaliční smlouva vlády Gerharda Schrödera. V této smlouvě bylo

rozšiřování EU velkým tématem a také v té době došlo k velkému propadu kulturní identity v rovině politické, proto by bylo opodstatněné očekávat pro tato léta určité odchylky od trendu.

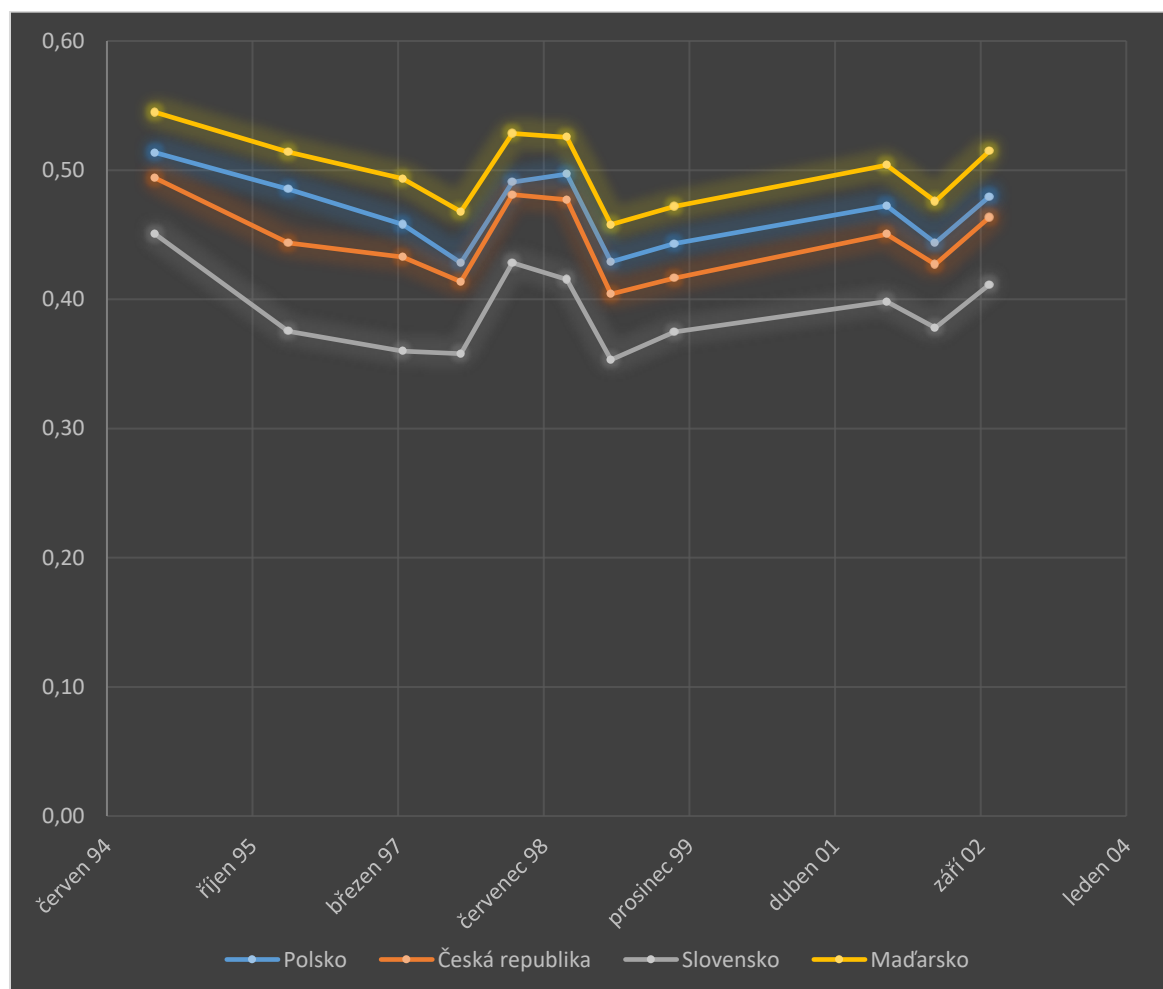
Visegrádská čtyřka

Tabulka 12 - Jste pro přijetí "následujících států" do EU?

Datum	Polsko	Česká republika	Slovensko	Maďarsko
28.11.1994	0,51	0,49	0,45	0,54
28.2.1996	0,49	0,44	0,38	0,51
26.3.1997	0,46	0,43	0,36	0,49
12.10.1997	0,43	0,41	0,36	0,47
7.4.1998	0,49	0,48	0,43	0,53
11.10.1998	0,50	0,48	0,42	0,53
12.3.1999	0,43	0,40	0,35	0,46
15.10.1999	0,44	0,42	0,37	0,47
13.10.2001	0,47	0,45	0,40	0,50
29.3.2002	0,44	0,43	0,38	0,48
1.10.2002	0,48	0,46	0,41	0,51

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion d, e, f, g; 2017)

Graf 6 Jste pro přijetí "následujících států" do EU?

V případě států východního rozšíření byl zvolen typ grafu, který znázorňuje poměr pouze souhlasných názorů (pro). Důvodem je to, že u všech funkcí lze spatřit velmi silnou korelaci. Funkce grafu pro jednotlivé země se vždy liší přibližně o konstantu, ale trend mají naprosto totožný. To platí nejen pro souhlasné názory, ale také pro nesouhlasy nebo odpověď typu „nevím“. To znamená, že němečtí občané mají při otázce rozšíření tendenci „házet země rozšíření do jednoho pytle“, neboli je vnímat jako celek a příliš nerozlišovat mezi jednotlivými zeměmi.

Kolem roku 1998 vidíme, jak se dlouhodobý trend klesání mění v poměrně razantní krátkodobé zvýšení v kulturní identitě v rovině občanské.

V politické rovině ke kvalitní komparaci přetrvává problém nedostatečné granularity dat (jsou k dispozici informace jen pro léta 1994, 1998 a 2002). V roce 1994 lze v grafu „východní rozšíření“ spatřit podobnou hodnotu jako v lokálních maximech funkcí (hodnota z dubna 1998). Stejný vývoj byl zaznamenán i v rovině politické (hodnota se mezi léty 1994 a 1998 nezměnila). V případě roku 2002 mají občanská i politická rovina také podobný vývoj. V občanské rovině v grafu „východní rozšíření“ je zřejmý lehký pokles intenzity kulturní identity. V politické rovině dochází k velice prudkému snížení.

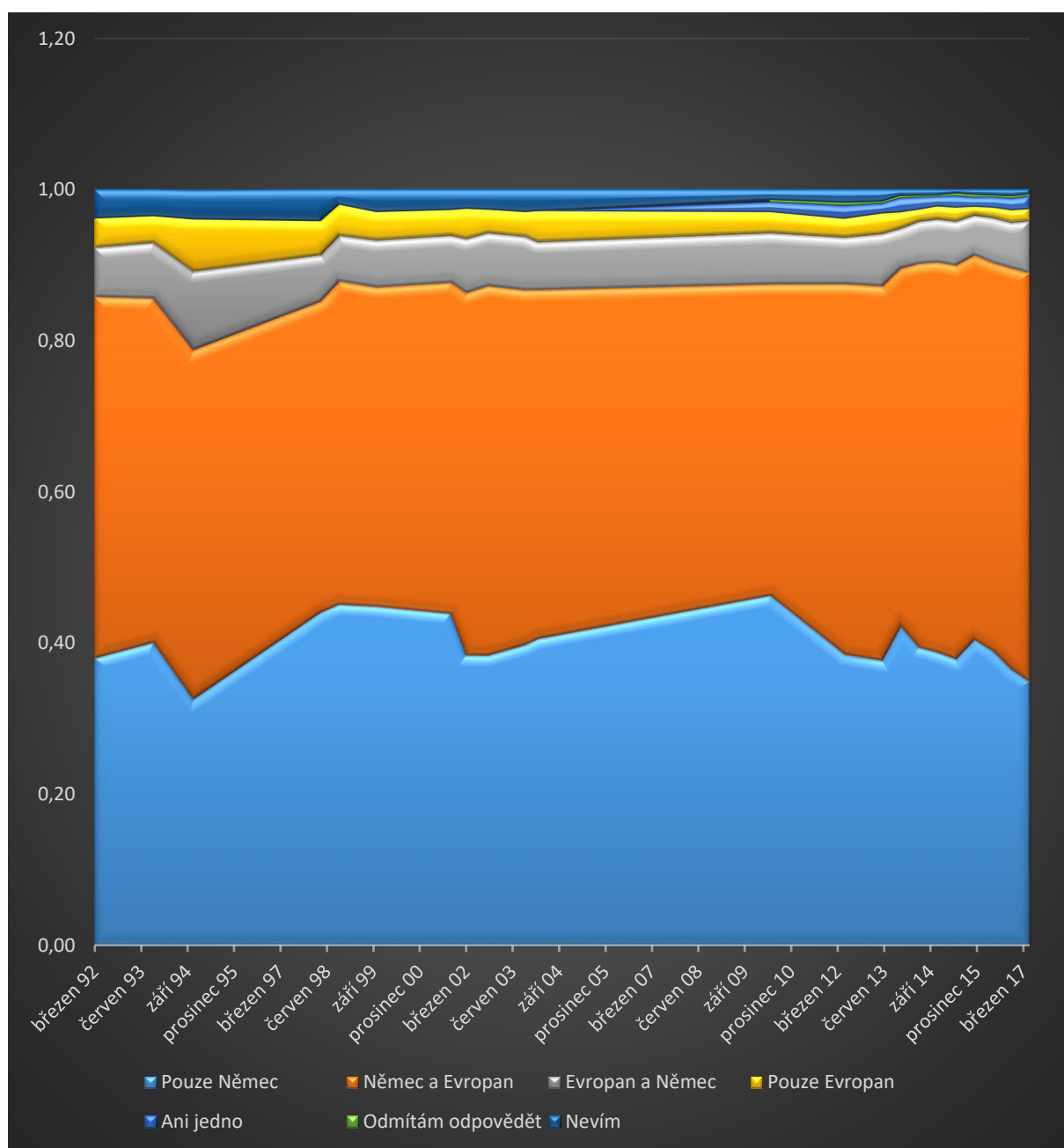
Němec nebo Evropan?

Tabulka 13 - Vnímáte se jako Evropana nebo jako Němce?

Datum	Pouze Němec	Němec a Evropan	Evropan a Němec	Pouze Evropan	Ani jedno	Odmítám odpovědět	Nevím
18.3.1992	0,38	0,48	0,07	0,04			0,04
18.10.1993	0,40	0,46	0,07	0,04			0,03
28.11.1994	0,33	0,46	0,10	0,07			0,04
7.4.1998	0,44	0,41	0,06	0,05			0,04
11.10.1998	0,45	0,43	0,06	0,04			0,02
15.10.1999	0,45	0,42	0,06	0,04			0,03
13.10.2001	0,44	0,44	0,06	0,03			0,03
29.3.2002	0,38	0,48	0,07	0,04			0,02
1.10.2002	0,38	0,49	0,07	0,03			0,03
1.10.2003	0,40	0,47	0,07	0,03			0,03
20.2.2004	0,41	0,46	0,06	0,04			0,03
5.5.2010	0,46	0,41	0,07	0,03	0,01	0,00	0,01
12.5.2012	0,38	0,49	0,06	0,03	0,02	0,00	0,02
10.5.2013	0,38	0,49	0,07	0,03	0,01	0,00	0,02
2.11.2013	0,42	0,47	0,05	0,02	0,02	0,00	0,01
31.5.2014	0,39	0,51	0,06	0,02	0,02	0,00	0,01
8.11.2014	0,39	0,52	0,06	0,02	0,01	0,00	0,01
16.5.2015	0,38	0,52	0,06	0,02	0,01	0,00	0,01
7.11.2015	0,40	0,51	0,05	0,01	0,01	0,00	0,01
21.5.2016	0,39	0,51	0,06	0,01	0,01	0,00	0,01
3.11.2016	0,37	0,53	0,06	0,02	0,01	0,00	0,01
20.5.2017	0,35	0,54	0,07	0,02	0,02	0,00	0,01

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion h; 2017)

Graf 7 Vnímáte se jako Evropana nebo jako Němce?

V politické rovině došlo mezi léty 1991 a 1994 k nepatrnému poklesu kulturní identity. Navzdory tomu ale graf pro tuto dobu ukazuje vůbec největší navýšení podílu těch, kteří se cítí být pouze Evropany, z celého průběhu funkce. Stejně tak dochází k navýšení podílu těch, kteří se cítí být „Evropané a Němci“. Obě změny činí pouhá tři procenta, ale na poměry vývoje těchto veličin se jedná o značné navýšení.

Po roce 1994 dochází k opětovnému navýšení úhrnu těch, kteří se cítí být čistě Němci. To se děje na úkor všech tří možností, které obsahují možnost „Evropan“. V kulturní identitě politické roviny ale v té

době k žádným velkým turbulentním nedocházelo. Smlouva z roku 1998 obsahuje v tomto ohledu změny jak k lepšímu, tak k horšímu a výsledný stav byl vyhodnocen jako obdobný stavu z roku 1994.

Od konce roku 2001 do konce března 2002 dochází opět ke zcela opačné změně. Poměr těch, kteří se cítí být pouze Němci se snížil o šest procentních bodů. Toto snížení se rozdělilo mezi veličiny obsahující evropský prvek. Tato změna je ale opět v naprostém rozporu s tím, co se tehdy dělo v rovině politické, kde v té době došlo k propadu jak kulturní, tak občanské identity.

K poslední velké změně dochází v roce 2010, kdy v rovině občanské klesá podíl těch, kteří se cítí být „pouze Němci“ o osm procentních bodů. Z tohoto snížení profituje především funkce „Němec a Evropan“. V tomto případě tato změna odpovídá trendu z politické roviny. Jedná se o jednorázový efekt navýšení evropské kulturní identity způsobený vlivem ekonomické a krize.

V této oblasti lze vyloučit vysokou míru korelace změn v politické rovině a v občanské rovině. Změny ve vývoji funkcí, ke kterým dochází jsou spíše nahodilého charakteru. V některých případech korespondují s vývojem druhé roviny a v jiných případech zase nikoliv. K největším změnám dochází ve funkci „Pouze Němec“. Její změny jsou na druhé straně vyrovnávány všemi třemi funkcemi, které obsahují evropský prvek. Je tedy logické, že u hodnot funkce „Pouze Němec“ dochází k mnohem větším změnám než u funkcí s evropským prvkem (Němec a Evropan; Evropan a Němec; Pouze Evropan). Obecně lze říci, že možnost „Nevím“ dlouhodobě dosahuje velice nízkých hodnot a postupem času dále klesá ve prospěch ostatních odpovědí. V roce 2010 byly nově zavedeny možnosti „ani jedno“ a „odmítám odpovědět“. Tyto možnosti ale dlouhodobě vykazují tak nízké hodnoty, že je lze zanedbat.

Závěr kapitoly

Závěrem celé této kapitoly je, že ke změnám v občanské rovině dochází až příliš nahodile a s náhodnou intenzitou na to, aby šlo konstatovat, že vývoj v občanské rovině je determinován primárně vývojem v rovině politické.

Veličiny kulturní identity jsou v občanské rovině dlouhodobě velmi stabilní a vykazují velmi malé odchylky. Dále, ve společnosti je dlouhodobě pouze velmi malé procento lidí, kteří na problematiku nemají názor, nebo ho odmítají sdělit. Toto procento i nadále klesá.

Pokud dochází k výkyvům hodnot, tak v největší míře u extrémních odpovědí (pouze Evropan, Pouze Němec). Poklesy (resp. navýšení) těchto hodnot je na druhé straně rozmělněno mezi více odpovědí, které tudíž recipročně vzrostou (resp. klesnou) mnohem méně.

Občanská Identita

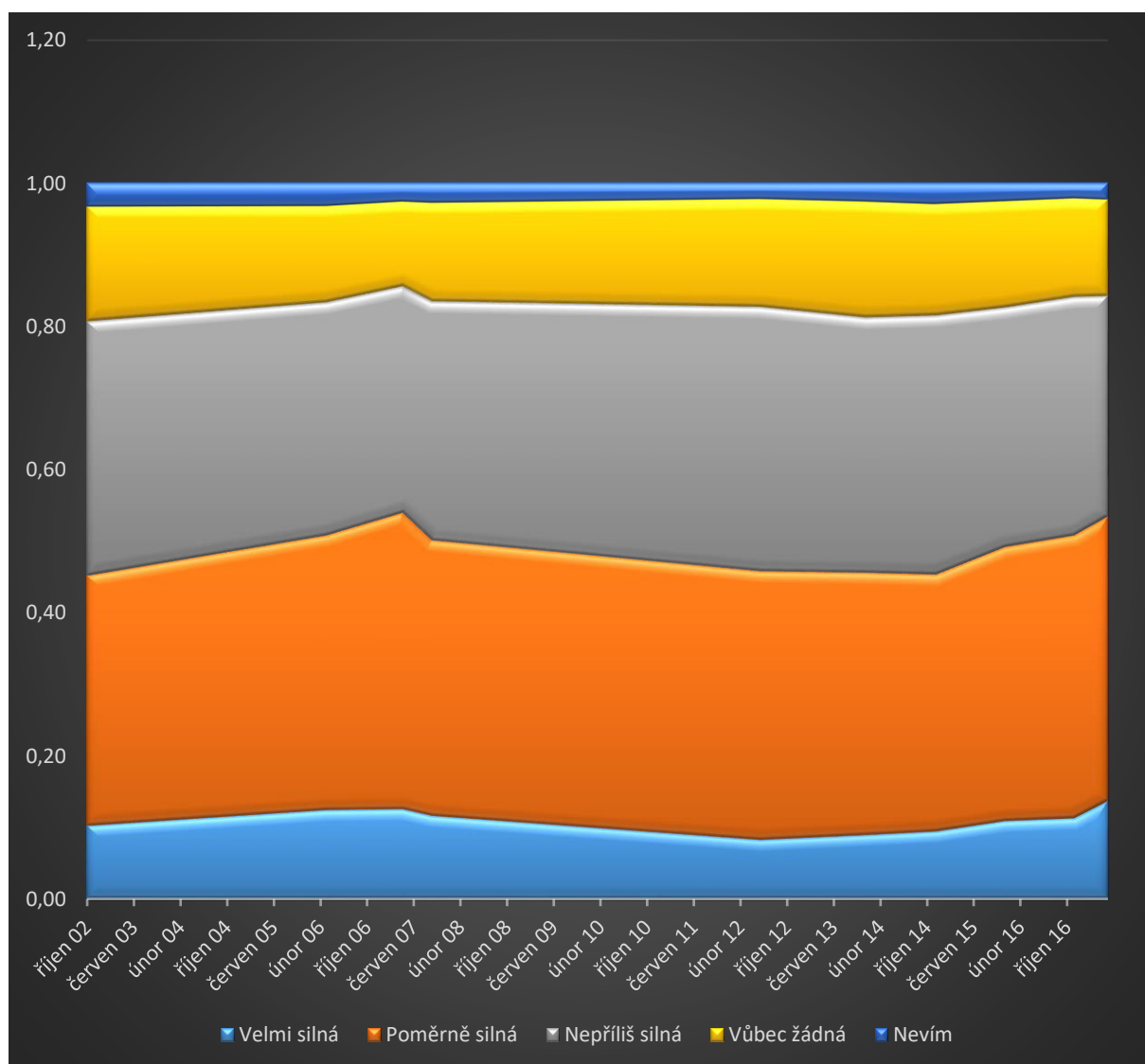
Vztah k Evropské unii

Tabulka 14 - Jaká je vaše náklonost k Evropské unii

Datum	Velmi silná	Poměrně silná	Nepříliš silná	Vůbec žádná	Nevím
1.10.2002	0,10	0,35	0,36	0,16	0,03
27.3.2006	0,12	0,38	0,33	0,14	0,03
10.4.2007	0,13	0,41	0,32	0,12	0,02
22.9.2007	0,12	0,38	0,33	0,14	0,03
12.5.2012	0,08	0,37	0,37	0,15	0,02
2.11.2013	0,09	0,37	0,36	0,16	0,02
8.11.2014	0,10	0,36	0,36	0,16	0,03
7.11.2015	0,11	0,38	0,33	0,15	0,02
3.11.2016	0,11	0,39	0,33	0,14	0,02
20.5.2017	0,14	0,40	0,31	0,14	0,02

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion ch; 2017)

Graf 8 Jaká je vaše náklonost k Evropské unii

V grafu náklonosti k Evropské unii lze vidět lokální maximum veličiny „poměrně silná“ v eurobarometru 10. 4. 2007. Od roku 2005 se trend shoduje s vývojem v politické rovině, ale od roku 2002 do roku 2005 došlo ve vývoji občanské identity v politické rovině k velmi prudkému snížení, tudíž je toto období v občanské rovině v rozporu s vývojem v rovině politické.

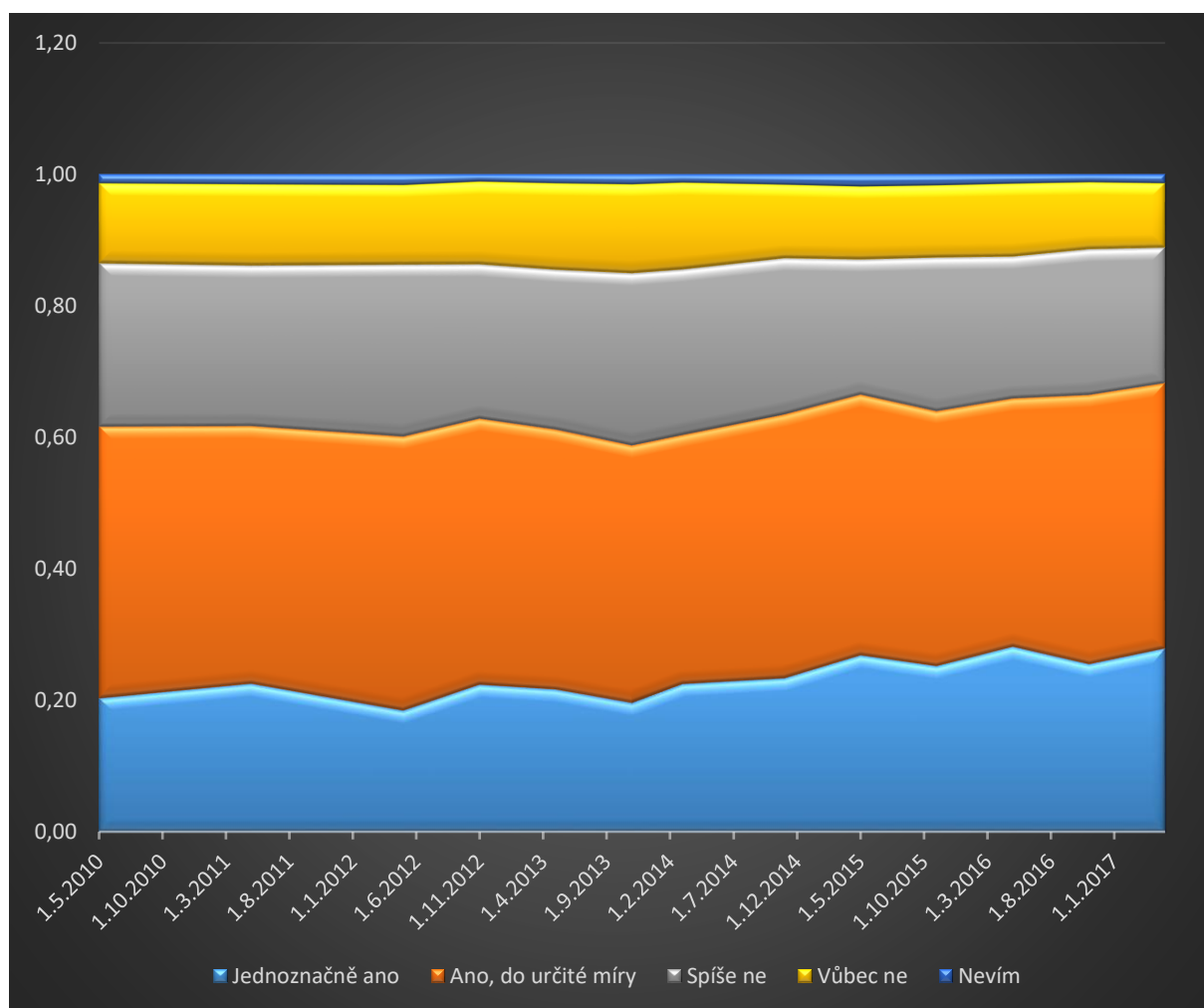
Globálního maxima ve zobrazeném úseku dosahuje funkce v bodě z 8. 11. 2014. Od tohoto okamžiku už opět roste. Je ale důležité zmínit, že v případě otázky náklonosti k „Evropě“ se u odpovědi „Vůbec žádný/á“ vyskytuje v celém rozsahu zkoumaného intervalu znatelně menší procento odpovědí než u intervalu otázky náklonosti k Evropské unii. U obou otázek vykazuje odpověď tohoto typu poměrně stabilní procento odpovědí navzdory velkým proměnám jak občanské, tak kulturní identity v rovině politické. Lze tedy říci, že dlouhodobě mají euroskeptičtí Němci větší náklonost spíše k myšlence „Evropy“ než k myšlence „Evropské unie“.

Tabulka 15 - Cítíte se jako občan EU?

Datum	Jednoznačně ano	Ano, do určité míry	Spíše ne	Vůbec ne	Nevím
5.5.2010	0,20	0,41	0,25	0,12	0,01
6.5.2011	0,23	0,39	0,24	0,12	0,01
12.5.2012	0,19	0,42	0,26	0,12	0,01
3.11.2012	0,22	0,40	0,23	0,13	0,01
10.5.2013	0,22	0,40	0,24	0,13	0,01
2.11.2013	0,20	0,39	0,26	0,14	0,01
15.3.2014	0,23	0,38	0,25	0,13	0,01
8.11.2014	0,23	0,40	0,24	0,11	0,01
16.5.2015	0,27	0,40	0,21	0,11	0,02
7.11.2015	0,25	0,39	0,23	0,11	0,02
21.5.2016	0,28	0,38	0,22	0,11	0,01
3.11.2016	0,26	0,41	0,22	0,10	0,01
20.5.2017	0,28	0,40	0,21	0,10	0,01

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion; 2017)

Graf 9 Cítíte se jako občan EU?

Jak otázka „vztahu k Evropské unii“, tak „pocitu občanství EU“ mají poměrně stabilní průběh bez velkých výkyvů. V případě „pocitu občanství EU“ vykazuje odpověď „jednoznačně ano“ dlouhodobě rostoucí tendenci a menší výchyly v čase. Tento stabilní vývoj z části koresponduje s vývojem občanské identity v politické rovině. Ta vykazovala po celou dobu mírný, ale stabilní růst s výjimkou let 1998, 2002 a 2005. Stoupavý trend odpovědi „poměrně silná“ mezi léty 2002 a 2007 by se dal vysvětlit jako dozvuk razantního vzrůstu občanské identity v rovině politické v roce 1998. Pak by se ale nabízela hypotéza, že lokální pokles v roce 2007 v rovině občanské je důsledek radikálního poklesu v rovině politické z roku 2002. Jedná se ovšem pouze o nepodloženou domněnku, protože pokud by v občanské identitě existoval tento efekt zpoždění, tak by se projevil i v ostatních grafech, k čemuž nedošlo. Nehledě na to, že by se dal očekávat podobný trend v kulturní identitě, kde rovněž nebyl pozorován.

Je vhodné dodat, že nejpozitivnější odpověď má v případě „pocitu občanství EU“ dlouhodobě řádově vyšší výsledky, než má nejpozitivnější odpověď na „vztah k EU“. Tento rozdíl je na druhé straně vyrovnáván poklesem/vzrůstem druhé nejzápornější a nejzápornější odpovědi. Výsledky pro druhou nejsilnější odpověď jsou rovněž o trochu lepší u „občanství EU“.

Zájmy státu na úrovni EU

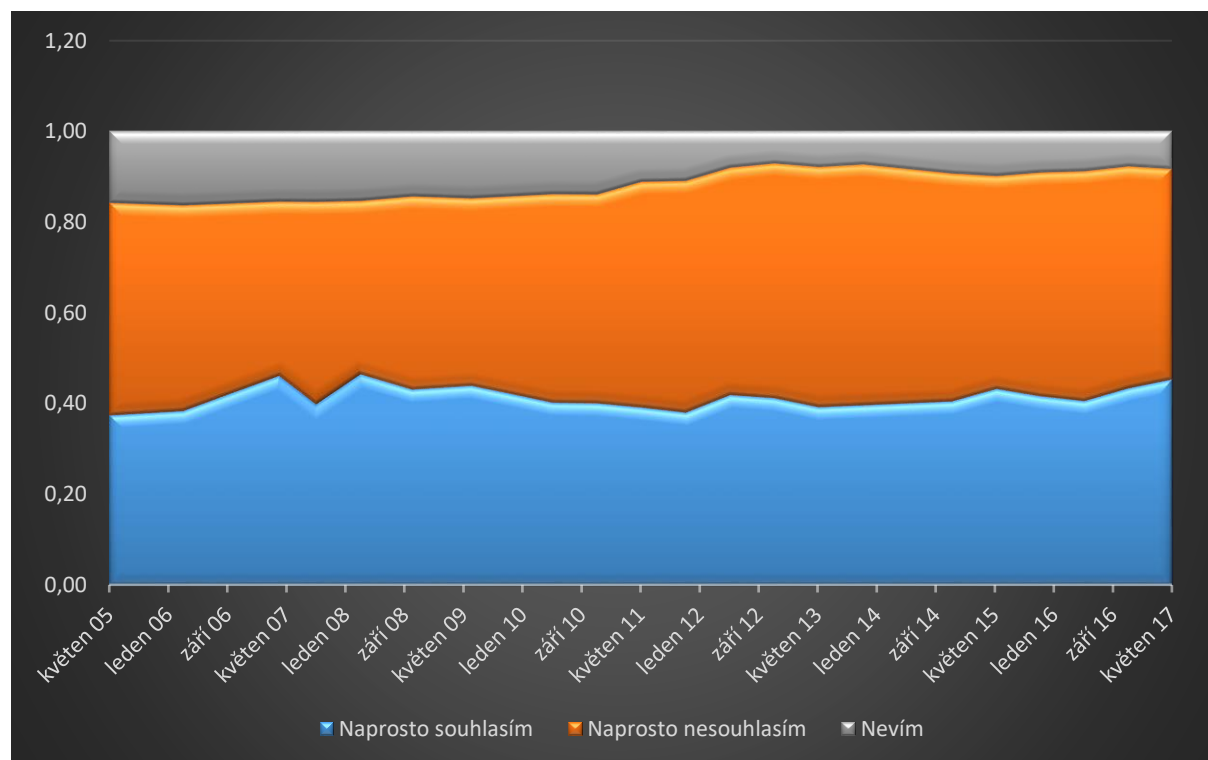
Jsou zájmy naší země v EU brány v potaz?

Tabulka 16 - Jsou zájmy naší země v EU brány v potaz?

Datum	Naprosto souhlasím	Naprosto nesouhlasím	Nevím
9.5.2005	0,37	0,47	0,16
27.3.2006	0,38	0,45	0,16
10.4.2007	0,46	0,38	0,15
22.9.2007	0,40	0,45	0,16
25.3.2008	0,46	0,38	0,15
1.10.2008	0,43	0,43	0,14
1.6.2009	0,44	0,41	0,15
5.5.2010	0,40	0,46	0,14
11.11.2010	0,40	0,46	0,14
6.5.2011	0,39	0,50	0,11
5.11.2011	0,38	0,51	0,11
12.5.2012	0,42	0,50	0,08
3.11.2012	0,41	0,52	0,07
10.5.2013	0,39	0,53	0,08
2.11.2013	0,40	0,53	0,07
8.11.2014	0,41	0,50	0,09
16.5.2015	0,43	0,47	0,10
7.11.2015	0,42	0,49	0,09
21.5.2016	0,41	0,51	0,09
3.11.2016	0,43	0,49	0,08
20.5.2017	0,45	0,46	0,08

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion; 2017)

Graf 10 Jsou zájmy naší země v EU brány v potaz?

Z dat této otázky lze vyčíst dlouhodobý negativní trend oslabování odpovědi „nevím“ ve prospěch odpovědi „naprosto nesouhlasím“. Odpověď „naprosto souhlasím“ vykazuje v dlouhém období stabilní procento názorů. Její vývoj je doprovázen několika dílčími výkyvy, které nekorespondují s vývojem v politické rovině.

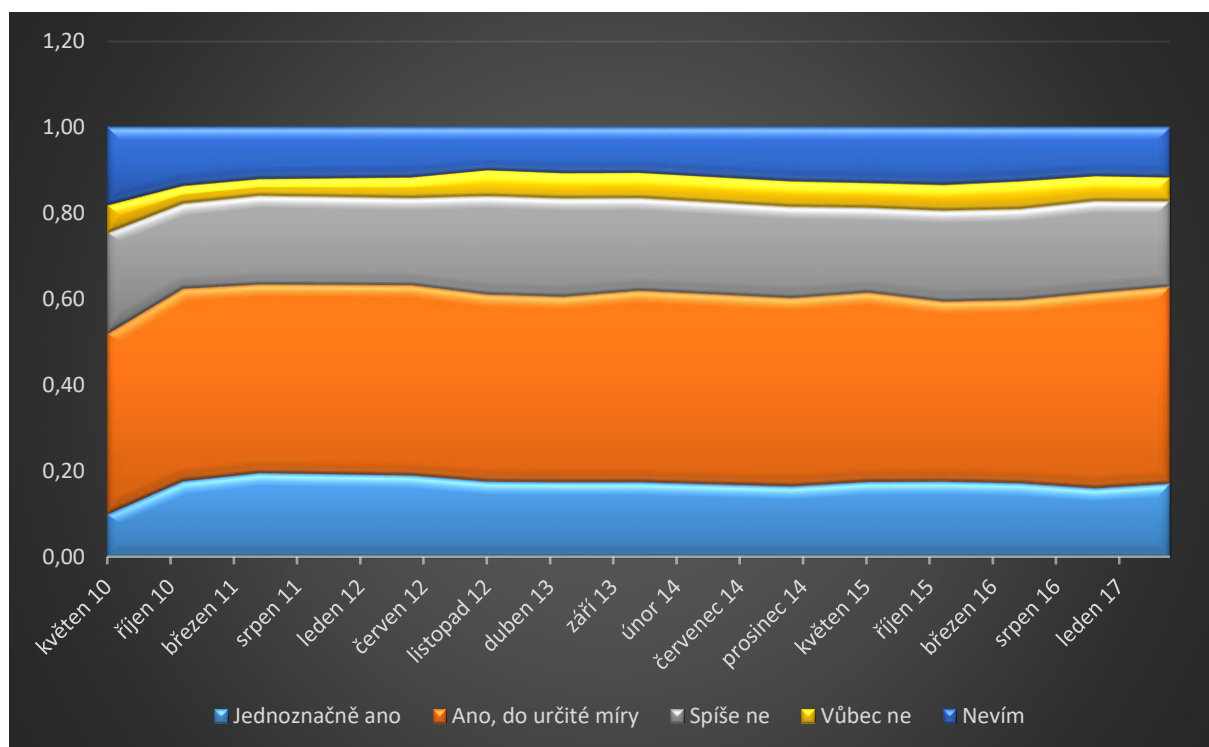
Ekonomické zájmy

Tabulka 17 – Má EU dostatečnou moc a nástroje k prosazení svých ekonomických zájmů ve světě?

Datum	Jednoznačně ano	Ano, do určité míry	Spíše ne	Vůbec ne	Nevím
5.5.2010	0,10	0,42	0,24	0,07	0,18
11.11.2010	0,18	0,45	0,20	0,04	0,14
6.5.2011	0,20	0,44	0,21	0,04	0,12
12.5.2012	0,19	0,44	0,20	0,05	0,12
3.11.2012	0,18	0,43	0,23	0,06	0,10
10.5.2013	0,17	0,43	0,23	0,06	0,11
2.11.2013	0,17	0,45	0,22	0,06	0,11
8.11.2014	0,16	0,44	0,21	0,06	0,13
16.5.2015	0,17	0,44	0,20	0,06	0,13
7.11.2015	0,18	0,42	0,21	0,06	0,13
21.5.2016	0,17	0,43	0,21	0,06	0,13
3.11.2016	0,16	0,45	0,22	0,06	0,11
20.5.2017	0,17	0,46	0,20	0,06	0,12

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion k; 2017)

Graf 11 Má EU dostatečnou moc a nástroje k prosazení svých ekonomických zájmů ve světě?

U otázek „zájmů země na půdě EU“ a „zda má EU dostatek nástrojů pro prosazení svých ekonomických zájmů ve světě“ nelze z logiky věci očekávat totožné výsledky, protože každá z otázek reaguje na trochu

jiné téma. Přesto byly pro účely této práce shrnuty do jedné podkapitoly, protože se obě zabývají otázkou efektivnosti přesunutí prosazování zájmů státu na mezinárodní úroveň z národní úrovně. Tato otázka přesně vyjadřuje logiku evropské občanské identity podle Michaela Brutera.

Oba dva grafy vykazují snad největší míru stability hodnot ze všech zkoumaných otázek. U obou otázek zastává každou z odpovědí dlouhodobě víceméně konstantní procento obyvatel a toto procento se nemění. V případě „zastoupení zájmů Německa na půdě EU“ má lehkou převahu skeptický názor. V případě otázky „dostatečné moci a množství nástrojů k prosazení zájmů EU ve světě“ dominuje součet pozitivních odpovědí nad součtem skeptických a nerozhodných.

Závěr kapitoly

I u občanské roviny lze říci, že korelace s hodnotami politické roviny je příliš malá, aby šlo konstatovat, že politická rovina je hlavní determinantou vývoje občanské roviny. Lidé, kteří mají vůči myšlence Evropské integrace spíše negativní názor mají mnohem větší tendenci ztotožnit se spíše s myšlenkou „společné Evropy“ než s myšlenkou „Evropské unie“. Proevropští občané se spíše ztotožňují s institutem evropského občanství než s Evropskou unií samotnou. U většiny veličin klesá podíl lidí bez názoru nebo těch, kteří ho nechtějí sdělit. Německé obyvatelstvo věří více ve schopnost „EU prosadit své zájmy ve světě“ relativně více než tomu, že tyto zájmy budou zároveň zájmy Německa.

Obecné aspekty německé evropské identity

Celá tato podkapitola byla založena na jedné rozsáhlé otázce Eurobarometru. Ta je specifická tím, že obsahuje celou řadu možných odpovědí a tázaný může zvolit libovolný počet z nich. To znamená, že součet výsledků z jednoho konkrétního Eurobarometru (jeden řádek) může být (a zpravidla je) větší než jedna. Tato otázka byla rozdělena na více menších podkapitol, kde jsou řešeny jednotlivé skupiny odpovědí, které spolu logicky souvisí a kde by se daly očekávat podobné výsledky. Druhý důvod pro toto rozdělení je ten, že souhrnný graf se všemi odpověďmi by byl velice nepřehledný a špatně by se z něj činily závěry. Otázka eurobarometru zní: „Co konkrétně pro Vás představuje Evropská unie?“. Smyslem této kapitoly není pouze komparace výsledků s politickou rovinou. Data získaná z odpovědí na tuto otázku jsou více než v minulých kapitolách založená na pocitech a jejich formulace může být pro některé dotázané zavádějící (co pro Vás znamená EU). Proto bude mít komparace s politickou rovinou zde obsažená pouze doplňující charakter pro komparaci v předchozích kapitolách. Dalším účelem této kapitoly je předložit dodatečné informace k vytvoření diskurzu o občanské rovině evropské identity.

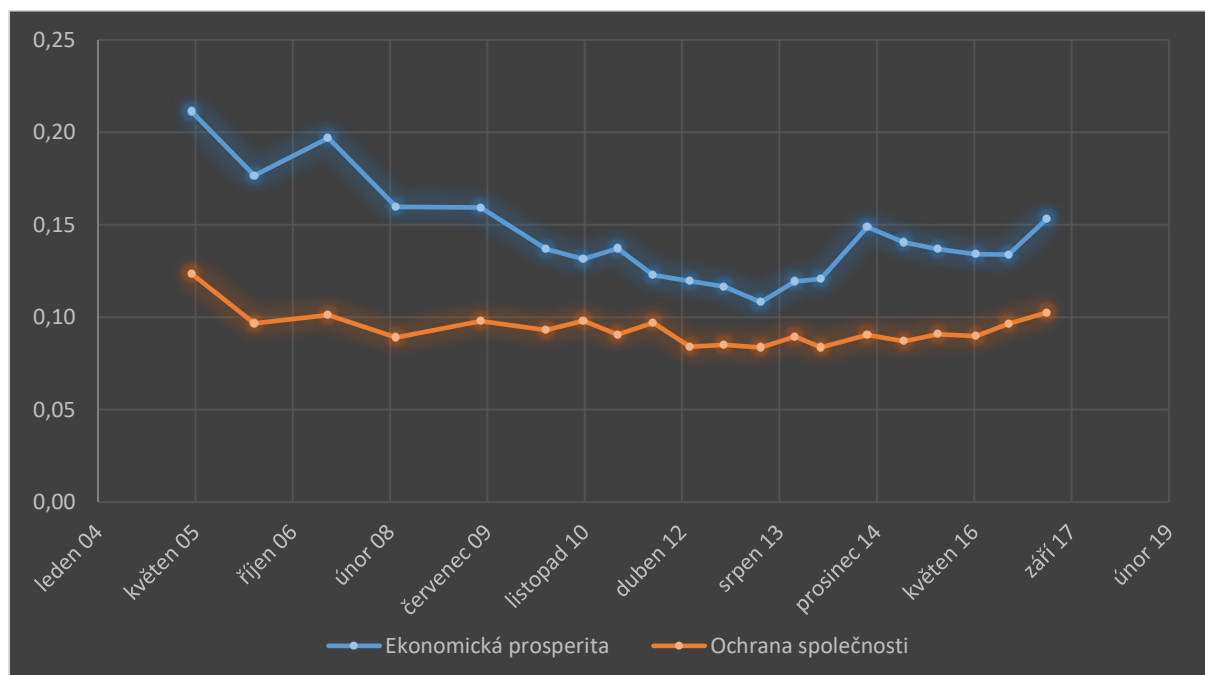
Zájmy států na úrovni EU

Tabulka 18 - Prosazování zájmů společnosti

Datum	Ekonomická prosperita	Ochrana společnosti
9.5.2005	0,21	0,12
27.3.2006	0,18	0,10
10.4.2007	0,20	0,10
25.3.2008	0,16	0,09
1.6.2009	0,16	0,10
5.5.2010	0,14	0,09
11.11.2010	0,13	0,10
6.5.2011	0,14	0,09
5.11.2011	0,12	0,10
12.5.2012	0,12	0,08
3.11.2012	0,12	0,09
10.5.2013	0,11	0,08
2.11.2013	0,12	0,09
15.3.2014	0,12	0,08
8.11.2014	0,15	0,09
16.5.2015	0,14	0,09
7.11.2015	0,14	0,09
21.5.2016	0,13	0,09
3.11.2016	0,13	0,10
20.5.2017	0,15	0,10

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion I; 2017)

Graf 12 Prosazování zájmů společnosti

Zde můžeme vidět, že od roku 2005 si postupně čím dál méně lidí pod Evropskou unií představuje ekonomickou prosperitu. Z dat Eurostatu lze ale ověřit, že vývoj této funkce prakticky kopíruje průběh funkce reálného HDP Evropské unie (EU28) (Eurostat; 2017). Kolem roku 2006 začala funkce klesat. V roce 2013 se dostává na dno (po prvotní velké depresi v roce 2009) a pak opět začíná stoupat. Lze tedy konstatovat, že vnímání EU jako zprostředkovatele ekonomické prosperity je konstanta, jejíž nominální hodnota je silně determinována ekonomickým vývojem. Funkce vnímání EU jako zprostředkovatele „ochrany společnosti“ vykazuje v celém intervalu konstantní hodnoty bez větších výkyvů.

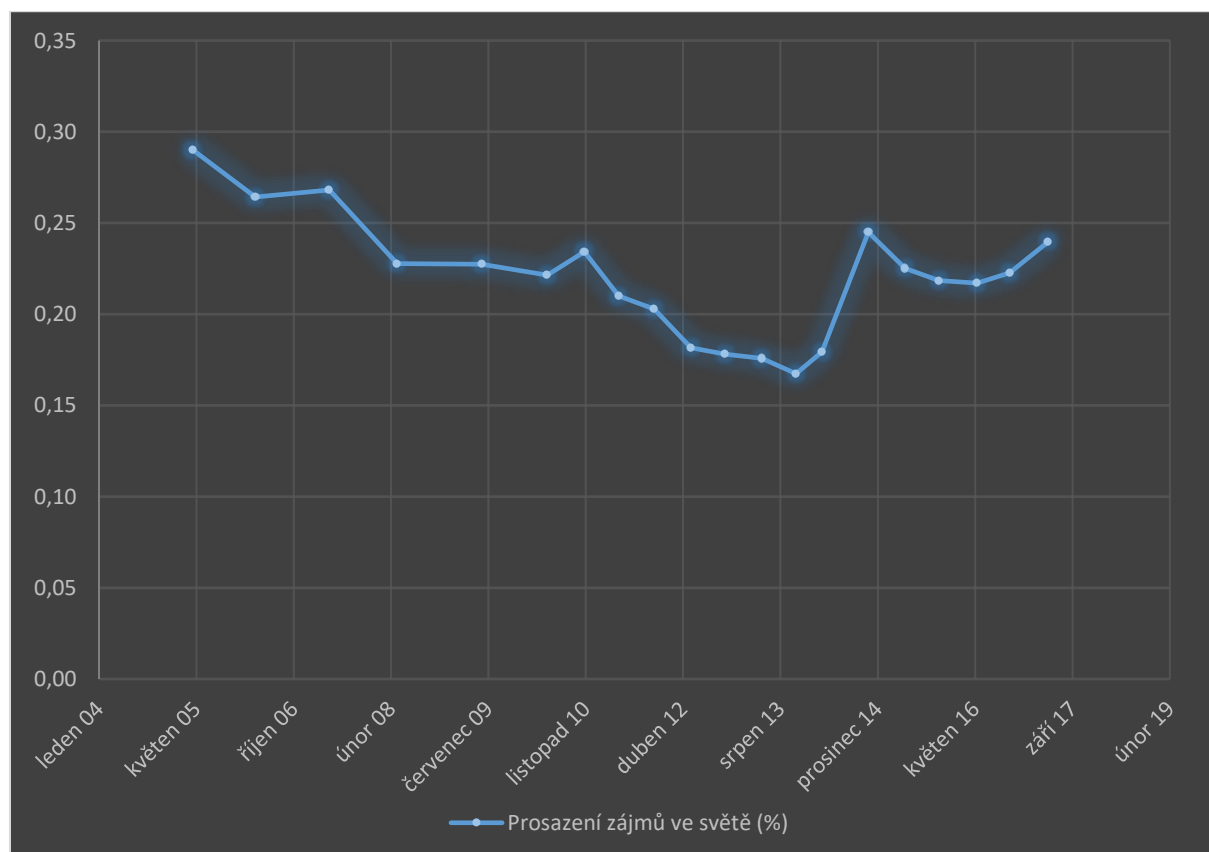
Prosazování zájmů ve světě

Tabulka 19 - Prosazení zájmů ve světě

Datum	Prosazení zájmů ve světě
9.5.2005	0,29
27.3.2006	0,26
10.4.2007	0,27
25.3.2008	0,23
1.6.2009	0,23
5.5.2010	0,22
11.11.2010	0,23
6.5.2011	0,21
5.11.2011	0,20
12.5.2012	0,18
3.11.2012	0,18
10.5.2013	0,18
2.11.2013	0,17
15.3.2014	0,18
8.11.2014	0,25
16.5.2015	0,23
7.11.2015	0,22
21.5.2016	0,22
3.11.2016	0,22
20.5.2017	0,24

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion I; 2017)

Graf 13 Prosazení zájmů ve světě

Prosazení zájmů ve světě je důležitá součást občanské identity. Ačkoliv data z této otázky nelze použít pro přímou komparaci s politickou rovinou, je možné zde vysledovat potencialitu dlouhodobého oslabování občanské identity u občanů EU. Navíc je pozoruhodné, že se tak propastně liší dlouhodobý vývoj otázky, „EU má dostatečnou moc a nástroje k prosazení svých ekonomických zájmů ve světě“ v předchozí kapitole a „prosazení zájmů ve světě“ v této kapitole. Ačkoliv se na první pohled zdá, že se jedná o dva trendy popisující tutéž veličinu, nelze je takto interpretovat. Vzhledem k velkému rozdílu mezi hodnotami funkcí je třeba na ně nahlížet jako na dvě rozdílné otázky, které se věnují každá jinému tématu.

Kulturní jednota

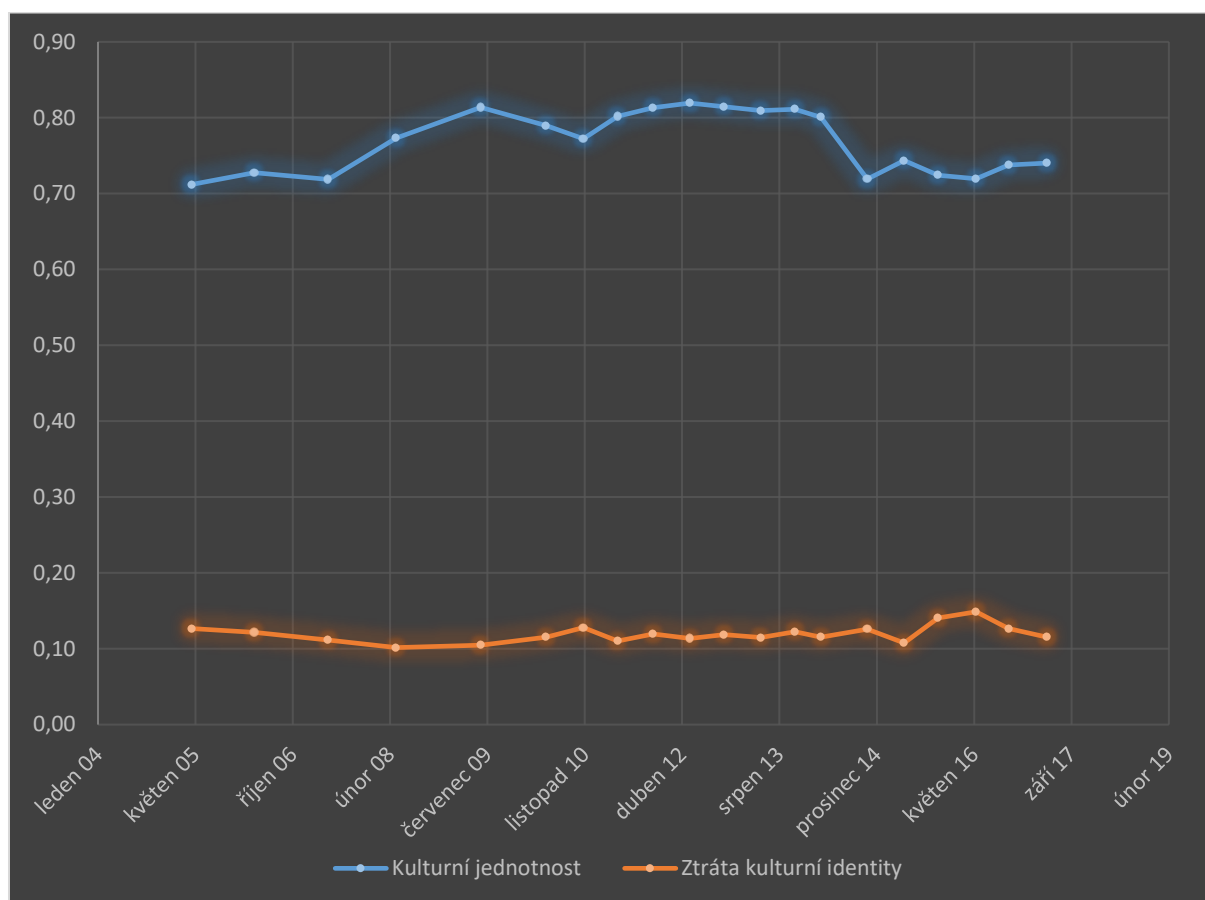
Odpověď pod názvem „kulturní jednota“ v této otázce nebyla na výběr, ale k jejímu vypracování byla použita data z odpovědi „kulturní rozmanitost“, která k dispozici byla. Na základě premisy, že „míra rozmanitosti“ vykazuje nepřímou úměrnost vůči „míře jednotnosti“, byla odvozena veličina „kulturní jednotnost“ tak, že od sta procent byla odečtena četnost názorů kulturní rozmanitosti Evropské unie. Veličinu „Ztráta kulturní identity“ nebylo třeba odvozovat, protože její data byla k dispozici jako jedna z odpovědí.

Tabulka 20 - Kulturní identita

Datum	Kulturní rozmanitost	Kulturní jednotnost	Ztráta kulturní identity
9.5.2005	0,29	0,71	0,13
27.3.2006	0,27	0,73	0,12
10.4.2007	0,28	0,72	0,11
25.3.2008	0,23	0,77	0,10
1.6.2009	0,19	0,81	0,10
5.5.2010	0,21	0,79	0,12
11.11.2010	0,23	0,77	0,13
6.5.2011	0,20	0,80	0,11
5.11.2011	0,19	0,81	0,12
12.5.2012	0,18	0,82	0,11
3.11.2012	0,19	0,81	0,12
10.5.2013	0,19	0,81	0,12
2.11.2013	0,19	0,81	0,12
15.3.2014	0,20	0,80	0,12
8.11.2014	0,28	0,72	0,13
16.5.2015	0,26	0,74	0,11
7.11.2015	0,28	0,72	0,14
21.5.2016	0,28	0,72	0,15
3.11.2016	0,26	0,74	0,13
20.5.2017	0,26	0,74	0,12

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion I; 2017)

Graf 14 Kulturní identita

Data pro „kulturní jednotnost“ dosahují dlouhodobě velmi vysokých hodnot. Zároveň, „ztráta kulturní identity“ trvale dosahuje okolo deseti procent. To znamená nejen to, že občané EU dlouhodobě vnímají přítomnost evropské identity, ale také to, že vyrovnávání dílčích prvků identity nevnímají jako ztrátu své vlastní identity, nýbrž jako existenci nové paralelní identity vedle své národní identity.

Pokud přijmeme premisu o odvození veličiny „kulturní jednotnosti“, pak lze vyvodit závěr, že kulturní identita je v Německé občanské rovině dlouhodobě velmi silná a že není v kolizním postavení vůči identitě národní.

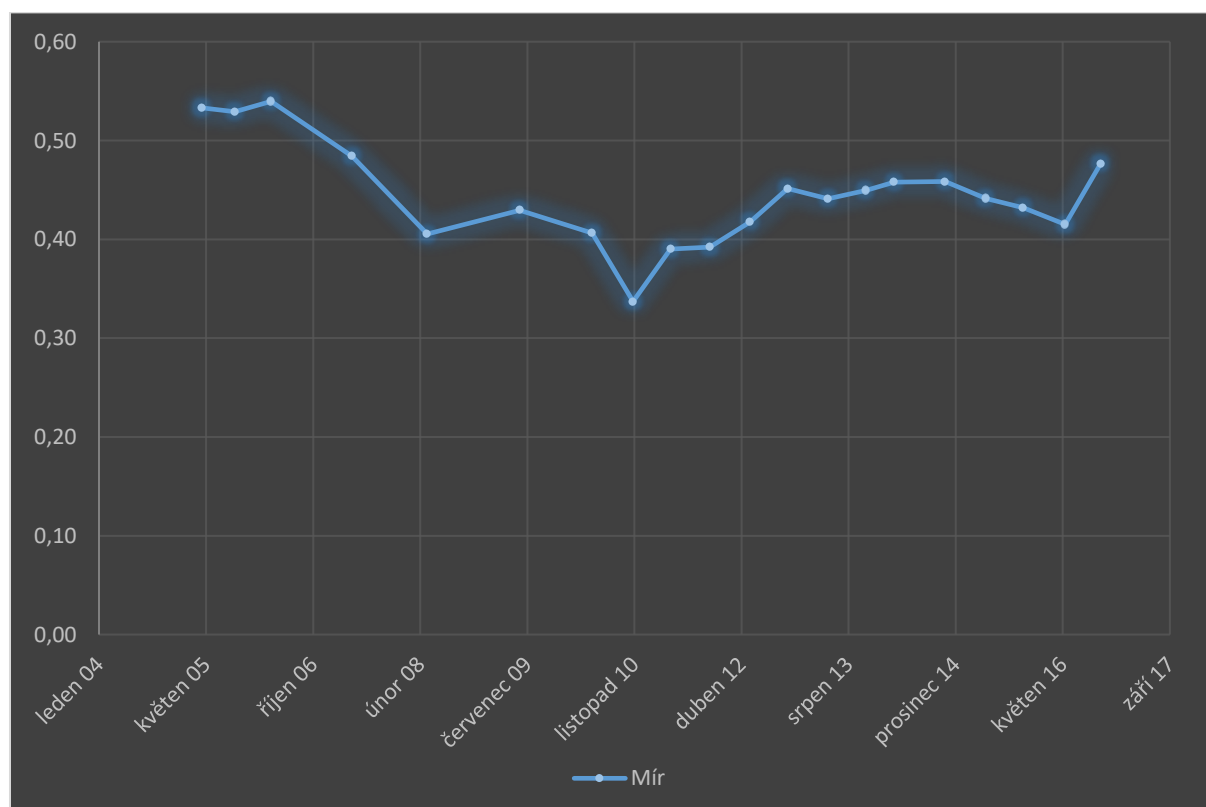
Mír v Evropě

Tabulka 21 - Mír

Datum	Mír
9.5.2005	0,53
10.10.2005	0,53
27.3.2006	0,54
10.4.2007	0,48
25.3.2008	0,41
1.6.2009	0,43
5.5.2010	0,41
11.11.2010	0,34
6.5.2011	0,39
5.11.2011	0,39
12.5.2012	0,42
3.11.2012	0,45
10.5.2013	0,44
2.11.2013	0,45
15.3.2014	0,46
8.11.2014	0,46
16.5.2015	0,44
7.11.2015	0,43
21.5.2016	0,42
3.11.2016	0,48
20.5.2017	0,46

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion I; 2017)

Graf 15 Mír

Veličina „mír v Evropě“ naopak dosahuje relativně nízkých hodnot. Politická rovina vždy v celém zkoumaném intervalu zdůrazňovala to, že jedním z hlavních účelů EU je zachování míru v Evropě. Ačkoliv veličina nemá konstantní průběh a obsahuje výchyly, tak dokonce i její amplituda je ve srovnání s intenzitou této veličiny v politické rovině velmi malá.

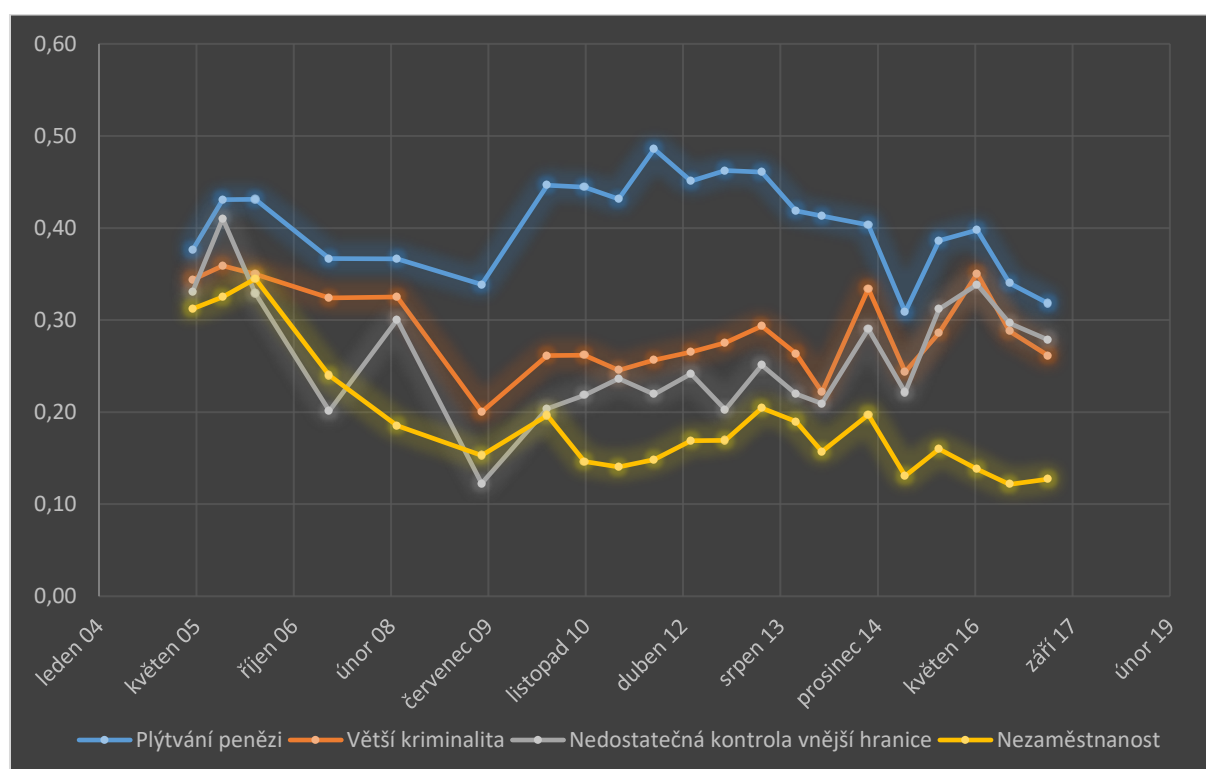
Poškození zájmů společnosti

Tabulka 22 - Poškození zájmů společnosti

Datum	Plýtvání penězi	Větší kriminalita	Nedostatečná kontrola vnější hranice	Nezaměstnanost
9.5.2005	0,38	0,34	0,33	0,31
10.10.2005	0,43	0,36	0,41	0,32
27.3.2006	0,43	0,35	0,33	0,34
10.4.2007	0,37	0,32	0,20	0,24
25.3.2008	0,37	0,32	0,30	0,19
1.6.2009	0,34	0,20	0,12	0,15
5.5.2010	0,45	0,26	0,20	0,20
11.11.2010	0,44	0,26	0,22	0,15
6.5.2011	0,43	0,25	0,24	0,14
5.11.2011	0,49	0,26	0,22	0,15
12.5.2012	0,45	0,27	0,24	0,17
3.11.2012	0,46	0,28	0,20	0,17
10.5.2013	0,46	0,29	0,25	0,20
2.11.2013	0,42	0,26	0,22	0,19
15.3.2014	0,41	0,22	0,21	0,16
8.11.2014	0,40	0,33	0,29	0,20
16.5.2015	0,31	0,24	0,22	0,13
7.11.2015	0,39	0,29	0,31	0,16
21.5.2016	0,40	0,35	0,34	0,14
3.11.2016	0,34	0,29	0,30	0,12
20.5.2017	0,32	0,26	0,28	0,13

(EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion I; 2017)

Graf 16 Poškození zájmů společnosti

Do poslední podkapitoly byly zařazeny všechny veličiny, které vyjadřují poškození zájmů občanů Evropské unie. Ačkoliv mají jednotlivé funkce grafu poměrně vysoké výchylky od trendu, tak jako celek tvoří poměrně ucelený soubor, jehož výsledná hodnota se po celou dobu pohybuje kolem 25 procent (za předpokladu, že všechny veličiny mají stejnou váhu).

Je důležité připomenout, že smyslem analýzy není určit, které z těchto negativních veličin převažují. Důležité je, že lze o každé z nich říci, že vykazuje nepřímou úměru pro intenzitu občanské identity, a právě proto je lze pro účely této analýzy považovat za stejnorodé veličiny.

Je pozoruhodné, že jak veličiny, které vykazují přímou úměru s občanskou identitou (mír v Evropě, prosazování zájmů ve světě atd.), tak veličiny, které jsou v nepřímé úměře (plýtvání penězi, byrokracie, větší kriminalita) dosahují dlouhodobě přibližně stejných hodnot kolem dvaceti procent. Platí to dokonce i pro ty veličiny, u nichž lze do jisté míry říci, že první se rovná doplňku do celku druhé a naopak ($A' = B$), jako třeba ekonomická prosperita a plýtvání penězi. U těchto možností lze očekávat, že výsledek jedné bude přibližně doplněk druhé do sta procent, ale realita je jiná. Obě veličiny dosahují přibližně zmíněných dvaceti procent.

Toto pozorování značí, že racionální uvažování se při vyplňování těchto odpovědí uplatňuje jen do určité míry a zbytek musí zastat rozhodování na základě emocí. Tento fakt může mít celou řadu příčin, jako nedostatek informací o EU nebo špatná interpretace otázky, ale rozbor příčin již není účelem této analýzy.

Závěr kapitoly

Vnímání lidí toho, do jaké míry dokáže EU zajistit ekonomickou prosperitu, vykazuje korelaci s grafem reálného HDP EU28. Vnímání EU jako zajišťovatele ochrany společnosti je dlouhodobě konstanta, a to i po následcích uprchlické krize.

Kulturní identita je v německé občanské rovině dlouhodobě velmi silná a není v kolizním postavení vůči identitě národní. Dlouhodobě existuje propastný rozdíl mezi vnímáním funkce EU „zachování míru v Evropě“ v politické a v občanské rovině. Politická rovina jej považuje za absolutní prioritu. Občanská rovina jej považuje za druhotný cíl. V rámci ostatních odpovědí na tuto otázku se jedná spíše o prioritní oblast (dosahuje jedné z nejvyšších hodnot z nabízených možností), ale v politické rovině je priorita této oblasti výrazně vyšší.

V minulé kapitole bylo jedním z dílčích závěrů toto: *„Lidé, kteří mají vůči myšlence Evropské integrace spíše negativní názor mají mnohem větší tendenci ztotožnit se spíše s myšlenkou „společné Evropy“ než s myšlenkou „Evropské unie“. Proevropští občané se spíše ztotožňují s institutem evropského občanství než s Evropskou unií samotnou.“*. To by vysvětlovalo, proč dosahuje odpověď „svoboda cestovat a studovat kdekoli v EU“ trvale přes 50 procent (EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion I; 2017), protože tato odpověď vykazuje atraktivní prvky jak pro proevropské občany, tak protievropské.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jak moc je „Diskurz o Evropě u politických elit“ vlivným faktorem při utváření evropské identity v rovině občanské a také detailně zachytit stav a vývoj těchto dvou veličin.

Výzkumné otázky byly:

Do jaké míry ovlivňuje intenzita evropské identity v rovině politické intenzitu evropské identity v rovině občanské?

Komparace výsledků v politické a občanské rovině ukazují, že vývoj v politické rovině se nedá považovat z dominantní faktor, který ovlivňuje tvorbu německé evropské identity. Ke změnám v obou rovinách docházelo spíše nahodile. Někdy se docházelo k totožnému vývoji a jindy zase ne. Korelace ale nebyla dostatečně silná natolik, abychom mohli tvrdit opak.

Jaký je obsah pojmu evropská identita v Německu v rovině politické, v rovině občanské a jak intenzivně se tyto obsahy mění v čase?

Evropská kulturní identita v rovině politické

V rovině politické se uplatnila celá řada aspektů kulturní identity. To znamená, jaké jsou cíle EU, koho vnímá německá vláda jako součást „evropského lidu“ nebo i čí zájmy má EU plnit.

Na počátku sledovaného období byla intenzita kulturní identity velmi vysoká. Všechny oblasti byly orientované ve prospěch celku, tedy „evropského lidu“ a „Evropy“. Postupně ale intenzita kulturní identity v rovině politické klesala. Někdy se tak dělo ve prospěch občanské roviny, jindy samovolně (bez recipročního zvýšení intenzity občanské identity). To se například projevovalo tím, že se v diskurzu z „budování Evropy“ stalo „budování Evropské unie“; z „jednotlivé evropské společnosti se společnými hodnotami“ se stalo „společenství rozdílných národů“; z „plnění cílů společným všem lidem Evropy“ se stalo „společné plnění svých vlastních cílů“. S nízkou hodnotou kulturní identity státy (nikoliv národy) spolupracovaly pouze tehdy, když to prospělo jejich vlastním zájmům.

Toto klesání je z části v důsledku toho, že Německo původně do značné míry spojovalo myšlenku sjednocené Evropy s pocitem viny za druhou světovou válku. Mír v Evropě je pro Němce dlouhodobou prioritou, a právě ten stavěli jako prvořadý cíl Evropské unie. Můj výzkum ukázal, že toto propojování míru v Evropě a myšlenky sjednocené Evropy na počátku zkoumaného období značně navýšily intenzitu evropské kulturní identity.

Dále výzkum ukázal, že identita může být v politické rovině krátkodobě velmi silně ovlivněna vnějším faktorem, jako například ekonomická nebo uprchlická krize.

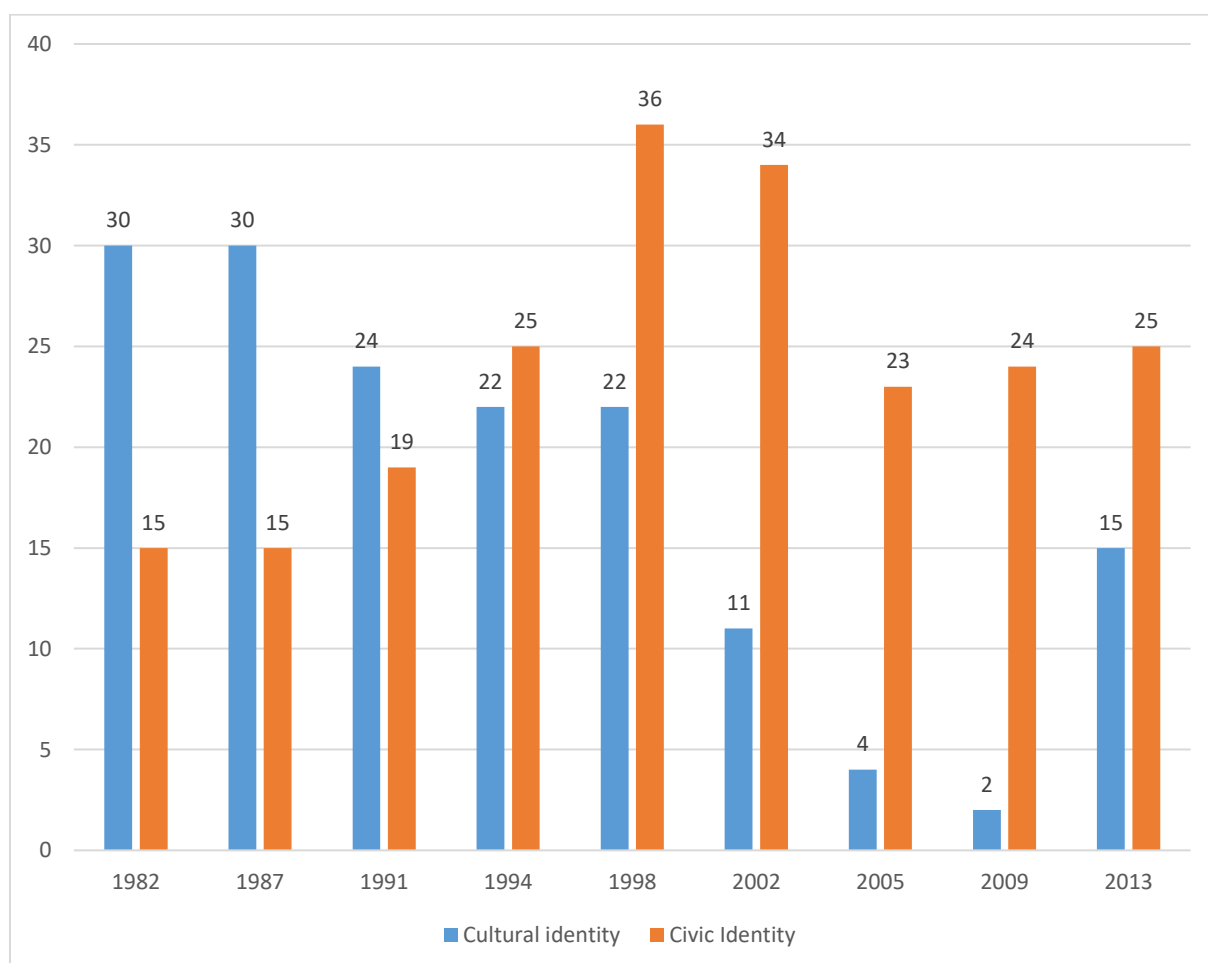
Změny u kulturní identity v politické rovině nebyly rovnoměrné. V některých letech byly pozvolné a jindy docházelo k prudkým změnám způsobeným náhlým silným impulsem (krize; radikální obrat v obranné politice; východní rozšíření).

Evropská občanská identita v rovině politické

Co se týče občanské identity v rovině politické, vykazovala přibližně opačný trend než identita kulturní. Na počátku zkoumaného období byla spíše upozaděna za kulturní identitou, ale postupem času intenzita všech jejích aspektů rostla, čímž rostla i občanská identita samotná. Například postupem času přibývalo politik, které chtěla vláda řešit na evropské úrovni. Kategorie, ve kterých docházelo k největším změnám byly například pojmenování evropského prostoru, kde se často střídaly pojmy „EU“ a „Evropa“; dále konečná podoba EU (politická unie) nebo účel rozšiřování EU. Oblastí, která vykazovala zdaleka největší míru oscilací byla podoba evropské obranné politiky. Obecně lze říci, že veličina dlouhodobě rostla. Někdy se tak dělo přeměnou části kulturní identity na občanskou identitu a někdy bez poklesu kulturní identity.

I u občanské identity můžeme říci, že je krátkodobě ovlivnitelná vnějším vlivem, ale vždy se tak dělo v mnohem menší míře než u kulturní identity. Ani zde změny obou identit v politické rovině nebyly rovnoměrné. Pro přehlednost přikládám graf z konce kapitoly „Diskurzivní analýza v rovině politické“.

Graf 17 Vývoj kulturní a občanské identity v rovině politické

Občanská rovina

Občanská rovina není v závěru rozdělena na podkapitoly o kulturní a občanské identitě, protože je zde relativně více poznatků o občanské rovině jako celku než pouze o kulturní nebo občanské identitě samostatně.

V občanské rovině bylo zjištěno, že existuje ve společnosti pouze velmi malé procento lidí, kteří se o evropskou politiku nezajímají nebo nemají názor. S postupem času se i toto malé procento dále zmenšuje.

Když zde dochází k odchylkám, tak pouze k malým. V relativním měřítku k politické rovině nesrovnatelně menším. Tyto výchyly se nejvíce projevují na odpovědích, které vyjadřují krajní odpověď na otázku („jsem pouze Němec“ nebo na druhé straně „jsem pouze Evropan“). Tyto výchyly extrémních odpovědí se rozměňují mezi velký počet umírněnějších odpovědí.

V občanské rovině některé hodnoty naznačují, že politická rovina dokáže krátkodobě ovlivnit výši intenzity kulturní identity. Je to proto, že hodnoty začnou více oscilovat v letech, kdy se problematika hodně diskutuje v rovině politické. V tom samém období je ale na toto téma také prováděno více průzkumů Eurobarometru. Pro období, kdy téma není aktuální, není dostatek dat, aby mohl tento závěr být formulován a ač dvě sousedící hodnoty jsou téměř totožné, nelze tento fakt interpretovat jako absenci oscilace kvůli tomu, že mezi těmito dvěma sousedícími hodnotami je časový rozptyl například 5 let, kdy mohla hodnota oscilovat.

Byl ale jednoznačně prokázán vliv politické roviny na občanskou v tom smyslu, že pokud politická rovina pojmenuje soubor zemí nějakým souhrnným názvem (východní rozšíření), tak lidé jednotlivé země vnímají jako celek. Hodnoty u odpovědí jsou pak téměř totožné u jakékoliv otázky pro jakoukoliv zemi.

Možnost cestovat a studovat kdekoli v EU vykazuje trvale velmi vysoké hodnoty. Souvisí to s tím, že proevropští občané preferují spíše evropské občanství než EU samotnou a na druhé straně protievropští občané inklinují spíše k myšlence společné Evropy než k myšlence Evropské unie. Tato odpověď tyto tábory slučuje.

Názor lidí na to, zda dokáže EU zajistit ekonomickou prosperitu je silně provázán s funkcí reálného HDP EU28. To znamená, že občané nevědomky připisují zásluhy Evropské unii za něco, co je v jejich mysli ve skutečnosti ovlivněno hospodářským cyklem. Minimální oscilace dosahuje například odpověď na otázku, zda si občan pod pojmem EU představí „ochranu společnosti“, a to dokonce i po propuknutí uprchlické krize. To znamená, že v rovině ochrany společnosti jsou občané schopni vnímat, že uprchlická krize je vnější faktor.

Kulturní identita je v německé občanské rovině dlouhodobě velmi silná a nekoliduje s identitou národní. Ačkoliv je vnímání EU jako zprostředkovatele EU v občanské rovině dlouhodobě velmi silné, v politické rovině je ještě o řád silnější.

Zdroje

Primární zdroje

BECKER, Wolfgang. Goodbye Lenin. 1. USA: DVD video, 2003. 115 min.

Česko-německá deklarace: o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji. Ministerstvo zahraničních věcí [online]. Praha: MZV, 1997 [cit. 2017-09-26]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.html

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion [online]; Attachement to Europe.. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/26/groupKy/159/savFile/194>

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion a [online]; Feel European: Do you ever think of yourself as European. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/15/groupKy/72/savFile/96>

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion b [online]; Bosnia-Herzegovina: Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/14/groupKy/63/savFile/703>

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion c [online]; Croatia.. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/14/groupKy/70/savFile/703>

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion d [online] Poland.. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/14/groupKy/237/savFile/143>

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion e [online]. Poland. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/14/groupKy/239/savFile/143>

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion f [online]. Hungary. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z:

[http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/
/themeKy/14/groupKy/233/savFile/143](http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/14/groupKy/233/savFile/143)

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion g [online]. The Slovak Republic. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/
/themeKy/14/groupKy/240/savFile/143](http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/14/groupKy/240/savFile/143)

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion h [online] In the near future Do you see yourself as.. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/
/themeKy/41/groupKy/206/savFile/112](http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/41/groupKy/206/savFile/112)

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion ch [online]. Attachement to European Union. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/
/themeKy/26/groupKy/314/savFile/180](http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/26/groupKy/314/savFile/180)

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion i [online]. Feeling of EU citizenship.. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/
/themeKy/50/groupKy/263/savFile/3](http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/50/groupKy/263/savFile/3)

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion j [online]. National interests in EU. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/
/themeKy/25/groupKy/291/savFile/54](http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/25/groupKy/291/savFile/54)

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion k [online]. Economic interests of EU. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/
/themeKy/57/groupKy/276/savFile/3](http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/57/groupKy/276/savFile/3)

EUROPEAN COMMISSION: Public Opinion l [online]. What does EU mean to you personally. Brusel: EUROPEAN COMMISSION, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/
/themeKy/33/groupKy/190/savFile/54](http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/33/groupKy/190/savFile/54)

EUROSTAT [online]; Real GDP growth, 2006-2016: % change compared with the previous year.. Brusel, 2017 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Real_GDP_growth,_2006-2016_\(%25_change_compared_with_the_previous_year\)_YB17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Real_GDP_growth,_2006-2016_(%25_change_compared_with_the_previous_year)_YB17.png)

GRUENE.DE [online]. Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert: Koalitionsvereinbarung zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands und BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN. Berlín: Gruene.de, 1998 [cit. 2017-10-09]. Dostupné z: https://www.gruene.de/fileadmin/user_upload/Bilder/Redaktion/30_Jahre_-_Serie/Teil_21_Joschka_Fischer/Rot-Gruener_Koalitionsvertrag1998.pdf

Koalitionsvertrag 2002 – 2006: Erneuerung – Gerechtigkeit – Nachhaltigkeit. Lexikon der Nachhaltigkeit [online]. Nürnberg: Nachhaltigkeit, 2002 [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <https://www.nachhaltigkeit.info/media/1248173898php7wc9Pc.pdf>

KONRAD-ADENAUER STIFTUNG; Gemeinsam für Deutschland - mit Mut und Menschlichkeit; Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD; Konrad-Adenauer Stiftung [online], 2005 [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: <http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag2005.pdf>

KONRAD-ADENAUER STIFTUNG; Koalitionsvereinbarung für die 13. Wahlperiode des Deutschen Bundestages. Konrad-Adenauer Stiftung [online]., 1994 [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: <http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag1994.pdf>

KONRAD-ADENAUER STIFTUNG; Regierungserklärung von Bundeskanzler Kohl in der 121. Sitzung des Deutschen Bundestages. Helmut Kohl [online]. 1982 [cit. 2017-09-28]. Dostupné z: http://helmut-kohl.kas.de/index.php?menu_sel=17&menu_sel2=&menu_sel3=&menu_sel4=&msg=1934

KONRAD-ADENAUER STIFTUNG; Wachstum. Bildung. Zusammenhalt. Der Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP; Konrad-Adenauer Stiftung [online]., 2009 [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: <http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag2009.pdf>

KONRAD-ADENAUER STIFTUNG; Deutschlands Zukunft gestalten. Der Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD; Konrad-Adenauer Stiftung [online]., 2013 [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: <http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag2013.pdf>

KONSOLIDOVANÉ ZNĚNÍ SMLOUVY O EVROPSKÉ UNII A SMLOUVY O FUNGOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE. EUR-Lex [online]. Brusel: Evropská unie, 2008 [cit. 2017-10-03]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2008:115:FULL&from=CS>

Treaty on the Final Settlement with Respect to Germany. <https://rrchnm.org/> [online]. Washington: George Mason University, 2017 [cit. 2017-11-28]. Dostupné z: http://chnm.gmu.edu/1989/archive/files/germany-final-settlement_e0189c0884.pdf

Union in Deutschland. Konrad Adenauer Stiftung [online]. Konrad Adenauer Stiftung, 1983 Vyd. 12 [cit. 2017-10-02]. Dostupné z: <http://www.kas.de/wf/de/33.26422/>

Union in Deutschland. Konrad Adenauer Stiftung [online]. Konrad Adenauer Stiftung, 1987 Vyd. 9 [cit. 2017-10-02]. Dostupné z: <http://www.kas.de/wf/de/33.26809/>

Union in Deutschland. Konrad Adenauer Stiftung [online]. Konrad Adenauer Stiftung, 1991 Vyd. 17 [cit. 2017-10-02]. Dostupné z: <http://www.kas.de/wf/de/33.27201/>

Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2004. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. 2005, 1. 7. 2005 [cit. 2015-02-23]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2004.html

Sekundární zdroje

ABRHÁM, Josef. Ekonomická, sociální a územní diferenciace Evropské unie. Praha: MAC, 2011. ISBN 978-80-86783-52-9.

Acta Oeconomica Pragensia, ročník 15, č. 7, 2007

BINNENMARKT EUROPA; Einführung in die Grundlagen. Wiesbaden: Gabler Verlag, 1993. ISBN 978-332-2910-516.

BLOOM, William. Personal identity, national identity, and international relations. New York: Cambridge University Press, 1990. ISBN 05-213-7316-6.

BRUTER, Michael. Winning Hearts and Minds for Europe. Comparative Political Studies. 2003, 36(10), 1148-1179. DOI: 10.1177/0010414003257609. ISSN 0010-4140. Dostupné také z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0010414003257609>

BURKE, Peter J. a STETS, Jan E. Identity theory. Oxford: Oxford University Press, 2009. 256 stran. ISBN 978-0-19-538828-2

Burke, P. J. & Reitzes, D. C. (1981). The link between identity and role performance. Social Psychology Quarterly, 44, 83-92.

CASTIGLIONE, Dario; Political Identity in a community of strangers. European Identity. 1. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 29-52. ISBN 978-0-521-88301-6.

CHECKEL, Jeffrey T. a Peter J. KATZENSTEIN. European identity. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press, c2009. Contemporary European politics. ISBN 978-0-521-88301-6.

DRULÁK, Petr. Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Jiří KUNC, Blanka ŘÍCHOVÁ, Šárka STRAHALOVÁ a Martin JEŘÁBEK. Komparace politických systémů. V Praze: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1357-7.

EICHLER, Jan. Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011, 214 s. ISBN 978-802-4619-569.

ERIKSON, Erik H. "Reflections on the Dissent of Contemporary Youth." Daedalus, počet stran. 99, vyd. 1, 1970, rozsah stran. 154–176. JSTOR, JSTOR, www.jstor.org/stable/20023939.

Erikson, Erik H. "Youth: Fidelity and Diversity." Daedalus, počet stran. 91, vyd. 1, 1962, rozsah stran. 5–27. JSTOR, JSTOR, www.jstor.org/stable/20026695.

Franz Josef Strauss: GERMAN POLITICIAN. Encyclopaedia Britannica [online]. Encyclopaedia Britannica, 2002 [cit. 2017-09-14]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Franz-Josef-Strauss>

FULBROOK, Mary. Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost. Praha: Grada, 2010. D (Grada). ISBN 978-80-247-3104-9.

GRIMM, D. Does Europe Need a Constitution?. European Law Journal. 1, 3, Nov. 1995. ISSN: 13515993.

HABERMAS, Jürgen a TRANSLATED BY THOMAS MCCARTHY. Legitimation crisis. 3. print. Frankfurt: Beacon, 1975. ISBN 978-080-7015-216.

Hallsteinova doktrína: dvě části Německa ve víru sporů. Vojenský historický ústav Praha [online]. Praha: Vojenský historický ústav Praha [cit. 2017-12-06]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/hallsteinova-doktrina-dve-casti-nemecka-ve-viru-sporu/>

HERRMANN, Richard K., Thomas. RISSE-KAPPEN a Marilyn B. BREWER. Transnational identities: becoming European in the EU. Lanham, MD: Rowman, c2004. Contemporary European politics. ISBN 978-0-7425-3006-5.

HOLLOWAY, David. Gorbachev's new thinking. Foreign Affairs, (1989). 68(1), 66. Retrieved from <https://search-proquest-com.zdroje.vse.cz/docview/214303979?accountid=17203>

KATZENSTEIN, Peter J., Thomas. RISSE-KAPPEN a Marilyn B. BREWER. Tamed power: Germany in Europe. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1997. Contemporary European politics. ISBN 08-014-8449-9.

KOSTLÁN, Antonín, Vratislav VANÍČEK a Dagmar MORAVCOVÁ. Encyklopedie dějin Německa. Praha: I. Železný, 2001. Malá moderní encyklopedie (Ivo Železný). ISBN 80-237-3590-X.

MAIR, Lucy. Primitive Government. 1. London: Penguin Books, 1964. ISBN 780140205428.

MOCAN, N., & Raschke, C. (2016). Economic well-being and anti-semitic, xenophobic, and racist attitudes in germany. European Journal of Law and Economics, 41(1), 1-63. doi:<http://dx.doi.org.zdroje.vse.cz/10.1007/s10657-015-9521-0>

MORGAN, Glyn. The Idea of a European Superstate: Public Justification and European Integration. Princeton: Princeton University Press, 2005. ISBN 0692122466.

Ostermann, Christian F. "‘Keeping the Pot Simmering’: The United States and the East German Uprising of 1953." German Studies Review, vol. 19, no. 1, 1996, pp. 61–89. JSTOR, JSTOR, www.jstor.org/stable/1431713.

Pejovich S. From Socialism to the Market Economy: Post West Germany versus Post-1989 East Bloc. Independent Review [serial online]. Summer 2001;6(1):27-39. Available from: EconLit with Full Text, Ipswich, MA. Accessed December 3, 2017.

Pojem anomie. SCS.ABZ.CZ: Slovník cizích slov [online]. SCS.ABZ.CZ, 2017 [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/anomie>

REPAK, D. (2016). Is the communist ghost still alive? participative democracy in eastern europe after the fall of berlin wall. the case of post-conflict yugoslavia and east-central europe. European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities, 5(3), 1-16. Retrieved from <https://search-proquest-com.zdroje.vse.cz/docview/1819936811?accountid=17203>

STRYKER, S. (1968). Identity salience and role performance: The importance of symbolic interaction theory for family research. Journal of Marriage and the Family, 30, 558-564.

TASNEEM, Sultana. A SURVEY OF US-EUROPE RELATIONS. Journal of European Studies [online]. Karachi: AsiaNet Pakistan (Pvt), 2014 [cit. 2017-01-15]. ISSN 02589680. Dostupné z: <http://search.proquest.com.zdroje.vse.cz/docview/1628877809?pq-origsite=summon>

The New York Times: Business Day [online]. International Briefs: German-Russian Debt. New York: The New York Times Company, 1995 [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/1995/09/20/business/international-briefs-german-russian-debt.html>

U. S. Department of State: Archive [online]; NATO: Coalition Contributions to the War on Terrorism.. U. S. Department of State, 2009 [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/14627.htm>

Volkswirtschaft. DUDEN [online]. Bibliographisches Institut, 2017 [cit. 2017-10-18]. Dostupné z: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Volkswirtschaft>